

EVROPSKA KOMISIJA

Brisel, 9.11.2016.
SWD(2016) 363 završna verzija

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE

Izveštaj za Kosovo* za 2016.

Uz dokument

**Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Savetu, Evropskom ekonomskom i
socijalnom komitetu regiona**

Saopštenje o politici proširenja EU za 2016.

{COM(2016) 715 završna verzija}

*Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244/1999 i mišljenjem MSP o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Sadržaj

1.	UVOD	4
	1.1.Kontekst	4
	1.2.Rezime izveštaja	4
2.	POLITIČKI KRITERIJUMI	6
	2.1.Demokratija.....	6
	2.2.Reforma državne uprave	10
	2.3.Vladavina prava	13
	2.4.Ljudska prava i zaštita manjina.....	22
	2.5.Regionalna pitanja i međunarodne obaveze.....	30
3.	NORMALIZACIJA ODNOSA IZMEĐU KOSOVA I SRBIJE	32
4.	EKONOMSKI KRITERIJUMI.....	33
	4.1.Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije.....	34
	4.2.Kapaciteti za rad na pritiscima konkurencije i tržišnim snagama u okviru Unije	39
5.	EVROPSKI STANDARDI	42
	5.1. Interno tržište	42
	5.1.1. Slobodan protok robe	42
	5.1.2. Protok ljudi, usluga i pravo osnivanja poslovnih jedinica	44
	5.1.3. Slobodan protok kapitala	45
	5.1.4. Carine i porez	45
	5.1.5. Konkurentnost.....	46
	5.1.6. Javne nabavke	48
	5.1.7. Zakon o intelektualnoj svojini.....	50
	5.1.8. Politika zapošljavanja i socijalne zaštite, politika javne zdravstvene zaštite	50
	5.1.9. Obrazovanje i istraživanje.....	52
	5.1.10.Pitanja Svetske trgovinske organizacije.....	54
	5.2. Sektorske politike.....	54
	5.2.1. Industrija i MSP	54
	5.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo	54
	5.2.3. Zaštita životne sredine i klimatske promene.....	56
	5.2.4. Transportna politika	58
	5.2.5. Energetika	59
	5.2.6. Informaciono društvo i mediji	61
	5.2.7. Finansijska kontrola	62
	5.2.8. Statistika.....	64
	5.3. Pravda, sloboda i bezbednost.....	65
	5.3.1. Vize, upravljanje granicama, azil i migracije	66
	5.3.2. Pranje novca.....	68
	5.3.3. Narkotici	68
	5.3.4. Policija	69
	5.3.5. Borba protiv organizovanog kriminala	69
	5.3.6. Borba protiv terorizma.....	70
	5.3.7. Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima	72
	Aneks I – Odnosi između EU i Kosova	73

1. UVOD¹

1.1. Kontekst

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između EU i Kosova je stupio na snagu 1. aprila 2016. godine. Ovo je prvi ugovorni odnos između EU i Kosova, te predstavlja sveobuhvatan okvir za bliži politički dijalog i ekonomske odnose.

Kosovo se u proteklom periodu suočilo sa ozbiljnim izazovima na domaćoj sceni, što je otežalo evropske reforme na određenim poljima. Kosovo bi sada trebalo da se fokusira na implementaciju SSP. Predvodnik ove implementacije je Plan evropskih reformi, a cilj je dalje jačanje vladavine prava i ekonomskih reformi.

Kosovo je ostvarilo značajan uspeh na polju reformi vladavine prava. To je stvorilo uslove da Komisija u toku maja 2016. godine formalno predloži da se Kosovo stavi na pozitivnu viznu listu zemalja. To je sada u rukama Evropskog parlamenta i Saveta, a čeka se da Kosovo ispuní svoja dva preostala kriterijuma. Kosovo i dalje ostaje posvećeno normalizaciji svojih odnosa sa Srbijom. Kosovo je takođe ispunilo svoje obaveze u smislu osnivanja Specijalne komore i produžilo je mandat Misije vladavine prava Evropske unije (EULEKS).

1.2. Rezime izveštaja

Kada se radi o **političkim kriterijumima**, nastavlja se polarizacija između vlasti i opozicije. Neometan rad Skupštine je bio sprečen u toku određenih delova perioda izveštavanja. To je postignuto na razne načine, uključujući nasilna sredstva od strane članova opozicije. Sve političke stranke bi trebalo da pokažu odgovornost i vrate se konstruktivnom dijalogu, gde bi Skupština bila ključni forum za političku debatu. Nedavni povratak članova opozicije skupštinskom radu je dobar korak u tom pravcu.

Kosovske institucije su ispunile preostale obaveze u smislu osnivanja Specijalne komore i Specijalnog tužilaštva za istragu navoda o počinjenim ratnim zločinima u toku i nakon sukoba 1999. godine. Procedure o bilateralnom sporazumu sa zemljom domaćinom Specijalne komore (Holandijom) su privedene kraju. Mandat EULEKS-a je produžen do juna 2018. godine.

Skupština je većinom imenovala preostale članove u nezavisne institucije i agencije. Međutim, proces imenovanja je često bio podložen političkim pritiscima. Ovo podriva nezavisno funkcionisanje i efikasno upravljanje ovim organima. Trebalo bi uložiti veće napore kako bi se osiguralo meritokratsko imenovanje članova u ove organe.

Postoji određeni nivo priprema na polju reforme državne uprave. Usvajanje sveobuhvatne strategije za finansijsko upravljanje i zakona o opštem upravnom postupku predstavlja dobar korak. Kontinuirana politizacija državne uprave, međutim, i dalje predstavlja ozbiljan problem. Organizacija državne uprave je fragmentisana i ne osigurava efektivne linije odgovornosti, a mora biti rešeno i preklapanje odgovornosti državnih agencija. Trebalo bi povećati skupštinski nadzor aktivnosti vlasti. Trebalo bi ispuniti preporuke nadzornih institucija kako bi se osigurali bolje upravljanje i veći stepen odgovornosti.

Pravosudni sistem Kosova je u začecju. Preduzeti su važni pozitivni koraci u toku perioda izveštavanja u vidu usvajanja izmena Ustava i najvažnijih podzakonskih

---

¹ Ovaj izveštaj pokriva period od oktobra 2015. godine do septembra 2016. godine. Zasniva se na zaključcima raznih izvora, uključujući doprinose kosovskih vlasti, država članica EU, izveštaje Evropskog parlamenta i informacije iz raznih međunarodnih i nevladinih organizacija. Kao pravilo, nisu uzeti u obzir zakonodavstvo ili mere koje su u pripremi ili čekaju na skupštinsko usvajanje.

akata koji su neophodni za sprovođenje paketa zakona iz 2015. godine iz oblasti pravosuđa. Kosovo je takođe imenovalo većinu članova ključnih institucija i nastavilo je da povećava stepen rešavanja predmeta. Međutim, sprovođenje pravde je sporo i neefikasno, a nivo odgovornosti pravosudnih zvaničnika je nedovoljan. Pravosuđe je još uvek podložno neprikladnom političkom uticaju, a institucije vladavine prava nemaju dovoljno finansijskih i kadrovskih sredstava.

Kosovo je još uvek u ranoj fazi/ima određeni nivo priprema za borbu protiv korupcije. Kosovo je ojačalo svoje institucionalne kapacitete za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala kroz osnivanje multidisciplinarnih istražnih timova, formiranje mehanizama praćenja za visokoprofilne slučajeve korupcije i organizovanog kriminala, kao i jačanje odeljenja za teške zločine osnovnih sudova. Ovo je dovelo do većeg istražnih radnji i tužbi u visokoprofilnim slučajevima. Međutim, korupcija još uvek preovladava u mnogim oblastima i još uvek je veoma ozbiljan problem. Neophodna je jača politička volja kako bi se sprovela sveobuhvatna borba protiv ove pojave.

Kosovo je u ranoj fazi borbe protiv organizovanog kriminala. Broj istraga i konačnih presuda je još uvek mali. Još uvek postoje zakonske praznine, a mora biti ojačano sprovođenje, posebno kada se radi o pranju novca, konfiskaciji i zapleni imovine i finansijskim istragama. Neprikladan uticaj na istrage, kao i manjak strateške političke posvećenosti otežavaju borbu protiv organizovanog kriminala. Kosovo je nastavilo svoje napore u borbi protiv terorizma, ali se i dalje suočava sa izazovima na tom polju.

Učinjen je određeni napredak na polju ljudskih prava. Preduzeti su koraci za sprovođenje u delo paketa zakona iz 2015. godine iz oblasti ljudskih prava i izjava podrške za ostvarivanje prava LGBT osoba. Međutim, implementaciju otežavaju manjak sredstava i političke volje, posebno na lokalnom nivou. Trebalo bi učiniti još kako bi se efikasno garantovala imovinska prava i radilo na pitanjima povratka i reintegracije raseljenih lica, zaštite kulturnog nasleđa i borbe protiv rodno zasnovanog nasilja. Zaštita pripadnika nacionalnih manjina i osoba sa invaliditetima mora biti ojačana u značajnoj meri. Kosovo je učinilo određene pripreme na polju slobode izražavanja. Došlo je do zabrinjavajućeg razvoja situacije u toku perioda izveštavanja, uključujući i pretnje novinarima. Skupština pokazuje ograničen nivo posvećenosti za nalaženje rešenja za održivo finansiranje javnog emitera, koji je stoga podložan političkim pritiscima. Nije bilo nikakvog razvoja na polju zakonodavstva kada se radi o uređivanju vlasničke strukture medija i transparentnosti.

Kada se radi o **normalizaciji odnosa sa Srbijom**, Kosovo je ostalo posvećeno implementaciji sporazuma postignutih u okviru dijaloga kojim posreduje EU. Napredak je bio ograničen zbog izbornog procesa u Srbiji i domaće situacije na Kosovu. Međutim, impuls se povratio u avgustu 2016. godine kroz početak radova na mostu u Mitrovici i slobodi kretanja. Neophodni su kontinuirani naponi kako bi se sproveli već postignuti sporazumi. Preduzeti koraci bi trebalo da imaju pozitivan i konkretan efekat na svakodnevni život građana i na Kosovu i u Srbiji.

Kada se radi o **ekonomskim kriterijumima**, Kosovo je u ranoj fazi razvoja funkcionalne tržišne ekonomije. Došlo je do određenog napretka, posebno kada se radi o pružanju podrške izvozno orijentisanim preduzećima, poboljšanju izvršenja ugovora, posebno u okviru finansijskog sektora, kao i pristupu finansijama. Međutim, fiskalno neodržive odluke koje se tiču beneficija ratnih veterana mogu imati negativan efekat na makroekonomsku stabilnost Kosova i odnose Kosova sa međunarodnim finansijskim institucijama. Uporan trgovinski deficit odražava malu proizvodnu osnovu i slabu međunarodnu konkurentnost. Zavisnost od doznaka i široko rasprostranjena neformalna ekonomija dodatno smanjuju podsticaje za zapošljavanje, što dovodi do niskog nivoa učešća na tržištu rada, posebno među ženama, kao i visokih stopa nezaposlenosti, posebno među mladima i nekvalifikovanim radnicima.

Kosovo je u ranoj fazi izgradnje kapaciteta za borbu sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama u okviru Unije. Nije učinjen nikakav napredak u poboljšanju kvaliteta obrazovanja, što je ključni faktor za poboljšanje dugoročnog rasta i konkurentnosti.

Kosovo je u ranoj fazi usklađivanja sa **evropskim standardima**. Došlo je do nastavka zakonskog usklađivanja na određenim poljima, ali je implementacija slaba. Došlo je do određenog napretka na polju javnih nabavki i konkurentnosti. Dobar napredak je ostvaren na polju carina, posebno u borbi protiv korupcije, prikupljanju prihoda i smanjenju administrativnih troškova izvoza. Kosovo bi, međutim, trebalo da intenzivira borbu protiv neformalne ekonomije i utaje poreza. Sektor energetike se i dalje suočava sa problemima, a nije učinjen nikakav napredak za stavljanje van pogona termoelektrane „Kosovo A" ili obnovu termoelektrane „Kosovo B", dok je veoma malo učinjeno povodom obnovljivih izvora energije.

2. POLITIČKI KRITERIJUMI

2.1. Demokratija

Kosovo je od 2008. godine konsolidovalo funkcionisanje svojih demokratskih institucija. Međutim, protekla godina je dovela do ozbiljnih izazova zbog tekuće duboke polarizacije između vlasti i opozicije. Podele po pitanjima poput sporazuma o demarkaciji granice sa Crnom Gorom i dijalogu sa Srbijom su dominirali političkom agendom na Kosovu, to je dovelo do produžene političke pat pozicije. Neophodni su veći naponi svih aktera kako bi se izgradio konsenzus širom političkog spektra kako bi Kosovo krenulo napred po pitanjima evropskih integracija.

Uprkos teškim okolnostima, ojačani su odnosi EU i Kosova. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je stupio na snagu 1. aprila 2016. godine, što predstavlja prvi ugovorni odnos između EU i Kosova. Kosovo je ostvarilo značajan uspeh na polju reformi vladavine prava. To je stvorilo uslove da Komisija u toku maja 2016. godine formalno predloži da se Kosovo stavi na pozitivnu viznu listu zemalja.

Stanje na severu Kosova je u velikoj meri ostalo mirno, a došlo je do poboljšanja komunikacije između gradonačelnika sa severa i centralnih institucija. Građevinski radovi na mostu u Mitrovici su veoma simboličko pitanje. Radovi su započeti u toku leta, a cilj je da se most otvori za sav saobraćaj u januaru 2017. godine. Kosovo je ispunilo preostale obaveze u smislu osnivanja Specijalne komore i Specijalnog tužilaštva za istragu navoda o počinjenim ratnim zločinima u toku i nakon sukoba 1999. godine. Mandat EULEKS-a je produžen do juna 2018. godine.

Izbori

Izborni okvir na Kosovu je u velikoj meri u skladu sa međunarodnim standardima. Međutim, još uvek je neophodno sprovesti izbornu reformu u skladu sa savetima Venecijanske komisije. Nezavisne revizije finansiranja političkih stranaka i izbornih kampanja političkih stranaka, na način na koji to propisuje Zakon o finansiranju političkih stranaka, nisu sprovedene u protekle tri godine. Ovo bi trebalo uraditi najkasnije pred sledeće izbore. Skupština mora započeti institucionalnu debatu gde će učestvovati sve političke stranke, a sa ciljem osiguravanja transparentnosti i odgovornosti finansija političkih stranaka i doprinosima u toku predizbornih kampanja.

Skupština

Skupština mora igrati ključnu ulogu u garantovanju adekvatnih mehanizama nadzora koji su neophodni u parlamentarnoj demokratiji. Svi poslanici imaju odgovornost da osiguraju da Skupština može ispuniti tu ulogu. Bojkoti i kontinuirana opstrukcija rada Skupštine su negativno uticali na skupštinske aktivnosti u toku određenih delova perioda izveštavanja. Kršenje skupštinskog poslovnika i dalje izaziva zabrinutost.

Neometan rad Skupštine je bio sprečen u toku određenih delova perioda izveštavanja. Do toga su doveli članovi opozicije nasilnim sredstvima, uključujući i upotrebu suzavca. To je dovelo do tenzija i hapšenja određenog broja poslanika opozicije u samoj Skupštini. Sve političke stranke bi trebalo da pokažu odgovornost i vrate se konstruktivnom dijalogu, gde bi Skupština bila ključni forum za političku debatu. Nedavni povratak članova opozicije skupštinskom radu je dobar korak u tom pravcu.

Uprkos ozbiljnoj političkoj polarizaciji, evropska agenda je ostala faktor koji je ujedinio sve činioce u celokupnom političkom spektru. Skupština je u toku novembra ratifikovala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) sa EU. U toku maja 2016. godine je održan prvi sastanak skupštinskog Odbora za stabilizaciju i pridruživanje EU i Kosova, na kome su učestvovali članovi opozicije. Skupština je imenovala dvoje sudija Ustavnog suda u toku novembra 2015. godine i imenovala je generalnog državnog revizora u martu 2016. godine.

Skupština je većinom imenovala preostale članove u nezavisne institucije i agencije u toku perioda izveštavanja. Međutim, proces imenovanja je često bio podložan političkim pritiscima. Imenovanja bi trebalo sprovesti na meritokratskim osnovama, a procedure odabira bi trebalo da budu transparentnije kako bi se osigurao nezavistan rad i efikasno upravljanje ovim organima. Skupština nije uspela da adekvatno izvrši nadzor nezavisnih institucija, regulatornih tela i agencija. Njihovi izveštaji su često bili usvajani bez prethodnih debata ili bez potpunog razmatranja rezultata debata. Odsustvo jasnih mandata, adekvatnih mehanizama izveštavanja i odgovornosti, kao i institucionalna fragmentacija i dalje predstavljaju problem za nadzor i efikasnu reformu.

Usvojeno je nekoliko važnih zakona korišćenjem ubrzane procedure. Često je dolazilo do kršenja Poslovnika. Odsustvo parlamentarizma je često dovodilo do nedostatka kvoruma i neredovnih plenarnih sastanaka i zasedanja odbora. Sednice su veoma često bile održavane uz prenatrpani dnevni red. Takve prakse ne pomažu sveobuhvatnoj skupštinskoj debati i rizikuju da dovedu do smanjenja nadzorne uloge Skupštine.

Trebalo bi poboljšati regulatorni okvir Skupštine. Trebalo bi ojačati skupštinski nadzor i budžetsku kontrolu. Još uvek ne postoji mehanizam kojim bi se osiguralo da se sprovede u delo preporuke Odbora za kontrolu javnih finansija. Skupština mora ojačati konsultacije sa civilnim društvom, posebno kada se radi o važnim zakonima. Skupština bi trebalo da uzme jaču ulogu u osiguravanju da vlasti isprate izveštaje Kancelarije državnog revizora i ombudsmana.

Skupštinski odbori su nastavili svoj rad na praćenju sprovođenja zakona u delo i održavali su redovne javne rasprave sa ministrima. Kapacitet Odbora za evropske integracije bi trebalo ojačati kako bi se odrazila njegova ključna uloga u daljem napretku reformi koje se tiču evropskih integracija. Neophodan je bolji skринing nacрта zakona kako bi se osiguralo usaglašavanje sa pravnim tekovinama EU.

U toku marta 2016. godine, predsedništvo Skupštine je usvojilo strateški plan 2016-2020 koji sadrži konkretne mere za jačanje uloge Skupštine, a sve u cilju jačanja njene ustavne uloge.

Upravljanje

Tekuća politička polarizacija između vlasti² i opozicije³ je dovela do zategnutih odnosa u upravljanju na Kosovu. Takođe je došlo do povećanih tenzija u okviru vladajuće koalicije. Izazovi u strateškom planiranju u centru vlasti je otežalo rad na evropskim reformama i ključnim oblastima upravljanja. Veći stepen prioritizacije, posebno u kontekstu implementacije SSP, bi trebalo da pomogne da usmere reformski napori.

Polarizacija čitavog političkog spektra na Kosovu je predstavljala ozbiljan izazov za upravljanje. Nakon imenovanja Hašima Tačija na mesto predsednika 26. februara, došlo je do promene u Vladi, a imenovani su novi potpredsednik Vlade, kao i novi ministri spoljnih poslova i pravde.

Vlada je u decembru 2015. godine usvojila ambicioznu zakonodavnu agendu i godišnji plan rada za 2016. godinu. Vlada je takođe izradila Nacionalnu strategiju za razvoj za period od 2016. do 2021. godine, kao i Program ekonomskih reformi. U decembru 2015. godine, Vlada je usvojila Nacionalni program za implementaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, navodeći tim putem kratkoročne i srednjoročne prioritete. Usvajanje ovih dokumenata je pozitivan korak, a ovi dokumenti bi trebalo da usmeravaju Kosovo na putu strukturnih socio-ekonomskih reformi. Međutim, slab politički fokus i manjak saradnje između vladajućih stranaka i dalje predstavljaju prepreku konkretnom napretku po pitanju preko potrebnih reformi. Vlada se i dalje suočava sa poteškoćama u ispunjavanju rokova koje je sama navela u svojim strategijama i planovima rada. Ad hoc odluke sa značajnim budžetskim efektima su negativno uticale na finansijsku održivost, te smanjile mogućnost vlasti da se fokusiraju na stvarne prioritete. Snažan fokus ključne prioritete, posebno na Plan evropskih reformi i dobru međuministarsku saradnju, je ključan u ovom pogledu.

Odabir kandidata za imenovanje u razne odbore čiji je osnivač Vlada, odnosno nominacije u nezavisna tela, se često zasnivaju na političkoj pripadnosti, a ne na profesionalnim kriterijumima u dovoljnoj meri. Procedure za odabir i imenovanje moraju biti jasno regulisane i transparentnije. Nedavni navodi da je došlo do političkog uplitanja u imenovanje i procese donošenja odluka u javnim telima, a na osnovu presretnutih telefonskih poziva koji su procureli u javnost, izazivaju zabrinutost. Ovo bi trebalo u potpunosti istražiti. Odsustvo ministara sa plenarnih sednica i odsustvo davanja odgovora na pitanja skupštinskih poslanika podrivaju transparentnost, odgovornost i komunikaciju sa Skupštinom, posebno sa opozicijom. Vlada bi trebalo da u kontinuitetu ispoštuje preporuke koje se navode u skupštinskim izveštajima.

Trebalo bi voditi računa da su zakoni u skladu sa evropskim standardima i da ispunjavaju obaveze koje proizilaze iz SSP. Ministri moraju ispratiti svaki zakon do usvajanja i trebalo bi Skupštini na vreme da pruže objašnjenja. Zakonodavna agenda je i dalje podložna stalnim promenama. Praksa stalne izmene i dopune zakona podriva stabilnost zakonodavstva i otkriva nedostatke u planiranju i koordinaciju u samom centru Vlade, što kao posledicu ima slabljenje skupštinskog nadzora.

Došlo je do napretka kada se radi o **lokalnoj samoupravi**, posebno kada se radi o odnosima između centralnih i lokalnih organa vlasti, uključujući i severne opštine sa srpskom većinom. Došlo je do daljeg poboljšanja u usaglašavanju rada sa Zakonom o lokalnoj samoupravi. Ministarstvo za lokalnu samoupravu je predvodilo izradu i realizaciju opštinskih planova koji se tiču obaveza koje proizilaze iz procesa evropskih integracija za 38 opština. Usvajanje Zakona o

² Vladajuća koalicija: Demokratska partija Kosova (DPK), Demokratski savet Kosova (DSK), srpska Građanska inicijativa „Srpska“ i nesrpska manjinska grupa „6+“.

³ Opozicione stranke: Samoopredeljenje, Alijansa za budućnost Kosova (ABK) i Inicijativa za Kosovo.

popis za severne opštine sa srpskom većinom je odložen zbog manja podrška na centralnom i lokalnom nivou.

Opštinski zakonodavni i izvršni organi moraju da nastave sa povećanjem svoje transparentnosti i javne odgovornosti, a skupštine opština moraju da ojačaju svoju ulogu nadzora. Uz 38 opština, što predstavlja veliki broj uzevši u obzir veličinu Kosova, trebalo bi preduzeti korake kako bi se racionalizovalo lokalno upravljanje. Cilj bi trebalo da bude ohrabrivanje efikasnog i demokratskog pružanja usluga, kao i jačanje odgovornog upravljanja.

U toku 2015. godine, šest opština, uključujući i četiri severne opštine, nisu usvojile budžete za 2016. godinu u okviru gornjih pragova koje je postavilo Ministarstvo finansija. Umesto toga, opštine na severu su usvojile svoje budžete u skladu sa pravnim okvirom tek u februaru 2016. godine, nakon što su dobili uveravanja da će do povećanja budžeta doći u toku revizije budžeta za 2016. sredinom godine.

Ombudsman je u toku 2015. godine započeo sa sprovođenjem u delo Zakona o ombudsmanu. Povećan je stepen izveštavanja, te je stoga ojačana institucija. Još uvek je neophodno usvojiti podzakonske akte. U toku 2015. godine, ombudsman je primio 1 995 slučajeva, 10% manje nego u 2014. Iako je povećan broj poštovanja preporuka ombudsmana, institucije na centralnom i lokalnom nivou to moraju činiti doslednije. Vlada je obezbedila adekvatan radni prostor za Instituciju ombudsmana u avgustu 2016. godine. Skupština i Vlada moraju obezbediti finansijsku, funkcionalnu i organizacionu nezavisnost Institucije ombudsmana, u skladu sa međunarodnim standardima o institucijama za zaštitu ljudskih prava. Ombudsman još uvek nije imenovao zamenike.

Civilno društvo

Došlo je do određenog napretka u saradnji između vlasti i civilnog društva. Usvojeni su minimalni standardi za javne konsultacije, a sada ostaje da se to sprovede na svim nivoima vlasti. Manjak političke volje znači da je učešće civilnog društva u procesima izrade politika ostaje i dalje neujednačeno. Još uvek je problematičan manjak transparentnosti u javnom finansiranju civilnog društva.

Jako civilno društvo je ključna komponenta bilo kog demokratskog sistema, a institucije na Kosovu bi to trebalo da prepoznaju i da se adekvatno postave prema civilnom društvu. Civilno društvo mora nastaviti da igra ključnu ulogu u demokratskoj debati i u učešću u izradi i realizaciji javnih politika.

Pod trenutnim pravnim okvirom, još uvek je problematična mogućnost neopravdanog mešanja u unutrašnje upravljanje i aktivnosti NVO, uključujući i suspenzije. Trebalo bi obratiti pažnju kako bi se osiguralo da se na odluku o suspenziji koju izdaje upravni organ može uložiti žalba u vremenski adekvatnom periodu i na transparentan način. Vlada i Skupština nisu u dovoljnoj meri konsultovali civilno društvo kako bi osigurali da restriktivne odredbe zakona o borbi protiv pranja novca i terorizma ne otežavaju efikasan rad NVO.

Na ovom polju je došlo do napretka jer su u aprilu usvojeni minimalni standardi za javne konsultacije, koji su izrađeni na inkluzivan i transparentan način. Manjak angažovanja mnogih ministarstava i nedovoljni kapaciteti i budžetska sredstva podrivaju napore implementacije strategije o saradnji sa civilnim društvom, te i dalje dovode do sumnje o političkoj volji koja je u temelju ovog procesa. Kapaciteti civilnog društva na Kosovu da efikasno bude deo procesa su još uvek neujednačeni.

Identifikovan je regulisani model kako bi se osigurali transparentni mehanizmi za raspodelu javnih finansija za organizacije civilnog društva. Trebalo bi olakšati informacije o sredstvima

koja su dodeljena organizacijama civilnog društva. Trebalo bi usvojiti zakone i administrativna uputstva kojima se pokrivaju svi dotični nivoi vlasti. Još uvek je nejasan pravni okvir poreskih odbitaka za donacije.

Civilna kontrola bezbednosnih snaga

Zbog političkog ćorsokaka i bojkota rada Skupštine, napredak skupštinskog Odbora za unutrašnje poslove, bezbednost i nadzor Bezbednosnih snaga Kosova i Odbora za nadzor Kosovske obaveštajne agencije je ograničen. Skupštinski odbor je organizovao rasprave o zakonima koji se tiču policije i civilnog registra, ali nije koristio svoja ovlašćenja nadzora na polju rashoda, uključujući rashode Bezbednosnih snaga Kosova. Bliske veze između poslanika dotičnih odbora i vođstva Bezbednosnih snaga Kosova i dalje otežava nezavisan nadzor. Nastavilo se sa poboljšanjem procesa provere, ali proces i dalje sprovodi Kosovska obaveštajna agencija, a ne odvojeno telo. U toku juna 2016. godine, bezbednosne snage su objavile planove integriteta.

Savet za bezbednost Kosova se redovnije sastajao; sekretarijat Saveta vrši koordinaciju implementacije kosovske Strategije o sprečavanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije koja vodi ka ekstremizmu za period od 2015. do 2020. godine.

2.2. Reforma državne uprave

Kosovo je učinilo **određene pripreme** na polju reforme državne uprave. Došlo je do **određenog napretka** usvajanjem sveobuhvatne strategije za finansijsko upravljanje i zakona o opštem upravnom postupku. Međutim, Kosovo se nije bavilo preporukama Komisije na ovom polju odgovornosti Nemeritokratsko angažovanje radnika nastavlja da negativno utiče na efektivnost, efikasnost i profesionalnu nezavisnost državne uprave. Prvi monitoring izveštaji o implementaciji paketa reforme državne uprave ukazuju da će doći do značajnog kašnjenja. Takođe postoje ozbiljna zabrinutost o finansijskoj održivosti reformi. Uzevši u obzir ambiciozan plan reformi, jaka politička podrška u kontinuitetu je od ključne važnosti za realizaciju tog plana. U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

→ izvrši pregled svih nezavisnih tela i počne sa implementacijom preporuka pregleda kako bi se poboljšali odgovornost, eliminisalo preklapanje nadležnosti i stvorila jednostavnija državna uprava;

→ osigura da je planirani zakonski paket kojim se pokrivaju državna služba, plate i organizacija državne uprave pripremljen na koordinisani način kroz inkluzivan i empirijski proces na osnovu rezimea o kojima je postignuta saglasnost na nivou Vlade;

→ radi na pitanju rastućeg zaostatka broja upravnih predmeta Osnovnog suda u Prištini kroz nalaženje finansijskih sredstava za povećanje broja sudija i poboljšanje radnih uslova Suda (npr. omogućavanje realizacije elektronskog sistema upravljanja predmetima).

Razvoj i koordinacija javnih politika

Mahom postoji pravna osnova i institucionalne strukture za koherentan i koordinisan **sistem izrada politika**, uključujući i politike iz oblasti evropskih integracija. Kosovo je usvojilo Nacionalnu strategiju za razvoj i Nacionalni program za implementaciju SSP. Međutim, Nacionalni program za implementaciju SSP je samo delimično usklađen sa godišnjim planom rada Vlade. Planiranje politika je nedosledno, a na centralnom nivou ovom procesu nije dat adekvatan prioritet. Sektorske strategije imaju manjak kontrole kvaliteta, retko su usklađene sa srednjoročnim okvirom rashoda, te su stoga finansijski neodržive. Iako bi sve strategije i politike trebalo sa sadržati analize efekta na budžet,

te analize se ne izrađuju u svakom slučaju. Njihov obim je ograničen na procenu da li su rashodi u okviru budžeta, ne da li su predlozi isplativi.

Postoje određeni aspekti **inkluzivnih i empirijskih politika i rada na izradi nacrtu zakona**. Regulatorne i budžetske procene efekata na budžet su različitog kvaliteta i još uvek se ne koriste dosledno. Uređene su interne i spoljne konsultacije, a došlo je i do napretka usvajanjem minimalnih standarda za **javne konsultacije** u aprilu 2016. godine. Neophodna je efektivna i sistematska implementacija, posebno zato što kratki vremenski rokovi javnih konsultacija otežavaju doprinos civilnog društva. Još uvek su problematične ograničene konsultacije o zakonima i strategijama od posebnog političkog ili ekonomskog interesa (*videti civilno društvo*).

Manjak izveštavanja o realizaciji godišnjeg plana rada Vlade i sektorskih strategija otežava efektivni **javni nadzor rada Vlade**. Skupštinski nadzor Vlade je takođe nedovoljan.

Upravljanje javnim finansijama

Kosovo je u junu 2016. godine usvojilo **strategiju za reformu upravljanja javnim finansijama (UJF)** za period od 2016. do 2020. godine. To je jedna od četiri strategije koje čine „strateški paket“ reforme državne uprave. Strategiju takođe sprovode u delo interna kontrola javnih finansija i strategije za javne nabavke. Sistem UJF pruža podršku ukupnoj fiskalnoj disciplini. Međutim, moraju se poboljšati makroekonomske prognoze i prognoze na strani prihoda. Javni dug je relativno nizak, iako je domaće i međunarodno zaduživanje u porastu, a budžetske obaveze treba kontrolisati kako bi se ograničile zaostale obaveze. Jedan od glavnih izazova reforme UJF će biti spajanje poreske i carinske uprave. Poboljšanja kvaliteta srednjoročnog budžetiranja, pripreme budžeta i informacije i kapitalnim ulaganjima imaju prioritet za jačanje kredibiliteta budžeta (*videti finansijsku kontrolu*).

Transparentnost budžeta je ograničena, ali se stvari poboljšavaju. Informacije o budžetu (budžetska dokumentacija, mesečni bilansi, kvartalni izveštaji, polugodišnji izveštaji i godišnji finansijski izveštaj) su dostupni javnosti i mogu se preuzeti na internet stranici Ministarstva finansija. Opšta javnost je teško mogla da razume budžetsku dokumentaciju za 2015. godinu. Mora se omogućiti lakši pristup budžetskim informacijama. Budžetske informacije takođe moraju biti lako razumljive kako bi se ojačala odgovornost. Često se ne može vršiti komparacija budžetske dokumentacije jer raščlanjivanje po stavkama nije dosledno. Nadzor javnih finansija je odgovornost Kancelarije generalnog revizora. Ti izveštaji se redovno objavljuju i postoji mehanizam za osiguravanje implementacije preporuka revizora. Međutim, mehanizam ne funkcioniše adekvatno. Ključna slabost u transparentnosti je to što previše često dolazi do promena u budžetu u toku kalendarske godine, bez transparentnog objavljivanja ili objašnjenja ovih promena.

Državna služba i kadrovska politika

Zakon o državnoj upravi uspostavlja jedinstven, ujedinjen sistem državne uprave na nivou centralnih i lokalnih vlasti. Zakonom na snazi su formalno propisani **meritokratsko zapošljavanje, unapređivanja i otpuštanja** na osnovu objektivnih kriterijuma. Međutim, rupe u zakonu omogućavaju suprotne prakse, pre svega kada se radi o prenosu ugovora o radu na određeno vreme na ugovore o stupanju u stalni radni odnos bez javnog konkursa. Ministarstvo za državnu upravu nema adekvatnih kapaciteta da aktivno nadzire decentralizovane procese zapošljavanja. Politički uticaj u procesu imenovanja i otpuštanja je i dalje ozbiljan problem, posebno kada se radi o imenovanju na više položaje. Nevećinske zajednice još uvek nisu adekvatno zastupljene u centralnim državnim institucijama.

Nezavisni nadzorni odbor se ne koristi u dovoljnoj meri kako bi se pratila implementacija Zakona o državnoj službi. Pored toga, ovo telo nema ni adekvatnih kapaciteta. Približno 75% preporuka i odluka Odbora je sprovedeno u delo. Administrativne sudije su preopterećene, što često dovodi do kašnjenja u donošenju odluka.

Ministarstvo državne uprave je odgovorno za **upravljanje ljudskim resursima** na centralnom nivou. Resursi Ministarstva su, međutim, veoma ograničeni. U januaru 2016. godine je stavljena u pogon sistematizacija radnih mesta. Očekuje se da će dovesti do ujednačenije primene zakona i principa. Došlo je do napretka u ugradnji informacionih sistema iz oblasti upravljanja ljudskim resursima u sve institucije. Međutim, sistem nije ažuran i ne obavlja sve obavezne zadatke koje predviđa zakon. Uopšteno govoreći, postoji manjak stručnih kadrova zbog politizacije i ograničenih kapaciteta.

Platni sistem ne predviđa jednake plate za jednaka radna mesta. Za ista radna mesta se primenjuju različiti platni koeficijenti. Ovo podriva paritet i ne pruža podsticaje za zadržavanje i angažovanje stručnog osoblja. Međutim, suspenzija sistema povećavanja plata u toku 2016. godine je korak ka pravednom i transparentnom plaćanju. Došlo je do napretka **profesionalnog razvoja** državnih službenika. Međutim, obuke nisu organizovane za sve državne službenike. Još uvek se ne sprovode sistematski u delo komentari poslodavca. Komentari takođe nemaju puno efekta na razvoj karijere.

Kosovo je usvojilo mere i mehanizme za sprečavanje korupcije i promociju **integriteta u državnoj službi**. Nije učinjeno puno u osnivanju informacionog sistema za disciplinske mere i praćenje implementacije etičkog kodeksa.

Odgovornost uprave

Državna uprava je organizovana na fragmentisan način, što ne doprinosi efikasnim **linijama odgovornosti**. Zakon o državnoj upravi je predvideo osnivanje 46 Vladinih agencija. Međutim, nadležnosti nekih od njih se preklapaju. Pored toga, preko 30 neustavnih institucija odgovaraju direktno Skupštini koja nema ovlašćenja i kapacitete da vrši njihov efikasan nadzor. Mnoge od ovih institucija i Vladinih agencija ne rade u skladu sa Zakonom o državnoj službi, te stoga doprinose daljoj fragmentaciji uprave. Linije odgovornosti u okviru mnogih institucija su slabe, a odgovornosti nisu jasno delegirane na srednji nivo uprave (*videti finansijsku kontrolu*). Vlada se obavezala da donese novi Zakon o organizaciji državne uprave u skladu sa Zakonom o državnoj upravi i Zakonu o platama kako bi se obezbedila odgovornija i depolitizovana državna uprava.

Na pitanju **prava građana na dobru upravu** rade institucije poput generalnog revizora i ombudsmana. Njihove preporuke ne sprovode sve institucije sistematski u delo, iako je došlo do određenih pozitivnih pomaka u toku perioda izveštavanja. **Pravo na pristup javnim informacijama** uređuje Zakon o pristup javnim dokumentima. Broj zahteva bez odgovora ili sa negativnim odgovorom je bio nizak u protekle dve godine. Novi Zakon o opštem upravnom postupku, usvojen u maju 2016. godine, ima za cilj poboljšanje **prava na administrativnu pravdu**, zajedno sa planiranim novim Zakonom o upravnim sporovima. Sve veći zastoje u rešavanju upravnih predmeta nanosi štetu poverenju javnosti u pravosudni sistem. Do kraja 2015. godine broj nerešenih predmeta je iznosio 5 380, što predstavlja povećanje od 1 341 predmeta u odnosu na 2014. godinu. **Pravo na naknadu štete** još uvek nije sigurno jer je zakonodavstvo fragmentisano i ne postoji konkretan zakon o javnoj odgovornosti.

Pružanje usluga građanima i preduzećima

Vlada je posvećena **upravi koja je okrenuta građanima**. Međutim, koherentno donošenje politika često podrivaju manjak koordinacije i zajedničke vizije resornih ministarstava. Razvoj elektronskih usluga je spor ako je cilj adekvatan okvir međusobne saradnje organa. Zakonodavstvo o jednakom pravu na korišćenje usluga postoji, ali primena predstavlja izazov, posebno za osobe sa invaliditetima. Ostvaren je dobar napredak u smislu

pojednostavljanja **upravnih postupaka** zahvaljujući usvajanju novog Zakona o opštem upravnom postupku. Međutim, za implementaciju novog zakona je neophodno da paralelni inventar posebnih upravnih postupaka bude ili ukinut ili usklađen sa novim zakonom.

Strateški okvir reforme državne uprave

Strateški okvir reforme državne uprave, koji se nalazi u okviru Nacionalne strategije za razvoj za period od 2015. do 2020. godine sadrži strategije o boljim regulativama, planiranju politika i koordinaciji, modernizaciji uprave i upravljanju javnim finansijama. Godišnji izveštaji o praćenju za 2015. godinu o prve tri strategije ukazuju da su ciljevi bili preambiciozni ili da nije bilo dovoljno adekvatnih indikatora, što objašnjava zastoje u implementaciji. Vlada je pristala da obrati pažnju na ove nedostatke do kraja 2016. godine. **Politička podrška** za reformu državne uprave i efikasan rad Saveta ministara je još uvek neophodna kako bi se osigurala efikasna implementacija. Mora se obezbediti **finansijska održivost** reformi u okviru budžeta za 2017. godinu i srednjoročnog roka rashoda.

2.3. Vladavina

prava i funkcionisanje

pravosuđa

Kosovo se nalazi u **ranjoj fazi** razvoja funkcionalnog sistema pravosuđa. Ostvaren je **dobar napredak** u toku protekle godine kroz usvajanje ustavnih amandmana i većine podzakonskih akata koje je neophodno kako bi se sproveo u delo paket zakona iz 2015. godine iz oblasti pravde. Kosovo je takođe imenovalo većinu članova ključnih institucija i nastavilo je da povećava stepen rešavanja predmeta, te je stoga delimično ispunilo dve preporuke iz 2015. godine. Međutim, sprovođenje pravde je sporo i neefikasno, a nivo odgovornosti pravosudnih zvaničnika je nedovoljan. Pravosuđe je još uvek podložno neprikladnom političkom uticaju, a institucije vladavine prava nemaju dovoljno finansijskih i kadrovskih sredstava. U radu na dole navedenim nedostacima, Kosovo bi stoga u toku naredne godine trebalo da:

→ nastavi sa implementacijom paketa zakona iz oblasti pravosuđa, usvoji preostale podzakonske akte;

→ poveća finansijska sredstva za sektor pravosuđa i nastavi da jača kapacitet sudija, tužilaca i pomoćnog osoblja kako bi se osiguralo adekvatno funkcionisanje sistema pravosuđa i rad sudova;

→ zameni postojeće odredbe koje su deo zakona o sudskom i tužilačkom savetu kroz usvajanje zakona o kancelariji disciplinskog saveta kako bi se povećao stepen odgovornosti;

→ pojača napore kako bi se smanjio broj zaostalih predmeta, uključujući korišćenje alternativnih mehanizama rešavanja sporova.

Strateški dokumenti

Implementacija **strateškog plana za period od 2014. do 2019. godine** za kosovsko pravosuđe, strategiju o komunikacijama za period od 2014. do 2019. godine i strategiju za smanjenje broja zaostalih predmeta se i dalje nastavlja sa ciljem poboljšanja sveukupnog funkcionisanja pravosuđa. Strateški plan Tužilačkog saveta Kosova za period od 2016. do 2018. godine je usvojen u februaru 2016. godine.

Upravni organi

Ustav predviđa da su **Sudski savet Kosova (SSK)** i **Tužilački savet Kosova (TSK)** odgovorni za osiguravanje nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa. U toku februara, nakon preporuka Venecijanske komisije i Evropske komisije, Skupština je usvojila ustavne amandmane na sastav

Sudskog saveta Kosova, gde će većinu članova birati njihove kolege jednakog ranga - 7 od 13 članova sada imenuju sudije, a drugih 6 imenuje Skupština. Amandman jača pravosudnu nezavisnost od političkog uticaja, što je dobar korak. Od 6 članova koje imenuje Skupština, 2 će biti pripadnici kosovske srpske zajednice, 2 pripadnici drugih manjinskih zajednica. Jedan od 6 članova koji ne imenuju sudije još uvek nije imenovan. Nakon izmena i dopuna Zakona o Tužilačkom savetu u decembru 2015. godine, 10 od 13 članova Tužilačkog saveta su imenovali tužioci, dok Skupština još uvek nije imenovala 3 člana. Od januara, Tužilački savet kontroliše sopstvena budžetska sredstva. Sudski savet podnosi svoj budžet direktno Skupštini na usvajanje. Sastanci oba saveta su i dalje otvoreni za medije i javnost. Oba saveta izrađuju i odobravaju godišnje izveštaje i objavljuju ih na internetu. Međutim, dodatno bi trebalo poboljšati njihove mehanizme izveštavanja SSK je svoj izveštaj izdao sa značajnim zakašnjenjem, dok izveštaj TSK još uvek nije predstavljen.

U skladu sa sporazumom između Beograda i Prištine, SSK i TSK su objavili drugi poziv za radna mesta u martu 2016. godine, i trenutno su u procesu angažovanja 14 kosovskih srpskih sudija, 115 pomoćnog osoblja, 6 tužilaca i 34 pomoćnog osoblja za rad tužilaštva. Ovo je veliki korak napred.

Sudski i Tužilački saveti i dalje odobravaju strateške dokumente uredbe, odluke i druge akte uz značajna zakašnjenja. Još uvek nisu odobrili 9 od 35 uredbi, što je bilo propisano paketom zakona iz 2015. iz oblasti pravosuđa. Saveti nemaju kapacitete za donošenje uredbi i donošenje odluka u skladu sa hijerarhijom normativnih akata. Oni takođe nemaju kapacitet da prate sprovođenje u delo svojih odluka.

Mandat sudija iz redova međunarodne zajednice koje trenutno rade u Ustavnom sudu je nepromenjen u okviru mandata EULEKS-a.

Nezavisnost i nepristrasnost

Pravne **garancije** o nezavisnosti i nepristrasnosti sudija i tužilaca su deo Ustava, Zakona o sudovima i zakonodavstvu kojim se uređuje rad Sudskog i Tužilačkog saveta. Još uvek postoji veliki nivo zabrinutosti kada se radi o javnim komentarima visokih zvaničnika po pitanju tekućih sudskih postupaka. Ovakve pojave predstavljaju mešanje u rad pravosuđa. Postoji veliki broj dela korupcije u koja su umešani pripadnici pravosuđa i tužilaštva.

Predsednici sudova su odgovorni za upravljanje i rad svojih sudova. U skladu sa izmenama i dopunama Zakona o Sudskom savetu Kosova iz marta 2016. godine, SSK može **prebaciti sudije** u druge sudove uz odobrenje predsednika suda na vremenski razuman period kako bi se osigurao efikasan rad sudova i u drugim vanrednim okolnostima. Sudije mogu podneti žalbu Vrhovnom sudu. Ovo je omogućilo da se pojača rad odeljenja za teške zločine u okviru osnovnih sudova koja nemaju adekvatan broj osoblja. Sudije koje su prebačene u druge sudove dobijaju povišicu. Održivo rešenje se mora naći kroz angažovanje adekvatnog broja sudija za svaki sud.

Rad na predmetima se obavlja putem nasumičnog dodeljivanja. Hitni predmeti se dodeljuju predsednicima sudova. Osetljivi predmeti se dodeljuju, ali se ne rešavaju uvek.

SSK i TSK su odgovorni za preduzimanje adekvatnih mera ukoliko dođe do pretnji sudijama i tužiocima. Oni bi trebalo da rade na jačanju svesti o postojećim mehanizmima i postupcima zaštite u bliskoj saradnji sa policijom.

Odgovornost

Implementacija **etičkog kodeksa** za sudije, tužioce i advokate je slaba. Postoje **disciplinski postupci**. Sudski i Tužilački saveti su odgovorni za ove postupke, dok Kancelarija disciplinskog tužioca (KDT) sprovodi preliminarne disciplinske pretrase i dostavlja adekvatne predloge savetima. Određeni proceduralni aspekti kada se radi o statusu i radu Kancelarije disciplinskog tužioca moraju biti dodatno pojašnjeni. Procedure za imenovanje i otpuštanje sudija i tužilaca su u skladu sa međunarodnim standardima. Sudije i tužioce može razrešiti predsednik putem predloga koji upućuje SSK/TSK za određeni broj krivičnih i disciplinskih postupaka, a sudije i tužioci imaju pravo žalbe.

Zakon o Kancelariji disciplinskog tužioca, kojim se zamenjuju trenutno važeće odredbe zakona o Sudskom i Tužilačkom savetu, još uvek nije usvojen. Učinak KDT se mora poboljšati. Od septembra 2015. do aprila 2016. godine, disciplinski tužilac je procesuirao i doneo odluke samo u 5 predmeta protiv sudija i u 10 predmeta protiv tužilaca dotičnim disciplinskim komisijama Sudskog i Tužilačkog saveta. Do sada, od svih ovih predmeta, niti jedan sudija i tužilac, odnosno njihovi sudski službenici, nisu otpušteni. Nijedan sudija nije suspendovan, dok su 2 od 4 tužioca suspendovali Saveti nakon navoda da su primili mito. Ukupan broj sudija i tužilaca pod istragom KDT u 2015. godini je bio visok, preko 250. Tužilački savet je okončao 7 predmeta, a Sudski savet je okončao 6 predmeta na osnovu zastarelosti. Zakon obavezuje sudije i tužioce da **prijave svoju imovinu** i primljene poklone, kao i da prijave bilo koji mogući sukob interesa Agenciji za borbu protiv korupcije. U 2015. godini, sve sudije i tužioci na Kosovu su na vreme dostavili svoje imovinske karte.

Profesionalizam i kompetentnost

Predsednik Kosova **imenuje** sudije i tužioce na početni trogodišnji mandat, nakon predloga SST, odnosno TSK. Proces angažovanja i prijemni ispiti za sudije i tužioce organizuju Sudski i Tužilački saveti, svako za sebe, a ispiti su meritokratskog karaktera. Organ koji donosi odluku o **odabiru sudija** bi trebalo da radi nezavisno od izvršne i zakonodavne vlasti.

Tužilački savet ima odgovornost da organizuje **procene učinka** za tužioce sa trajnim mandatom svake treće godine. Poput drugih oblasti, i ovde je došlo do značajnih kašnjenja. Sudski savet nije uspeo da usvoji uredbe o proceni učinka sudija. Rad sudija i dalje ocenjuje Odbor za procenu učinka sudija. Većina sudija i tužilaca je do sada prošla procenu; samo jedan sudija nije bio predložen na ponovno imenovanje. Meritokratski kriterijumi učinka i sistem evaluacije u okviru prvog mandata, uključujući i na kraju početne obuke, postoje još od 2015. godine kako bi se osigurao profesionalizam. Nivo **profesionalizma i kompetentnosti**, posebno kada se radi o tužiocima, još uvek izaziva zabrinutost; neki od njih su prošli adekvatnu obuku, dok neki od njih nisu spremni da primene znanja iz obuka koje su prišli i da preuzmu punu odgovornost za svoje predmete. Obuka mora biti ocenjena kao deo dubinske godišnje evaluacije sudija i tužilaca.

Kvalitet pravde

Kosovski institut za pravosuđe (KIP) je odgovoran za organizovanje početne i stalne **obuke** za sudije i tužioce na osnovu godišnjeg plana i programa obuka koji zajedno pripremaju KIP, SSK i TSK nakon sveobuhvatne procene potreba. Obuke se finansiraju iz sopstvenog budžeta Instituta za pravosuđe i međunarodnim donacijama. Novi paket zakona iz oblasti pravosuđa propisuje početan obavezan period obuke nakon imenovanja u trajanju od 12 meseci za sudije i tužioce. Niti jedan savet nije organizovao takvu obuku.

Plan i program, koji je podeljen u nastavne jedinice u skladu sa odgovornostima pojedinačnih odeljenja sudova i kancelarija tužilaca, navodi oblasti iz kojih će se vršiti obuka, uključujući i obuku o zakonodavstvu Evropske unije. Ukoliko je to neophodno, KIP u okviru obuka obuhvata i osoblje drugih ministarstava i agencija za specifične kurseve obuke (npr. Ministarstvo unutrašnjih poslova i Carina po pitanjima koja se tiču pranja novca). KIP je takođe pripremio orijentacioni program za sudije i tužioce koji dolaze iz redova srpske zajednice. Kako bi se dalje ojačao kapacitet sudija, ali i tužilaca i pomoćnog osoblja, neophodna je obuka, posebno u specijalizovanim oblastima, poput privrednog kriminala i javnih nabavki.

Kosovo trenutno ima 19.5 sudija na 100 000 stanovnika. Ukupno radi 350 lokalnih sudija i 39 sudija u okviru misije EULEKS.

Budžet za kosovski sistem tužilaštva i sudstva za 2016. godinu iznosi približno 30 miliona evra, ne uključujući neke manje usluge, poput posredovanja i pravne pomoći. U poređenju sa 2015. godinom, ukupan budžet pravosudnog sistema se povećao na nivo od 2,38% državnog budžeta. Sveobuhvatan pregled javnih finansija namenjenih za sudski sistem je stavljen na uvid javnosti u decembru.

Još uvek ne postoji centralizovan krivični registar, što je ključan faktor za kvalitet pravde. Ne postoji sistem nadzora sudova. Još uvek nisu razvijeni **alati elektronske pravde (e-pravde)**. Međutim, Institut za pravosuđe je formirao bazu podataka na internetu celokupnog zakonodavstva sa jurisprudencijom i pravnim komentarima kako bi se sudijama i tužiocima pružila podrška u svakodnevnom radu. Ovo je posebno važno za objavljivanje presuda Vrhovnog suda. Baza podataka mora stalno biti ažurirana i promovisana među pravnicima.

Sistem **posredovanja-medijacije** postoji od 2008. godine. Postoji 7 regionalnih centara za posredovanje-medijaciju i 163 aktivnih medijatora koji imaju licencu Ministarstva pravde. U aprilu 21 kandidat za položaje medijatora (17 iz redova srpske zajednice na Kosovu) je prošlo neophodnu obuku i čekaju na izdavanje sertifikata. Javna svest i upoznatost sa mehanizmima alternativnih rešavanja sporova je još uvek na niskom nivou, ali je broj predmeta u stalnom povećanju: između. 2012. i jula 2015. godine je rešeno ukupno 2 598 predmeta kroz posredovanje-medijaciju. Iako javni beležnici sada imaju veći broj predmeta, trebalo bi poboljšati njihove stručne kompetencije. Treba dalje ojačati sisteme posredovanja-medijacije i javnog beležništva.

Efikasnost

Kosovo mora dalje da poveća svoju efikasnost u radu sa **brojem zaostalih predmeta**. Prema statistici Sudskog saveta, na početku 2016. godine, broj predmeta na čekanju na nivou sudova je bio 440 627, broj primljenih predmeta je bio 400 982, dok je broj rešenih predmeta iznosio 397 059. Stopa rešavanja se povećava, te sudovi na Kosovu danas imaju stopu rešavanja od 99,02% za predmete primljene i rešene u roku od jedne godine.

Ne postoje tačni podaci o **rasporedu vremena** (tj. prosečnom vremenu od podizanja optužbe do izricanja presude) u kosovskim sudovima. Vreme koje propisuje zakon za istragu slučajeva organizovanog kriminala i korupcije je previše kratko, što sudove dovodi u situaciju da nemaju dovoljno informacija kako bi doneli adekvatnu odluku. Ne postoji radna verzija elektronskog sistema upravljanja predmetima. Pozitivan izuzetak je mehanizam praćenja za visokoprofilne slučajeve korupcije i organizovanog kriminala koji je nedavno počeo sa radom (*videti borbu protiv korupcije*).

Efikasnost pravosuđa ozbiljno otežavaju nedostaci u krivičnim istragama; mnoge odredbe Zakona o krivičnom postupku su previše obimne i formalističko kako bi se omogućila velika i uspešna istraga i krivično gonjenje. Zbog nedovoljnih kapaciteta i neadekvatnog broja zaposlenih, kao i ograničenih finansijskih sredstava, ali i velikog broja zaostalih predmeta, pravosudni sistem je spor u ostvarivanju pravde. Veličina Kosova i društvena struktura

dovode do toga da je efikasnost pravosuđa podložna uticajima raznih vrsta.

Borba protiv korupcije

Kosovo je u **ranj fazi/ima određeni nivo priprema** u borbi protiv korupcije. Ostvaren je **dobar napredak** u toku protekle godine. Osnivanjem multidisciplinarnih istražnih timova, na čijem čelu je Specijalno tužilaštvo i uvođenjem mehanizma praćenja visokoprofilnih slučajeva korupcije i organizovanog kriminala, Kosovo je ispunilo dve prošlogodišnje preporuke. Ovo je dovelo do većeg istražnih radnji i tužbi u visokoprofilnim slučajevima. Međutim, Kosovo mora nastaviti da jača konkretnih efekata u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala. Korupcija još uvek preovladava u mnogim oblastima i još uvek je veoma ozbiljan problem. Mora doći do poboljšanja političke volje za borbe protiv ove pojave na sveobuhvatan i strateški način. Politički pritisci još uvek otežavaju efikasnost istraga. U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

→ izmeni i dopuni pravni okvir o sukobu interesa, usklađujući ga sa evropskim standardima, uključujući i jasne definicije kategorija zvaničnika i regulisanje međusobnog odnosa funkcija u toku i nakon trajanja mandata;

→ pregleda i usvoji zakonodavstvo koje se tiče javnih službenika koji su optuženi ili osuđeni za teške zločine ili zločine korupcije;

→ sprovede nezavisne revizije finansiranja političkih stranaka za period od 2013. do 2016. godine i osigura da se finansijski izveštaji političkih stranaka objavljuju u skladu sa zakonom;

→ poveća broj tužilaca u Specijalnom tužilaštvu koji bi istraživali i gonili visokoprofilne slučajeve korupcije. Takođe bi trebale biti organizovane obuke kako bi se ojačali njihovi kapaciteti za sprovođenje finansijskih istraga, konfiskaciju imovine i efikasnu zaštitu svedoka, sve sa ciljem evidentnog poboljšanja rada.

Evidencija

U decembru 2015. godine, Kosovo je pokrenulo napredne informacione mehanizme u svim fazama krivičnih postupaka za **visokoprofilne slučajeve korupcije i visokoprofilne slučajeve organizovanog kriminala**, uključujući slučajeve zaplene i konfiskacije imovine. Osnovan je multidisciplinarni tim za efikasnu koordinaciju napora u procesu borbe protiv ovakvih slučajeva. Od 33 visokoprofilnih slučajeva koji se trenutno nalaze u sistemu, podignuta je 21 optužnica (17 za korupciju i 4 za organizovani kriminal) sa 150 optuženih lica (uključujući određeni broj političkih i viših državnih službenika). Donete su presude u tri predmeta za zločine korupcije, uključujući i predmet protiv jednog tužioca. **Agencija za borbu protiv korupcije**(ABK) je nastavila da bude aktivna u sprovođenju administrativnih istraga, proverama imovinskih karata, praćenju sukoba interesa i aktivnostima javnih nabavki. Agencija je takođe radila i na jačanju svesti. Od svog osnivanja, Agencija je tužilaštvu poslala 677 predmeta. Tužilaštva su podnela optužnice u 87 slučajeva na osnovu prijave ABK. Kvalitet izveštaja koji ABK podnosi tužilaštvu mora biti poboljšan, kao i kapacitet tužilaštva. Na kraju, trebalo bi motivisati tužilaštvo da više procesuiraju slučajeve. ABK nema mehanizme za proveru imovinskih karata. Ove provere bi zahtevale bližu saradnju sa policijom, poreskom upravom, Finansijskom obaveštajnom jedinicom, katastrom i opštinskim vlastima.

Neprikladni pritisci i ograničeni kapacitet još uvek otežavaju sprovođenje efikasnih **finansijskih istraga**. Finansijske istrage još uvek nisu sistematski pokrenute u slučajevima korupcije i organizovanog kriminala. Postoji premalo specijalizovanih tužilaca, posebno u Specijalnom tužilaštvu, koji su prošlo neophodan nivo obuke i koji su dovoljno kompetentni da se bave finansijskim slučajevima, uključujući slučajeve nabavki. **Zamrzavanje i zaplena imovine** se povećala, ali krajnja konfiskacija je još uvek na niskom nivou. U toku 2015. godine, ukupna vrednost zamrznute, zapljene i

konfiskovane imovine je bila 20,6 miliona evra. Vrednost trajnih konfiskacija je povećala sa 130 000 evra u toku 2014. godine na 450 000 evra u toku 2015. godine. Od januara do juna 2016, ukupna procenjena vrednost privremeno zaplenjene imovine je bila 1 milion evra, dok je ukupna vrednost trajnih konfiskacija iznosila 236 000 evra (što je ukupan iznos od 1,2 miliona evra). Takođe postoje zahtevi koji su trenutno u postupku, a tiču se konačna odluka suda za imovinu u vrednosti od 25 744 evra.

Kosovski zakon ne navodi bilo koji određeni mehanizam za automatsku suspenziju ili otpuštanje zvaničnika koji su optuženi ili osuđeni za korupciju, sa izuzetkom novoizmenjenog Zakona o javnim nabavkama i Zakona o državnoj službi.

Manjak poverenja otežava implementaciju **mehanizama za zaštitu svedoka**. Pored toga, mora doći do poboljšanja regionalne i međunarodne saradnje. Trenutno zakonodavstvo o doušnicima nije u skladu sa međunarodnim standardima jer ne ispunjava minimalne mehanizme za **uzbunjivanje** ili zaštitu.

Nezavisne revizije finansija političkih stranaka nisu sprovedene još od 2013. godine. U toku 2016, Skupština još jednom nije uspela da obavi **reviziju finansiranja političkih stranaka**, a većina stranaka ne objavljuje svoje finansijske izveštaje, što zahteva zakon. Centralna izborna komisija takođe nije obezbedila da se izveštaji o finansiranju političkih stranaka objave na vreme. Još uvek se mora obezbediti transparentnost i odgovornost finansiranja političkih stranaka i kampanja.

Kosovo bi takođe trebalo da razmotri mere kojima bi se omogućila efikasna istraga **neobjašnjivog bogatstva**, tj. da se teret dokazivanja opovrgne za konfiskaciju imovine, pranje novca odvoji od predikatnog dela, zabrani prenos imovine stečene krivičnim radnjama na treća lica, davanje efikasnijih ovlašćenja za sprovođenje istrage Agenciji za borbu protiv korupcije kako bi se izvršila revizija imovinskih karata.

Zvaničnici sa severa Kosova nisu ispunili svoje obaveze kada se radi o dostavljanju imovinskih karata. Ne postoji adekvatna borba policije protiv **korupcije na severu Kosova**.

U toku 2015. godine, od 4 200 zvaničnika koji su u obavezi da podnesu **imovinske karte**, 57 njih to nije učinilo, što predstavlja samo 1,4% od ukupnog broja. Agencija za borbu protiv korupcije je poslala dvadeset šest predmeta protiv 184 lica na krivično gonjenje. Većina predmeta se ticalo neprijavlivanja ili lažnog prijavljivanja imovine, zloupotrebe službenog položaja ili položaja moći, odnosno primanja mita. Agencija je u toku 2015. godine obradila 306 slučajeva sukoba interesa, od čega su 4 prosleđeno u skladu sa prekršajnim postupkom, a 3 su poslata tužilaštvu na krivičnu istragu. U 160 slučajeva je sprečen sukob interesa, a u 49 slučajeva je Agencija dala mišljenje odgovornoj instituciji. Većinu slučajeva su obradili zvaničnici lokalne samouprave. Agencija za borbu protiv korupcije je otkrila da 1 552 zvaničnika vrši dve ili više funkcija, te je stoga došlo do potencijalnog sukoba interesa. U toku 2015. godine, Agencija je obradila 112 slučajeva sprečavanja korupcije u postupku javne nabavke. Izdala je 81 mišljenje, od čega samo 7 nije uzeto u obzir.

Institucionalni okvir

Borba protiv korupcije na Kosovu je usitnjena i glavna tela za borbu protiv korupcije nisu dobro integrisana, njihove nadležnosti se preklapaju, a njihova raspodela zadataka nije jasna. Kosovo mora ojačati mehanizme koordinacije između institucija, kao i organa.

Sa **strane prevencije**, glavno telo je i dalje nezavisna i specijalizovana Agencija za borbu protiv korupcije. Druga tela koja imaju ovlašćenja kontrole i revizije su: glavni revizor, koji sprovodi finansijske revizije svih državnih institucija na centralnom i lokalnom nivou vlasti; poreske vlasti, koje prikupljaju i proveravaju informacije pojedinaca i raznih

kolektivnih tela i carinska uprava, koja vrši provere carinskih procedura. Finansijska obaveštajna jedinica pri Ministarstvu finansija prikuplja, analizira i označava informacije o sumnjivim finansijskim transakcijama koje se sprovode sa ciljem pranja novca ili finansiranja terorizma. Čini sve da svi ovi organi nemaju dovoljno proaktivnu ulogu u borbi protiv korupcije. Pristup javnim informacijama garantuje Zakon o pristupu javnim dokumentima, koji je usvojen 2010. godine. Procene rizika od korupcije u zdravstvu, obrazovanju, sudstvu, energetici i rudarstvu su objavljene u toku 2015. godine. Ove oblasti su i dalje posebno podložne korupciji i sprovođenje procene rizika na sistematičniji način je prvi pozitivan korak koji bi trebalo da dovede do daljih mera kako bi se efikasno sproveda borba protiv korupcije. Ne postoji posebna javna politika za sprečavanje korupcije u javnom sektoru. U slučaju da postoji sumnja da je došlo do korupcije, građani, uopšteno govoreći, to prijavljuju policiji jer većina smatra ovu instituciju kao glavni faktor zaštite.

U okviru **policije** postoje tela koja su specijalizovana za borbu protiv korupcije: koordinator za borbu protiv korupcije koga imenuje glavni državni tužilac i Policijska direkcija za istragu slučajeva privrednog kriminala i korupcije, koja ima jedinice za borbu protiv korupcije u policijskim stanicama i u sedištu. Ove jedinice sprovode preliminarne istrage i svakodnevno saraduju sa tužiocem. Svaka kancelarija tužilaštva ima tužioca za slučajeve korupcije, a dva tužioca imenuje specijalni tužilac u cilju borbe protiv visokoprofilnih slučajeva korupcije. Uzevši u obzir sve veći broj predmeta i smanjenje EULEKS-a, mora se povećati broj tužilaca koji se bave borbom protiv korupcije u okviru Specijalnog tužilaštva. Na visokoprofilnim slučajevima korupcije rade odeljenja za teške zločine osnovnih sudova na Kosovu, koji su nedavno dobili dodatani broj sudija i pomoćnog osoblja.

Imenovanje nacionalnog koordinatora za borbu protiv privrednog kriminala u novembru 2015. godine je doprinelo poboljšanju koordinacije i saradnje između organa za sprovođenje reda.

Pravni okvir

Odredbe Krivičnog zakona o korupciji, pre svega Krivičnog zakonika i u Zakona o krivičnom postupku su, uopšteno govoreći, u skladu sa dotičnim evropskim standardima. Međutim, postoje oblasti koje zahtevaju hitnu pažnju, poput odredbi za konfiskaciju, koje su previše glomazne i složene za upotrebu. Još jedan problem predstavljaju i nerealno kratki rokovi za sprovođenje istraga. Pravni okvir je dalje usklađen sa *pravnim tekovinama EU* kroz izmene i dopune Zakona o prijavljivanju, poreklu i kontroli imovine viših javnih zvaničnika i prijavljivanju, poreklu i kontroli poklona svih zvaničnika.

Regulisanje **finansiranje političkih stranaka i kampanja** otežavaju manjak efikasnog regulatornog nadzora i manjak političke volje za sprovođenje pravnog okvira. Pregled zakonodavstva bi mogao da pomogne na polju transparentnosti, odgovornosti i efikasne revizije **finansiranja političkih stranaka i kampanja**.

Zakon o sukobu interesa mora biti izmenjen i dopunjen kako bi se uskladio sa evropskim standardima. Kategorije državnih zvaničnika koje pokriva zakon trenutno nisu jasno definisane, niti mere ni postupci za sprečavanje i kažnjavanje situacija sukoba interesa. Kompatibilnosti i nekompatibilnosti funkcija u toku i nakon vršenja funkcije nisu uređeni. Nije predviđena suspenzija ili otpuštanje javnih službenika koji su optuženi i osuđeni za ozbiljne zločine ili krivična dela korupcije.

Zakon o **javnim nabavkama** je izmenjen i dopunjen u martu 2016. godine, te je na taj način dodatno usklađen sa *pravnim tekovinama EU*(*videti 5.1.6 – javne nabavke*).

Strateški okvir

Kosovo sprovodi Strategiju o borbi protiv korupcije za period od 2013. do 2017. godine i prateći Akcioni plan. Ovaj proces prati Agencija za borbu protiv korupcije. Većina očekivanih rezultata nije ostvareno. Revidirani akcioni plan za borbu protiv korupcije za tužilaštvo i njegovu ulogu u borbi protiv korupcije je usvojen u decembru 2015. godine. Neadekvatno finansiranje i manjak bilo kakvi merljivih indikatora efekata ozbiljno podrivaju šanse za ostvarivanje očekivanih rezultata.

Implementacija strategije za period od 2014. do 2018. godine i akcionog plana za sprečavanje i borbu protiv neformalne ekonomije, pranja novca, finansiranja terorizma i drugih finansijskih zločina se nije suočila sa problemima na startu. Postoje akcioni planovi za borbu protiv korupcije u ugroženim sektorima, poput carina, policije i poreske uprave. Civilno društvo je deo izrade politika iz oblasti borbe protiv korupcije. Trebalo bi organizovati redovne i transparentne konsultacije kako bi se pratila implementacija.

Borba protiv organizovanog kriminala

Kosovo je u **ranom fazi** borbe protiv organizovanog kriminala. Došlo je do **dobrog napretka** u toku protekle godine, pre svega kroz jačanje specijalizacije institucija, mehanizma za praćenje predmeta (isto kao i ispod polja za borbu protiv korupcije) i bolju koordinaciju. Ovo je dovelo do većeg istražnih radnji i tužbi u visokoprofilnim slučajevima. Broj konačnih presuda, finansijskih istraga i krajnjih konfiskacija imovine je i dalje nizak, dok se povećao broj zamrzavanja i zaplene imovine. Organizovani kriminal prolazi nekažnjeno na severu Kosova. Sve u svemu, ostvaren je veoma mali napredak u ispunjavanju preporuka koje su navedene prošle godine. Kosovo je povećalo svoje napore u borbi protiv terorizma. Tu spadaju i naponi za borbu protiv radikalizacije i sprečavanje da teroristički borci odu da ratuju u inostranstvu.

U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

→ revidira Zakonik o krivičnom postupku i Zakon o Zakon o proširenim ovlašćenjima za konfiskaciju imovine stečene nelegalnim radnjama sa ciljem da se oni učine efikasnim alatima u borbi protiv organizovanog kriminala;

→ poveća broj tužilaca u Specijalnom tužilaštvu koji bi istraživali i gonili visokoprofilne slučajeve organizovanog kriminala. Takođe bi trebale biti organizovane intenzivne obuke kako bi se ojačali njihovi kapaciteti za sprovođenje krivičnih istraga, konfiskaciju imovine i efikasnu zaštitu svedoka, sve sa ciljem evidentnog poboljšanja rada.

→ razvije rad policije na osnovu obaveštajnih podataka i ojača kapacitete kako bi se prikupili, uskladili, analizirali i koristili dotični podaci o krivičnoj statistici. Pored toga, trebalo bi da

Evidencija

Organizovani kriminal na Kosovu uglavnom podrazumeva trgovinu ljudima i drogom, finansijski kriminal i pranje novca, kao i aktivnosti koje su povezane sa terorizmom. Glavni faktori koji omogućavaju organizovani kriminal su pre svega geografski položaj na takozvanoj „balkanskoj ruti“, visok nivo nezaposlenosti i drugi ekonomski faktori, ali i specifične društvene i porodične strukture. Informacioni mehanizam praćenja za **visokoprofilne slučajeve**, uključujući i slučajeve organizovanog kriminala, je stavljen u pogon (*videti borbu protiv korupcije*). Međutim, još uvek nije izrađen mehanizam praćenja za sve krivične slučajeve kako bi se povećali stepen saradnje među institucijama i obim razmene informacija svih aktera vladavine prava na Kosovu.

Stopa uspeha istraga, istražnih radnji i konačnih presuda u slučajevima organizovanog kriminala, uključujući trgovinu ljudima, trgovinu drogom, terorizam, pranje novca i druge vidove finansijskih zločina je još uvek na veoma niskom nivou. Finansijske istrage nisu

efektivne. I pored toga što se, sve u svemu,

povećala procenjena vrednost zamrznute i privremeno konfiskovane imovine, stope konfiskacije i konfiskacije sa zadržkom krivičnih slučajeva su još uvek na niskom nivou.

Široko rasprostranjena uzurpacija imovine u društvenom vlasništvu je endemska na Kosovu, te stoga predstavlja veliki izvor nezakonitog prihoda. U aprilu 2016. godine, uz pomoć EULEKS-a, Kosovska policija je pokrenula akciju u toku koje je pretraženo 47 lokacija, a 8 osumnjičenih uhapšeno u vezi sa organizovanom kriminalnom shemom uzurpacije. Deo ove sheme je bio i jedan poslanik.

Sistem zaštite svedoka, i pored toga što ima adekvatne kapacitete, trenutno nema svedoka pod zaštitom zbog manjka poverenja u sistem. Trebalo bi ojačati implementaciju i međunarodnu saradnju.

Delovanje oružanih grupa u okviru aktivnosti organizovanog kriminala, poput oružanih pljački, i očigledna nekažnjenost uz pomoć koje su u mogućnosti da rade i preko granica je faktor koji predstavlja ozbiljan razlog za zabrinutost. Kosovska policija je bila deo nekoliko **prekograničnih operacija** uz podršku Europolu na zahtev država članica koje vode istrage o takvim grupama. Vlada, policijske službe i pravosudni sistem moraju preduzeti hitne mere kako bi se ove grupe rasformirale.

Od septembra 2015. godine nije bilo novih prijavljenih slučajeva da su građani Kosova otišli da učestvuju u ratu u Siriji. U toku protekle godine, policija je uhapsila veći broj ljudi nego što je to bio slučaj do sada. Ti ljudi su se pridružili terorističkim grupama koje učestvuju u inostranim sukobima ili su nameravali da to učine.

Institucionalni okvir

Glavne institucije koje su deo borbe protiv organizovanog kriminala na Kosovu su nacionalni koordinator, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija (Carina, Finansijska obaveštajna jedinica, poreska uprava), Ministarstvo pravde, Kosovska policija, tužilaštva i sudovi. **Nacionalni koordinator za borbu protiv organizovanog kriminala** prati implementaciju strategije i akcionog plana za borbu protiv organizovanog kriminala.

Direkcija za borbu protiv organizovanog kriminala u sedištu **policije** ima pomoć u vidu specijalizovanih jedinica za borbu protiv trgovine drogom i ljudima na regionalnom nivou, uz angažovanje forenzičkih jedinica. Kada se radi o **tužilaštvu**, glavnu ulogu u borbi protiv organizovanog kriminala ima Specijalno tužilaštvo koje u svom sastavu ima tužioce specijalizovane za istraživanje i krivično gonjenje ove vrste kriminala. Specijalnom tužilaštvu je neophodno obezbediti obuku i podršku u smislu broja zaposlenih.

Carina, Finansijska obaveštajna jedinica (FOJ) i poreska uprava su odgovorni za praćenje i kontrolu domaćeg i prekograničnog protoka robe, materijala i kapitala čiji su cilj aktivnosti povezane sa svim vidovima organizovanog kriminala. FOJ posebno pruža pomoć u analiziranju i distribuciji informacija o pranju novca i finansiranju terorizma kroz razmenu informacija sa svim institucijama sprovođenja zakona. FOJ takođe ima ovlašćenja da zamrzne sumnjive finansijske transakcije.

Saradnja i koordinacija među svim ovim institucijama u svakodnevnom radu na slučajevima korupcije i organizovanog kriminala više zavise od pojedinačnih kapaciteta i posvećenosti nadležnih zvaničnika nego samog sistema, a tužilaštvo je najslabija karika.

Policijski rad koji se zasniva na obaveštajnim podacima se i dalje sprovodi u veoma malom obimu. Novi analitički alat koji pomaže u otkrivanju i istraživanju organizovanog kriminala, Informacioni sistem Kosovske policije, još uvek nije iskorišćen u dovoljnoj meri. Kosovo redovno vrši razmenu informacija sa Europolom i Interpolom preko EULEKS-a i UNMIK-a. Kosovo je podnelo prijavu za članstvo u Interpolu u aprilu 2016. godine.

Kosovska forenzička agencija i njene laboratorije su tehnički opremljene da vrše neophodne

forenzičke analize. Osoblje agencije ima potrebu za stručnim usavršavanjem i

pomoć EULEKS-a. Agencija još uvek ima slabe mogućnosti da vrši adekvatna forenzička patološka ispitivanja. Mora biti obezbeđeno stalno finansiranje rada Agencije.

Pravni okvir

Odredbe krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku za borbu protiv organizovanog kriminala su uglavnom u skladu sa evropskim standardima. I pored toga, neke odredbe moraju biti revidirane: odredbe o konfiskaciji i istražnim rokovima, odredbe koje se tiču neravnoteže između odbrane i optužbe pri suđenju, odredbe za veći broj mogućnosti podnošenja žalbi, nejasne odredbe o unosu dokaznog materijala i odredbe o pretresu i oduzimanju. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, koji je nedavno izmenjen i dopunjen, nije u potpunosti u skladu sa standardima EU i međunarodnim standardima. Glavne mane su nejasan sistem FOJ i odredbi o nadzoru centralne banke nad finansijskim sektorom, obimni kriterijumi izveštavanja za NVO, manjak odredbi kojima se omogućuje da tužilac ili sud nastave sa zamrzavanjem sumnjive transakcije u skladu sa nalogima FOJ i uži opseg definicija u poređenju sa onim što navode preporuke Radne grupe za finansijsko delovanje.

Strateški okvir

Nacionalna strategija za period od 2012. do 2017. godine i Akcioni plan za borbu protiv organizovanog kriminala su glavni strateški dokumenti koji postoje. Postoje dodatne strategije i akcioni planovi o sprečavanju i borbi protiv neformalne ekonomije, pranja novca, terorizma, radikalizacije i ekstremizma, finansiranja terorizma, trgovine ljudima, opasnosti koje prete preko interneta i trgovine narkoticima.

Borba protiv terorizma

Kosovske vlasti su pojačale napore u **sprečavanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije** kroz sprovođenje u delo zakona o inostranim terorističkim borcima i strategiju i akcioni plan za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije. Broj državljana Kosova koji učestvuju u sukobu u Iraku/Siriji je u opadanju. I pored toga, postoje određeni izazovi u smislu manjka programa za deradikalizaciju i reintegraciju, uzevši u obzir visok broj građana Kosova koji su se vratili iz konfliktnih područja. Za razumevanje pojave inostranih terorističkih boraca su neophodni posvećeni pristup obaveštajne i pravne zajednice, kao i koherentna pravosudna politika za prestupnike, zajedno sa socijalnim i lokalnim programima koji su usmereni pre svega prema marginalizovanim mladim ljudima. Bolja saradnja između obaveštajnih službi, posebno među zemljama Zapadnog Balkana, bi takođe mogla da pomogne u borbi protiv pretnje ekstremizma i radikalizacije.

Tužiocima i policiji je neophodna specijalizovana obuka o istražnim tehnikama. Kosovske institucije zaštite pravnog reda i poretka takođe nemaju dovoljno ekspertize i opreme kako bi sprovodili istrage složenih slučajeva terorizma.

2.4. Ljudska prava i zaštita manjina

Pravni okvir u opštem smislu garantuje zaštitu ljudskih i osnovnih prava u skladu sa evropskim standardima. Došlo je do **određenog napretka** na ovom polju, na primer kada se radi o zaštiti podataka i visokom nivou političke podrške za prava LGBT osoba. Međutim, ograničeni napredak na polju efikasne zaštite imovinskih prava i povratak, odnosno reintegracija raseljenih lica je razlog za zabrinutost. To je takođe slučaj i sa zaštitom kulturnog nasleđa. Zaštitu ljudskih prava i dalje otežavaju manjak sredstava i političke volje, uključujući lokalni nivo. Preduzeti su određeni koraci kako bi se sproveo u delo paket zakona iz oblasti ljudskih prava koji je usvojen prošle godine. Međutim, još uvek postoje značajni izazovi.

- Rodno zasnovano nasilje i ograničen pristup žena vlasništvu nad imovinom u velikoj meri ženama otežavaju puno uživanje svojih prava. Poput žena, i osobe sa invaliditetima se i dalje suočavaju sa preprekama u vidu neadekvatne podrške i zdravstvenih usluga, kao i lošeg pristupa postojećim uslugama.
- Strategije i zakonodavstvo o pravima pripadnika manjina i njihova zaštita širom Kosova se ne sprovode u dovoljnoj meri.
- Još uvek je problematična zaštita kulturnog nasleđa, uključujući saradnju između Srpske pravoslavne crkve i kosovskih vlasti. Zakonodavstvo kojim se rešava problem nelegalne gradnje se mora u potpunosti sprovoditi u delo.

Međunarodni instrumenti za zaštitu ljudskih prava čine integralni deo pravnog okvira Kosova i direktno se primenjuju na način na koji to propisuje Ustav. Kosovo je nastavilo sa procesom usklađivanja zakonodavstva sa ovim instrumentima i nastavilo je sa svojom praksom ad hoc izveštavanja.

Kada se radi o **promociji i zaštiti ljudskih prava**, mora doći do napretka na polju efikasne implementacije zakonodavstva iz oblasti zaštite ljudskih prava. Neophodno je uložiti dalje napore, posebno kada se radi o procesu slanja slučajeva diskriminacije na sud. Savetodavna kancelarija za dobro upravljanje pri Kancelariji premijera nema adekvatne kadrovske resurse i kapacitet da efikasno ispunjava sav obim svojih radnih zadataka. Ona se mora fokusirati na koordinaciju i praćenje ispunjavanja obaveza koje proizilaze iz javnih politika; resorna ministarstva bi trebalo da preuzmu odgovornost implementacije. Osnivanje Međuministarske koordinacione grupe za ljudska prava u maju 2016. godine je prvi korak ka uspostavljanju koordinacije na visokom nivou u cilju izrade sveobuhvatne strategije za ljudska prava i efikasnog upravljanja implementacijom. Ombudsman bi trebalo da igra aktivnu ulogu u izradi, praćenju i savetovanju po ovom pitanju. Neophodna je snažna politička podrška kako bi se osiguralo da Grupa ispuni svoj mandat. Neophodan je veći stepen finansijskih izdavanja za zaštitu ljudskih prava na svim nivoima, dok bi trebalo smanjiti zavisnost od donatora.

Kada se radi o **sprečavanju torture i maltretiranja**, nije došlo do kršenja međunarodno priznatih standarda ljudskih prava. U toku januara 2016. godine, u skladu sa Opcioni protokol Konvencije protiv torture, osnovan je Nacionalni preventivni mehanizam protiv torture. Ovo je odvojeno telo u okviru institucije ombudsmana koje je odgovorno za vršenje inspekcija svih mesta gde su osobe lišene svoje pune slobode.

U okviru **zatvorskog sistema**, nastavilo se sa poštovanjem Standardnih minimalnih prava UN za tretman zatvorenika i Evropskih zatvorskih pravila. Postoji hitna potreba da se zatvorenicima pruže smislene aktivnosti i prilike za zapošljavanje. Pitanje smeštaja lica koja čekaju na suđenje, osuđenika za prekršaje, zajedno sa dugoročnim zatvorenicima, još uvek predstavlja razlog za zabrinutost. Postoji potreba za izgradnjom posebnih smeštajnih kapaciteta koji bi opsluživali sever Kosova kako bi se osiguralo dugoročno rešenje. Nije ostvaren napredak u izgradnji zatvorskog kompleksa u Severnoj Mitrovici. Preporuke Interne inspekcije pri Ministarstvu pravde po pitanju Kazneno-popravne službe Kosova se ne sprovode sistematski u delo. Ozbiljni problemi još uvek postoje u smislu privilegija za visokoprofilne pritvorenike. U avgustu, sve suspenzije presude po medicinskim osnovama su ukinute. Rezultat toga je bio da je 8 zatvorenika, od čega su 3 visokoprofilni zatvorenici, vraćeni u zatvor. Neadekvatni kadrovski resursi, posebno u nedavno izgrađenim objektima, još uvek predstavlja razlog za zabrinutost. Vlasti će morati da rade na preporukama koje će tek pristići iz Evropskog komiteta za sprečavanje torture i nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja.

Došlo je do određenog napretka na polju **zaštite podataka**. Svest javnosti o pravu na zaštitu ličnih podataka se poboljšala, a rezultat toga je veći broj pritužbi

koje je primila Nacionalna agencija za zaštitu ličnih podataka. Pored toga, povećan je broj inspekcija koje je Agencija obavila. Agencija se mora pripremiti za izazove koji predstoje u implementaciji i strogoj primeni pravila o zaštiti podataka koja proizilaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Agenciji su neophodna dodatna finansijska sredstva i ojačani kadrovski kapaciteti, uključujući mogućnost ponovnog imenovanja supervizora kako bi se rešavao sve veći broj pritužbi. Neophodne su izmene i dopune zakona o zaštiti podataka i pristupu informacijama, a institucionalni okvir još uvek nije razjašnjen.

Postoje pravne odredbe **slobode misli, savesti i veroispovesti**, a nastavlja se interakcija među verskim vođama svih verskih zajednica. Međutim, mora biti usvojen nacrt Zakona o slobodi veroispovesti i mora obuhvatiti preporuke Venecijanske komisije. Pravoslavna bogoslovija u Prizrenu i dalje dobro radi. Ministarstvo kulture saraduje sa Srpskom pravoslavnom crkvom o načinima podrške za obnovu mesta SPC koje je Komisija za rekonstrukciju ostavila nezavršenim. Međutim, trebalo bi pojasniti modalitete saradnje kako bi se osiguralo da Srpska pravoslavna crkva ima potpunu slobodu u upravljanju svojom imovinom, dok u isto vreme poštuje pravne postupke. Kosovo bi trebalo da u praksi pokaže da poštuje ovo pravo. U maju 2016. godine, Ustavni sud je izdao konačnu presudu u predmetu koji se tiče spora oko zemljišta manastira Visoki Dečani u opštini Dečane, a kojom se potvrđuje pravno vlasništvo manastira nad zemljištem. I pored toga što je presuda zatvorila ovaj dugotrajni predmet, implementacija i lokalni otpor predstavljaju izazov, uključujući otvoreno odbijanje sprovođenja odluka od strane opštinskih zvaničnika. Nije bilo izveštaja o ozbiljnim incidentima koji se tiču zaštite istorijskih i verskih mesta pod odgovornošću Kosovske policije. Trebalo bi efikasno istražiti i rešiti incidente koji se dešavaju u kontinuitetu, a koji se tiču sitnih krađa, uključujući i brze istrage incidenta nakon stavljanja eksplozivnih materijala u džamiju u Glogovcu i spaljivanje mauzoleja u Peći. Opštinske vlasti u Prištini bi trebalo da pokažu puno poštovanje prava verskih zajednica na način na koji to propisuje zakon, te mora odvojiti zemljište za pripadnike protestantske zajednice.

Sloboda izražavanja

Kosovo je učinilo **određene pripreme** na polju slobode izražavanja. **Nije ostvaren napredak** u ovoj oblasti. Povećan je broj pretnji i napada na novinare. Skupština pokazuje ograničen nivo posvećenosti za nalaženje rešenja za održivo finansiranje javnog emitera, koji je stoga podložan političkim pritiscima i uticajima. Nije bilo nikakvog razvoja na polju zakonodavstva kada se radi o uređivanju vlasničke strukture medija i transparentnosti. Sprovođenje zakonodavstva u delo još uvek predstavlja izazov, posebno kada se radi o Zakonu o javnom emiteru. Nije došlo do napretka u realizaciji većine prošlogodišnjih preporuka.

U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

- nastavi sa radom kako bi se osiguralo da se brzo obave istražne radnje i donesu presude u slučajevima fizičkih napada i drugih vrsta pritisaka protiv novinara;
- obezbedi održivo finansijsko rešenje za javnog emitera;
- sprovede mere kako bi se omogućila transparentnost u smislu informacija o vlasništvu nad

Zastrašivanje novinara

12 incidenata je prijavljeno policiji u toku perioda izveštavanja. Incidenti su se ticali fizičkog napada na novinara iz Južne Mitrovice, policije koja je izbrisala novinske zapise bez odluke suda i izbacivanja novinara sa sudskih pretresa visokopofilnih slučajeva. U avgustu 2016. godine je eksplodirala bomba blizu zgrade javnog emitera Radio televizije Kosova (RTK), a još jedna bomba je eksplodirala u neposrednoj blizini porodične kuće

generalnog direktora RTK. Oba napada su osudile vlasti i sve političke stranke.

Istrage ovih slučajeva teku sporo i broj konačnih presuda je veoma mali. Potrebna je sistematičnija reakcija, uključujući brze istrage i donošenje presuda, kako bi se ojačala zaštita novinara.

Pravno okruženje

Ustav garantuje slobodu izražavanja i medija, a zakonodavstvo o kleveti i govoru mržnje je u skladu sa precedentnim pravom Evropskog suda za ljudska prava. Zakonodavstvo i institucionalni okvir u ovoj oblasti su i dalje fragmentisani i neefikasni. Pravo novinara na prigovor savesti i pravo javnosti na pružanje odgovora i ispravke još uvek nije regulisano. Policiji, sudijama i tužiocima su neophodne adekvatne obuke o standardima koje su uspostavili Savet Evrope i Evropski sud za ljudska prava u radu sa izvorima i novinarskim materijalima. Pravo na pristup javnim informacijama podriva fragmentisan i nejasan pristup vlasti.

Implementacija zakonodavstva/institucija

Efikasna implementacija zakonodavstva i etičnih standarda je još uvek problematična, a novi Zakon o javnom emiteru je najveći izazov. Nezavisna komisija za medije nije uspela da izvrši pripreme za digitalno prebacivanje. Komisija sistematski prati sadržaj audio-vizuelni medija, ali zaostaje sa pokretanjem postupaka i propisivanjem kazni za kršenje pravnih odredaba. Kao posledica smanjenja budžetskih sredstava, Komisija se suočava sa poteškoćama u ispunjavanju svojih finansijskih obaveza, uključujući kapitalne medije.

Slobodu izražavanja na internetu ne prate niti Nezavisna komisija za medije, niti Savet štampe na Kosovu. Iako ovo stvara neometano okruženje za internet medije, to u isto vreme dovodi do ugrožavanja privatnosti pojedinaca, što dovodi do velikog broja slučajeva govora mržnje, klevete i uvreda. Takvi slučajevi moraju biti detaljno istraženi (*videti 5.2.6 – informaciono društvo i mediji*).

Javni emiter

RTK finansira država, što podriva njenu nezavisnost u radu, slabi njenu dugoročnu održivost i povećava verovatnoću političkih pritisaka. Skupština još uvek nije uspela da nađe održivo finansijsko rešenje za RTK, a zakonski rok za to je istekao u aprilu 2015. godine. Zabrinjava tendencija Skupštine da državno finansiranje bude trajno rešenje, što je u suprotnosti sa zakonom. I dalje se mora naći rešenje za objekat javnog emitera. U maju, Agencija za privatizaciju je zatražila da RTK plati javni prostor ili da se u suprotnom suoči sa iseljenjem. Takvi zahtevi nisu upućeni drugim medijima koji koriste javni prostor pod sličnim uslovima.

Odbor RTK je potpun, ali njegov učinak bi trebalo poboljšati, kao što je navedeno u prošlogodišnjoj reviziji učinka javnog emitera, koju je sprovela Kancelarija glavnog revizora na zahtev Skupštine.

Imenovanje novog direktora za kanal RTK na srpskom u maju 2016. je kasnije poništeno jer je došlo do povrede dotičnih zakonskih odredaba.

Ekonomski faktori

Mediji, uopšteno govoreći, nisu ekonomski održivi. Informacije o strukturi vlasništva nad medijima, posebno internet medija, su još uvek nejasne i često lažne, pošto većina medija ne navodi informacije o svom finansiranju ili stvarnom vlasništvu. Manjak jake privatne

marketing industrije dovodi do situacije da privatni emiteri zavise od drugih izvora finansiranja. Veoma mali broj njih je u mogućnosti da radi bez jakih veza sa političkim i poslovnim interesnim grupama.

Profesionalne organizacije/profesionalni uslovi

Postoji nekoliko udruženja i sindikata novinara. Udruženja i sindikati su podeljeni po etničkoj liniji. Oni, uopšteno govoreći, nemaju široku podršku novinarske zajednice. Novinari često rade bez ugovora i podložni su korupciji, kao i autocenzuri. Zaštitu profesionalnih standarda u novinarstvu uređuju etički kodeksi. Međutim, implementacija je slaba. Niti Nezavisna komisija za medije niti Savet štampe nije pokrenuo niti jedan postupak protiv medija za kršenje etičkih kodeksa.

Ustav garantuje **slobodu okupljanja i udruživanja**, a građani su svoje pravo koristili u velikoj meri, uključujući demonstracije i proteste protiv raznih nivoa vlasti. Organi reda su na profesionalan način rešavali pitanje nasilnih protesta.

Odgovornost za sveukupnu koordinaciju **imovinskih prava** je u rukama Ministarstva pravde. Trenutno se razvija strategija za imovinska prava. Zakon o osnivanju Agencije za poređenje i verifikaciju imovine na Kosovu, sukcesora Kosovske agencije za imovinu, usvojen u junu, se trenutno nalazi pred Ustavnim sudom nakon osporavanja. Manjak finansijskih sredstava i dalje onemogućava implementaciju odluke Agencije za imovinu o rušenju nelegalno sagrađenih objekata na privatnoj imovini. Trenutno je 29 predmeta na čekanju, a ukupna vrednost troškova je oko 50 000 evra. Ovo takođe ozbiljno utiče na prava raseljenih lica. Nakon otkrivanja preko 350 000 objekata izgrađenih bez građevinske dozvole, Vlada trenutno vrši reviziju svojih politika i Zakona o tretmanu objekata bez građevinske dozvole. Još uvek je problematična nelegalna ponovna uzurpacija imovine gde je Agencija za imovinu već donela presudu. Strategija o legalizaciji neformalnih naselja još uvek nije usvojena. Vlada nije dodelila finansijska sredstva za uspostavljanje programa kompenzacije za stambenu imovinu u društvenom vlasništvu. Došlo je do ograničenog napretka u usvajanju trogodišnjeg plana socijalnog stanovanja na nivou opština, što zauzvrat sprečava da centralne vlasti donesu strategiju o socijalnom stanovanju za čitavo Kosovo.

Kada se radi o **borbi protiv diskriminacije**, još uvek nije usvojeno zakonodavstvo kojim se sprovodi u delo Zakon o zaštiti od diskriminacije. U toku perioda izveštavanja, institucija ombudsmana je primila sličan broj pritužbi kao što je to bio slučaj sa prethodnim godinama, a broj istraga po službenoj dužnosti na osnovu diskriminacije je dupliran. Mehanizam praćenja Tužilačkog saveta Kosova bi dalje trebalo proširiti kako bi pokrивao slučajeve svih vrsta diskriminacije, tj. kako ne bi pokrивao samo diskriminaciju po etničkoj osnovi. Učinak institucija u procesuiranju i istragama po pitanju diskriminacije je još uvek slab. Poput Policijske akademije, koja već ima zaseban modul za borbu protiv diskriminacije u okviru svojih programa obuke za nove policajce, Vlada bi trebalo da podstakne dalji razvoj programa obuke trenera i da u njega uključi licencirane trenere iz oblasti borbe protiv diskriminacije iz ključnih institucija, poput pravosuđa, tužilaštva, policije, državne uprave i Ministarstva obrazovanja.

Kosovski pravni okvir o **jednakosti muškaraca i žena** je, u širem smislu reči, u skladu sa međunarodnim standardima. Napori za usklađivanje postojećeg zakonodavstva kroz izradu jedinstvenog građanskog zakonika su prilika za potpuno usklađivanje sa evropskim standardima. Sprovođenje u delo Zakona o rodnoj ravnopravnosti je sporo, a još uvek nisu usvojeni pravni akti. Činjenica da pozicija šefa Agencije za rodnu ravnopravnost nije popunjena je otežalo implementaciju akcionog plana za implementaciju rezolucije 1325 Saveta bezbednosti UN o ženama, miru i bezbednosti. Ulogu Agencije u procesu izrade politika bi trebalo dalje ojačati.

Rodno zasnovano nasilje, uključujući nasilje u porodici, predstavlja izazov sa ozbiljnim ograničenjima u sistemima zaštite žrtava nasilja u porodici. O ovome najbolje svedoči tragična smrt žene u Suvoj Reci u oktobru 2015. godine. Pozitivan događaj je telefonska linija za pomoć u borbi protiv trgovine ljudima i nasilja u porodici koja sada takođe pruža pomoć govornicima srpskog na severu. Moraju biti usvojeni nova Strategija i Akcioni plan o zaštiti od nasilja u porodici za period od 2016. do 2020. godine. Manjak sistema redovnog prikupljanja podataka, što je praksa svih institucija, podriva mogućnost unakrsnog poređenja i praćenja predmeta u istrazi i sudskih postupaka. Moraju biti formirane jedinice za nasilje u porodici u severnim opštinama. Vlasti moraju poboljšati programe reintegracije za žrtve nasilja u porodici. Komisija koja se bavi žrtvama seksualnog nasilja u toku rata mora početi sa procesom verifikacije statusa žrtava kako bi se omogućio i obezbedio pristup pojedinačnim beneficijama. U martu 2016. godine, usvojene su mere za regulisanje zajedničkih nepokretnosti na ime oba supružnika, te je samim tim poboljšan nivo pravne zaštite prava žena na nasledstvo. Implementacija je ograničena u praksi, što direktno podriva ekonomsko osnaživanje žena.

Kada se radi o **pravima dece**, pravni okvir Kosova je velikim delom usklađen sa međunarodnim kriterijumima. Implementacija, međutim, predstavlja izazov. Vlasti moraju dodeliti adekvatna budžetska sredstva kako bi novi nacrt zakona o zaštiti dece nakon usvajanja bio efikasan. Trebalo bi poboljšati mehanizme za prikupljanje podataka i praćenje u procesu sprovođenja u delo prava dece. Iako postoje službenici za prava dece u većini opština, efekat njihovog rada je ograničen. Ministarstvo rada i socijalne zaštite mora osigurati adekvatno finansiranje za siguran smeštaj dece koja su žrtve nasilja i trgovine ljudima. Institucija ombudsmana bi trebalo da se dalje angažuje na promociji prava dece.

Zakonik o pravima maloletnika se vodi principom „najboljih interesa deteta“ koji je deo Povelje UN o pravima deteta. Postoje osnove za pravni sistem za decu i odeljenja za maloletnike postoje u svim osnovnim sudovima i tužilaštvima. Kada se radi o načinima na koji deca mogu ostvariti pristup pravdi, nije postignuto puno napretka u razvoju prava i kapaciteta za adekvatno sprovođenje u delo postupaka koji imaju u vidu najbolji interes dece u građanskim i upravnim parnicama. Dobar napredak je postignut kroz protokol upućivanja kako bi se osigurale besplatne pravne i stručne usluge za decu koja su žrtve i svedoci. Dok trenutne odredbe Zakonika o pravima maloletnika nisu u skladu sa Komitetom UN o pravima deteta kada se radi o pritvoru (12 meseci umesto 6), u praksi nijedan maloletnik nije bio u pritvoru duže od 6 meseci. Samim tim, potpuno lišavanje slobode je postalo poslednja mera i koristi se za najkraći mogući vremenski period.

Kada se radi o **pravima osoba sa invaliditetima**, implementacija strategije za period od 2013. do 2023. godine je i dalje ograničenog karaktera, a Vlada sada mora doneti novi akcioni plan za period od 2017. do 2019. godine. Ministarstvo rada i socijalne zaštite još uvek mora da nađe rešenje kako bi rešilo probleme više od 1000 pripadnika zajednice gluvonemih koji su skinuti sa invalidskog penzijskog sistema u toku 2013. godine. Zakon o paraplegičarima i tetraplegičarima je usvojen u maju 2016. godine. Nacionalni savet za osobe sa invaliditetom je imenovao predsednika Foruma za osobe sa invaliditetom Kosova na mesto kopredsedavajućeg, te je Savet samim tim postao inkluzivniji i transparentniji. Savet bi trebalo da se češće sastaje i preuzme proaktivniju ulogu u rešavanju problema i promociji prava osoba sa invaliditetom. Vlasti bi trebalo da povećaju stepen inkluzije dece sa invaliditetom u obrazovni sistem kroz povećanje broja stručnog osoblja i ličnih asistenata. Pristup javnim objektima i javnom prevozu je i dalje problematično pitanje.

Došlo je do određenog napretka po pitanju prava **lezbejki, gej, biseksualnih i transrodnih** osoba. 17. maja je, treću godinu zaredom, organizovan miran marš u Prištini kako bi se obeležio Međunarodni dan borbe protiv homofobije, transfobije i

bifobije uz prisustvo političkog rukovodstva, uključujući predsednika. Trebalo bi adekvatno istražiti slučajeve verbalnih i fizičkih napada pripadnika LGBT zajednice. Savetodavna i koordinaciona grupa za prava LGBT osoba mora uzeti proaktivniju ulogu kroz davanje konkretnih saveta i preporuka nadležnim institucijama.

O pitanjima **sindikata** ima više reči u odeljku 4.1.8.

Kada se radi o **proceduralnim pravima**, osumnjičene ili optužene osobe ili žrtve zločina imaju pravo na čvrstu zaštitu na način na koji propisuju Zakon o krivičnom postupku, Zakon o policiji, Zakon o policijskom inspektoratu Kosova, Zakon o naknadi žrtvama zločina i Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći. Oni imaju pravo na tumačenje i prevod, pravo na informisanje o svojim pravima, pravo na pravno savetovanje pre i u toku suđenja i pravo na pravnu pomoć, kao i pravo na komunikaciju sa članovima porodice, zaposlenima i konzularnim vlastima. Postoji snažna politička volja za primenu ovih pravila, međutim, neophodno je više novca i obuke. U aprilu, Kosovska policija, Sudski i Tužilački saveti i Advokatska komora Kosova su potpisali memorandum o razumevanju kako bi se formirali mehanizmi koordinacije u cilju davanja besplatne krivične odbrane.

Implementacija pravnog okvira o **manjinama** i dalje predstavlja izazov. Postoje strukture institucija i mehanizmi za zaštitu manjinskih zajednica na centralnom i lokalnom nivou. Na severu su formirane i počele sa radom opštinske kancelarije za zajednice i povratak. Saveti za opštinsku bezbednost, osnovani 2009. godine u cilju poboljšanja bezbednosti i stabilnosti zajednice, takođe moraju biti formirani na severu kako bi se dalje ojačala zaštita manjinskih zajednica. Institucije Kosova moraju preuzeti odgovornost i više se fokusirati na implementaciju kroz povećanje obima interakcije između centralnih i lokalnih vlasti sa manjinskim zajednicama. Kancelarija za odnose zajednica mora biti u potpunosti deo procesa razvoja i dalje izrade politika na polju zaštite manjinskih zajednica.

U maju 2016. godine, tehnička radna grupa je objavila izveštaj o stanju sprovođenja preporuka Savetodavnog komiteta o Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope. Izveštaj je nepotpun, podaci su ograničeni, a nedostaju indikatori za praćenje napretka.

U martu 2016. godine je realizovana druga runda programa stažiranja za pripadnike manjinskih zajednica u državnim institucijama. Međutim, zapošljavanje pripadnika manjinskih zajednica u državnu upravu i javna preduzeća je pitanje koje i dalje predstavlja veliki izazov. Došlo je do napretka u vidu uredbe koja omogućava da diplomci Univerziteta u Mitrovici svoje diplome overe u svrhu zapošljavanja, stručnog licenciranja i prijave za polaganje stručnih ispita u institucijama Kosova. Kao rezultat afirmativne akcije i sistema kvota, veći broj studenata iz redova manjinskih zajednica je moglo da upiše državne univerzitete. Ovo predstavlja pozitivan korak ka efikasnoj inkluziji manjinskih zajednica na Kosovu.

Neophodan je veći stepen posvećenosti i podrške institucija vlasti u usmeravanju jezičkih politika. Sprovođenje u delo Zakona o službenim jezicima je još uvek slabo. Kvalitet tumačenja i prevoda na srpski jezik, uključujući i prevode zakona, su često ispod svakog standarda. Kancelarija poverenika za jezike nastavlja rad na zadovoljavajući način i sada počinje sa radom u severnim opštinama. Međutim, Kancelariji poverenika je neophodna politička i finansijska podrška.

Savetodavni savet za zajednice je dalje ojačao svoju ulogu i došlo je do većeg stepena učešća srpske zajednice. Kako bi se ovo telo

stavilo na čvrste osnove, neophodan je veći budžet, ali je potrebno i da ministarstva uzimaju preporuke ovog tela u razmatranje.

Sveukupna bezbednosna situacija za manjinske zajednice je i dalje relativno stabilna i u velikoj meri nepromenjena. Međutim, stalno se ponavljaju incidenti krađe imovine, nanošenje štete i sličnih zločina čija su meta kosovski srpski povratnici i drugi pripadnici manjinskih zajednica. Takvi incidenti povećavaju osećanje nesigurnosti, imaju negativne posledice po kvalitet njihovog života i društvo u celini, te odvrća druge potencijalne povratnike. Organi zaštite reda i sudske vlasti bi trebalo da učine svaki napor kako bi počinioce priveli pravdi i kako bi se razračunali sa percepcijom nekažnjenosti u cilju vraćanja poverenja između žrtava i društva u celini. Slučajevi zločina iz mržnje gde su meta manjinske zajednice se moraju odlučnije rešavati. Neophodno je uložiti dodatne napore kako bi se uzeli u obzir članovi 147. i 74, stav 2.12 Krivičnog zakona. Neophodno je dodatno zapošljavanje policajaca iz redova manjinskih zajednica u dotičnim oblastima, posebno na zapadu Kosova.

Stanje **romske**, aškalijske i egipćanske zajednice⁴ je još uvek veoma teško. Na temelju strategije za period od 2009. do 2015. godine, Vlada ima za cilj da privede kraju nove dokumente politika koji se fokusiraju na inkluziju ovih zajednica u društvo. Cilj je da se ovi dokumenti izrade do kraja 2016. godine. I pored toga što je proces konsultacija bio inkluzivnog karaktera, samo su neke od preporuka civilnog društva i međunarodnih organizacija uzete u obzir. Opštine se ohrabruju da obnove, odobre i sprovedu u delo lokalne akcione planove. Preporuke sa novembarskog seminara o romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici treba sprovesti u delo.

Centri za učenje i dalje igraju važnu ulogu u smanjenju značajno veće stope ranog napuštanja obrazovanja. Centri takođe imaju ulogu u omogućavanju dalje integracije u obrazovni sistem romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Vlada i dalje nastavlja sa pružanjem besplatnih udžbenika na romskom jeziku. Romska, aškalijska i egipćanska zajednica i dalje uživaju isti stepen pristupa uslugama zdravstvene zaštite kao i drugi građani. Trebalo bi odrediti budžet za stambeno pitanje. Određene opštine su nastavile da dodeljuju zemljište ovim zajednicama. Kosovo i dalje preduzima afirmativne mere sa Crnom Gorom i Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom kako bi se osigurao pristup upisu u matični registar za raseljene pripadnike romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Neophodne su aktivne mere zapošljavanja za ove zajednice kako bi se sprovela borba protiv isključivanja sa tržišta rada. Još uvek preovladavaju dečiji brakovi i dečija radna snaga. Kosovo bi trebalo da preuzme punu odgovornost za neophodne mere kojim bi se pružila podrška romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj zajednici sa ciljem smanjenje zavisnosti od donatora.

Tempo povratka i reintegracije **izbeglica i interno raseljenih lica** (IRL) je spor, a broj povratka se smanjuje svake godine. Broj povratka za ovu godinu je najmanji ikada zabeležen. Neophodni su stalni naponi kako bi se prikupili i održali podaci o brojevima i lokacijama IRL i povratnika. Uzurpacija imovine u vlasništvu raseljenog stanovništva, zajedno sa nelegalnom radnjom na njihovom zemljištu i nesprovođenjem odluke Ustavnog suda iz aprila 2014. godine o ovim pitanjima otežavaju proces povratka. U odsustvu efikasnog odgovora opštinskih vlasti o ovom pitanju, neophodan je veći nivo centralnog nadzora i međuministarske saradnje.

Po pitanju **kulturnih prava**, odnosi između kosovskih vlasti i Srpske pravoslavne crkve su bili nategnuti u toku perioda izveštavanja, pre svega zbog neuspeha Kosova u procesu prijavljivanja za članstvo pri Organizaciji UN za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO). Crkva se povukla iz redovne saradnje sa Savetom za implementaciju i praćenje (SIP). Nekoliko puta su vlasti pozivale da se ponovo nastavi sa saradnjom i, nakon 10-mesečnog perioda odsustva bilo kakvih aktivnosti, u aprilu je održan sastanak. Važno je pomenuti da se SIP koristi u rešavanju poteškoća u procesu saradnje između Ministarstva

---

⁴ Smatra se da su sve ove grupe pod širom kategorijom „Roma“ u okviru Nacionalnih strategija za integraciju Roma na području EU.

kulture i Srpske pravoslavne crkve. Vlada bi trebalo da poveća napore kako bi osigurala održiv rad sekretarijata SIP. Jedinica za versko i kulturno nasleđe pri Kosovskoj policiji vrši svoj mandat u četiri regiona kako bi se zaštitila srpska mesta od kulturnog i verskog značaja. Ukupno 205 policajaca radi na ispunjavanju ovih zadataka. Poboljšanje komunikacije sa sveštenstvom Srpske pravoslavne crkve koje se nalazi na Kosovu i dalje predstavlja izazov.

Kosovske vlasti su počele da preduzimaju određene korake kako bi usvojili zakonodavstvo kojim se ponovo vraćaju na snagu sve značajne odredbe koje su deo Aneksa V Sveobuhvatnog predloga za status naselja (SPN) u smislu upravljanja i zaštite srpskog verskog i kulturnog nasleđa na Kosovu. Vlada je proaktivno komunicirala sa EU u procesu izrade Nacionalne strategije za kulturno nasleđe. Isto se očekuje i za proces izrade nacrtu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o kulturnom nasleđu. Ovo bi trebalo da se desi što je pre moguće. Sve obaveze Kosova koje proizilaze iz Aneksa 5 SPN bi trebalo da budu tačno uzete u obzir.

Seoski savet Velike Hoče funkcioniše u skladu sa zakonom. Savet za kulturno nasleđe u Prizrenu je integrisan u opštinske strukture i funkcioniše u skladu sa Zakonom o kulturnom centru Prizrena. Vlada je povećala stepen saradnje sa civilnim društvom po pitanju upravljanja kulturnim nasleđem. U junu 2016. godine, opština Prizren je imenovala još dva inspektora za istorijski centar Prizrena. Pojava nelegalnog rušenja se nastavlja, a kazne protiv počinitelja se ne sprovode. Sistematska degradacija nasleđa, posebno u Prizrenu, je veoma zabrinjavajuća i predstavlja sve veći rizik po javnu bezbednost. Efekat radne grupe osnovane 2014. godine sa zadatkom borbe protiv nezakonite gradnje u Prizrenu. Neophodno je pojačati napore kako bi se obezbedila adekvatna zaštita i upravljanje kulturnim nasleđem širom Kosova.

2.5. Regionalna pitanja i međunarodne obaveze

Kosovo je nastavilo sa ispunjavanjem obaveza koje se tiču ispitivanja navoda o **međunarodnim zločinima** počinjenim u toku i nakon sukoba na Kosovu, a koji su navedeni u izveštaju Parlamentarne skupštine Saveta Evrope iz 2011. godine. Usvojeni su amandmani na Ustav i izmene i dopune zakona koji su neophodni za stvaranje uslova za osnivanje Specijalne komore i Specijalnog tužilaštva. Komora podleže zakonima Kosova, ali se nalazi van teritorije Kosova. Predsednik je u februaru priveo kraju postupak koji se tiče bilateralnih sporazuma kojima se stvara mogućnost da Specijalna komora bude u Holandiji. Na taj način je Kosovo ispunilo svoje obaveze.

Kosovo je osnovalo odsek za **ratne zločine** u okviru Specijalnog tužilaštva. Međutim, odsek će imati samo dva lokalna tužioca, a obim posla će se dalje povećati po predaji predmeta na kojim trenutno radi EULEKS. Jedinica sa istragu ratnih zločina pri Kosovskoj policiji je dobila dodatno osoblje, vozila i računare. Međutim, ograničeno iskustvo i manjak istražitelja etničkih Srba, osoblja za analizu krivičnih obaveštajnih podataka i jezički i prevodilački kapaciteti ostavljaju posledice po rad jedinice. EULEKS pruža podršku kako bi Kosovo izgradilo sopstvene kapacitete i efektivno preuzelo istrage i utuživanje ratnih zločina. U slučajevima gde su osumnjičeni etnički Srbi, koji žive prevashodno u Srbiji, suštinski ne postoji međusobna pravna saradnja sa Srbijom. Postoji sveukupna zabrinutost o kapacitetima i spremnosti rešavanja slučajeva ratnih zločina koji obuhvataju bivše pripadnike OVK.

Nerasvetljene sudbine **nestalih lica** iz perioda sukoba devedesetih godina prošlog veka i dalje predstavljaju humanitarno pitanje, čije je rešavanje od ključne važnosti za pomirenje i stabilnost u regionu. Prema podacima Međunarodnog komiteta crvenog krsta (MKCK), u julu se ukupno 10 593 lica vodilo kao nestalo. Od toga, 1 665 lica su deo sukoba iz 1999. godine. Imenovanje šefa prištinske delegacije u radnoj grupi za nestala lica koju vodi MKCK je

pozitivan korak. Radna grupa se suočila sa ozbiljnim izazovima. Samo je četiri slučaja rešeno u toku 2015. godine, što predstavlja najmanji broj još od kraja sukoba. Vlada mora imenovati odgovorno lice za rad na slučajevima nestalih lica i pokazati veći nivo političke posvećenosti, kao i novu energiju. Manjak informacija o grobnicama koje još uvek nisu otkrivene ostaju prepreka u procesu rešavanja pitanja Kosovo se mora više angažovati i dostaviti informacije iz sopstvenih izvora. Mora se izbeći politizacija procesa, uključujući izjave u medijima koje ne doprinose procesu, kao i dalje slabljenje procesa zbog međuinstitucionalnih sporova.

Kosovski institut za forenzičku medicinu još uvek nema adekvatne kapacitete da ispuni neophodne kriterijume za održivu forenzičku praksu, uključujući forenzičku antropologiju i arheologiju. Vlasti hitno moraju raditi na ovom pitanju. Koordinacija i saradnja sa Vladinom komisijom o nestalim licima je još uvek ograničena. Oba organa moraju uložiti napore i nastaviti unos podataka u centralni registar nestalih lica. Ova praksa je prekinuta u avgustu 2014. godine. Manjak napretka po ovom pitanju sprečava Vladu od preuzimanja svojih obaveza osnivanja i upravljanja listom nestalih lica. Vlasti moraju usvojiti podzakonske akte o osnivanju centralnog registra i zatvaranju predmeta kako bi se pružila podrška sprovođenju u delo Zakona o nestalim osobama. Nema napretka kada se radi o neidentifikovanim ljudskim posmrtnim ostacima koji se čuvaju u prištinskoj mrtvačnici, a za koju su iscrpljena sva forenzička mera. U izradi strategije za suočavanje sa prošlošću, međuministarska radna grupa za suočavanje sa prošlošću mora sprovesti transparentni proces konsultacija o tranzicionoj pravdi. Ovaj proces mora imati rodnu perspektivu i biti svestan svih patnji žrtava, a takođe mora obuhvatiti sve zajednice i marginalizovane grupe. Za proces su neophodni veće angažovanje Ministarstva pravde, ali i finansijski doprinos Vlade.

Regionalna saradnja i dobrosusedski odnosi čine ključni deo procesa evropskih integracija Kosova. To doprinosi stabilnosti, pomirenju i okruženju koje ima pozitivan efekat na rešavanju bilateralnih pitanja i nasleđa prošlosti. Kosovo je podnelo prijavu za članstvo u Interpolu i prijavilo se, ali nije uspelo da postane članica Organizacije UN za obrazovanje, nauku i kulturu - UNESCO. Kosovo je zauzelo aktivniju ulogu u nekoliko regionalnih organizacija, pre svega u Regionalnom savetu za saradnju. Kosovo još uvek nije zastupljeno u svim regionalnim organizacijama koje su deo sporazuma o uređivanju regionalne zastupljenosti i saradnji, koji je postignut 2012. godine u Beogradu.

Impuls koji je ostvaren u okviru **berlinskog procesa** i inicijative Šestorke Zapadnog Balkana, pre svega kada se radi o planu povezanosti, je nastavio da jača regionalnu saradnju. Na osnovu rezultata prethodnih samita, pariski samit iz juna 2016. godine je doneo nov napredak u smislu plana povezanosti. Samit je takođe otvorio saradnju u novim oblastima, pre svega kroz osnivanje Regionalne kancelarije za saradnju mladih (RKSM) koja će biti otvorena u Tirani. Kosovo je aktivno učestvovalo u ovom procesu. Trenutne mere na polju transporta podrazumevanju poboljšanje implementacije smernica o integrisanom upravljanju granicama i međusobnom priznanju vozačkih dozvola, između ostaloga. Na polju energetike, Kosovo bi trebalo da polako počne da ukida propisane nivoe cena, finalizuje diskusije sa Albanijom kako bi se Kosovo povezalo na tu elektroenergetsku mrežu, finalizuje tehnički postupka za formiranje funkcionalnog i uravnoteženog tržišta i usvoji kompatibilan zakon, koji će omogućiti napredak po u većem broju drugih mera. Kosovska kompanija za prenos električne energije nije u položaju da u potpunosti iskoristi regionalno tržište električne energije na način na koji je to usaglašeno u Parizu.

Kosovo je ostalo veoma važno posvećeno **bilateralnim odnosima sa drugim zemljama iz procesa pridruživanja i državama susedima EU**.

Kosovo je nastavilo sa produbljivanjem svojih odnosa sa **Albanijom**. U maju, Ministarstvo trgovine i industrije je potpisalo bilateralni sporazuma sa albanskim kolegama o jačanju i zaštiti ulaganja u cilju jačanja ekonomske saradnje i stvaranja povoljnih uslova za

investicije. U junu 2016. godine, dve vlade su potpisale sporazume o saradnji u oblasti zaštite životne sredine, energetike, transporta, reforme državne uprave, carina, poreza i zajedničkih obuka.

Između Kosova i *Bosne i Hercegovine* ne postoje zvanični odnosi jer Bosna i Hercegovina ne priznaje nezavisnost Kosova. Na snazi je recipročan vizni režim.

Odnosi sa *Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom* su nastavili da se razvijaju. U februaru 2016. godine je potpisan Sporazum o partnerstvu o upravljanju tehničkom pomoći, kao i sporazum o saradnji u oblasti evropskih integracija. U aprilu 2016. godine je stupio na snagu sporazum o upotrebi ličnih identifikacionih dokumenata za građane koji prelaze zajedničku granicu. Određene tenzije su posledica izjava političara o učešću lica sa Kosova u incidentu u Kumanovu 2015. godine.

Odnosi između *Crne Gore* i Kosova su ostali na dobrom nivou. U septembru 2015. godine je stupio na snagu sporazum o saradnji policije. Sporazum o saradnji između komisija za nestala lica dve strane je potpisan u oktobru. Nije bilo novih događaja kada se radi o ustavnom priznanju crnogorske manjine na Kosovu. Sporazum o demarkaciji granice sa Crnom Gorom je ratifikovan u Podgorici u decembru 2015. godine, ali je u Skupštini Kosova došlo do protivljenja.

Kosovo je održalo prijateljske odnose sa *Turskom*. Sporazum o readmisiji je potpisan u decembru 2015. godine u kontekstu vizne liberalizacije za Kosovo.

3. NORMALIZACIJA ODNOSA IZMEĐU KOSOVA I SRBIJE

Rad u okviru dijaloga kojim posreduje EU je nastavljen u toku perioda izveštavanja. Sveukupan napredak u sprovođenju sporazuma od 25. avgusta 2015. godine je spor. Ovo je delimično zbog specifičnih unutrašnjih okolnosti, odnosno zbog parlamentarnih izbora, nakon čega je usledio dug period formiranja Vlade, kao i unutrašnja situacija na Kosovu. U toku poslednjeg dijaloga na visokom nivou u januaru 2016. godine, obe strane su zatražile politički prostor u kome mogu da rade, rešavaju ove domaće izazove i konsoliduju vlast i upravljanje. Česti bilateralni kontakti EU sa obe strane su pomogli u održavanju političkog angažovanja na najvišem nivou i ponovnom angažovanju obe strane kako bi se nastavio rad u procesu sprovođenja prethodno zaključenih sporazuma.

Nakon formiranja srpske Vlade u avgustu, obe strane su se angažovale na ubrzanju i primeni **sporazuma od 25. avgusta 2015.** Primena sporazuma o **mostu u Mitrovici** je započeta u avgustu i radovi na i oko mosta, uključujući pretvaranje glavne ulice u Severnoj Mitrovici (Ul. Kralja Petra) u pešačku zonu, će biti privedeni kraju do januara 2017. godine. Ostvaren je napredak kada se radi o prevazilaženju različitih stavova o uređivanju **telekomunikacija**, dok još uvek nije došlo do potpune primene. Nije ostvareno puno napretka po pitanju **Asocijacije/Zajednice opština sa srpskom većinom na Kosovu**. Nakon zvaničnog imenovanja upravljačkog tima, Kosovo mu mora dodeliti mandat kako bi izradilo nacrt statuta Asocijacije/Zajednice. Srbija mora da registruje i izda licencu za dve srpske elektroenergetske kompanije koje će biti formirane na Kosovu kako bi se omogućio napredak na polju **energetike**.

Ostvaren je dalji napredak u procesu primene „**Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju odnosa**“ iz **aprila 2013. godine**. Kosovsko srpsko osoblje **policije i civilne zaštite** su sada potpuno integrisani u kosovski sistem. Rasformiranje

srpskih **pravosudnih** struktura se nastavlja po planu i očekuje se da celokupno bivše srpsko pravosudno osoblje bude u kosovskom sistemu do jeseni 2016. godine. U kontekstu **dogovora o međusobnoj komunikaciji**, službene posete direktno uređuju kancelari za veze u skladu sa dotičnim sporazumom.

Većina sporazuma iz **tehničkog dijaloga (2011-2012)** se sada primenjuje i u funkciji su. Na polju **katastra**, skeniranje dokumenata koji su važni za Kosovo je priveden kraju u toku juna, kao što je i bilo predviđeno. Međutim, dokumenti nisu dostavljeni specijalnom predstavniku EU na Kosovu, što je dogovoreno sporazumom o katastru. Obe strane su se usaglasile o modalitetima za primenu sporazuma o **univerzitetskim diplomama** iz aprila. U septembru je postignut sporazum o primeni preostalih elemenata koji se tiču **registarskih tablica**, a koji proizilaze iz sporazuma o slobodi kretanja. Sada se obrađuju zahtevi za **međusobnu pravnu pomoć**. Srbija mora ostati posvećena kontinuiranoj primeni sporazuma o zastupanju i učešću Kosova u **regionalnim forumima**. Izjave srpskih zvaničnika su se na momente mešale u sudske postupke koje vodi **EULEKS**. Srbija još uvek nije rešila pitanje izmeštene srpskih administrativnih **carinskih** struktura koji nose oznaku „kosovsko“, a koje rade u okviru Srbije, te nije prestala da izdaje dokumentaciju ili stavlja pečate sa oznakama koje su u suprotnosti sa dotičnim sporazumom. Po pitanju **integrisanog upravljanja granicama**, iako su privremene prelazne tačke u potpunosti stavljene u funkciju, nije primećen napredak u osnivanju tri stalne prelazne tačke koje će izgraditi Srbija. Nelegalni putevi prelaska/alternativni putevi, posebno na severu Kosova, se i dalje koriste za krijumčarenje značajne količine robe. Srbija mora preduzeti dodatne korake kako bi se zatvorili nelegalni prelazi.

Sve u svemu, Kosovo je bilo angažovano u dijalogu i ostalo je posvećeno primeni postignutih sporazuma. Međutim, Kosovo mora učiniti dalje napore i mora doprineti stvaranju pogodnih okolnosti za normalizaciju odnosa sa Srbijom. Dalji napredak na ovom polju je od ključne važnosti za napredak Kosova na evropskom putu.

4. EKONOMSKI KRITERIJUMI

Ključni ekonomski pokazatelji	2014.	2015.
Bruto društveni proizvod po glavi stanovnika (% EU28 u paritetu kupovne moći)	/	/
Rast BDP (%)	1,2	4,0*
Stopa nezaposlenosti (žene; muškarci) (%)	35,3 (41,6; 33,1)	32,9 (36,6; 31,8)
Stopa ekonomske aktivnosti za osobe starosti 20-64 god: udeo stanovništva starosti 20-64 god. koje je ekonomski aktivno (žene; muškarci) (%)	47,7 (24,2; 71,4)	42,8 (20,4; 65,1)
Bilans (% BDP)*	-7,9	-9,3
Neto strane direktne investicije (SDI) (% BDP)*	2,2	5,1

* Na osnovu kvartalnih ukupnih podataka o BDP

Izvor: Eurostat

U skladu sa zaključcima Evropskog saveta iz Kopenhagena iz juna 1993. godine, za pridruživanje EU je neophodno postojanje funkcionalne tržišne ekonomije, kao i kapacitet za borbu protiv konkurentskih pritisaka i tržišnih snaga u okviru same Unije.

Praćenje ovih ekonomskih kriterijuma bi takođe trebalo sagledati u kontekstu centralne važnosti ekonomskog upravljanja u procesu proširenja. Svaka zemlja iz procesa proširenja priprema godišnji Program ekonomskih reformi (PrER), koji postavlja srednjoročni makro fiskalni okvir i plan strukturnih reformi u jačanju konkurentnosti i inkluzivnog rasta. Programi ekonomskih reformi su osnova političkih smernica koje su specifične za svaku zemlju. Ove programe zajedno usvajaju EU i zemlje Zapadnog Balkana i Turska u maju svake godine.

4.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Kosovo se nalazi u **ranj fazi** razvoja funkcionalne tržišne ekonomije. Došlo je do **određenog napretka**, posebno kada se radi o pružanju podrške izvozno orijentisanim preduzećima, poboljšanju izvršenja ugovora, posebno u okviru finansijskog sektora, kao i pristupu finansijama. Težnja ka reformisanju ekonomije još uvek traje, ali odluke koje se tiču beneficija ratnih veterana mogu da ospore fiskalnu održivost i ostave posledice po odnose Kosova sa međunarodnim finansijskim institucijama. Uporan trgovinski deficit odražava malu proizvodnu osnovu i slabu međunarodnu konkurentnost. Zavisnost od doznaka i široko rasprostranjena neformalna ekonomija dodatno smanjuju podsticaje za zapošljavanje, što dovodi do niskog nivoa učešća na tržištu rada, posebno među ženama, kao i visokih stopa nezaposlenosti, posebno među mladima i nekvalifikovanim radnicima.

U skladu sa smernicama politika Programa evropskih reformi i kako bi se pružila podrška dugoročnom razvoju, Kosovo bi u narednim godinama trebalo da posebno obrati pažnju na:

→ obezbeđivanje fiskalne održivosti, posebno kroz uspostavljanje nezavisnog fiskalnog tela i jačanje nezavisnih predviđanja;

→ poboljšanje efikasnosti kapitalnih rashoda, posebno kroz poboljšanja u pripremi projekata i upravljanje kapacitetima na centralnim i lokalnim nivoima vlasti;

Ekonomsko upravljanje

Strateški dokumenti Vlade pokazuju veću posvećenost sprovođenju ekonomskih reformi. Međutim,

ekonomsku politiku Kosova karakterišu ad hoc donošenje odluka i spora primena politika. Program ekonomskih reformi (PrER) i Nacionalna strategija za razvoj odražavaju posvećenost vlasti da postignu stabilnu fiskalnu politiku i sprovedu strukturne reforme. Međutim, smernice PrER od 12. maja 2015. godine su

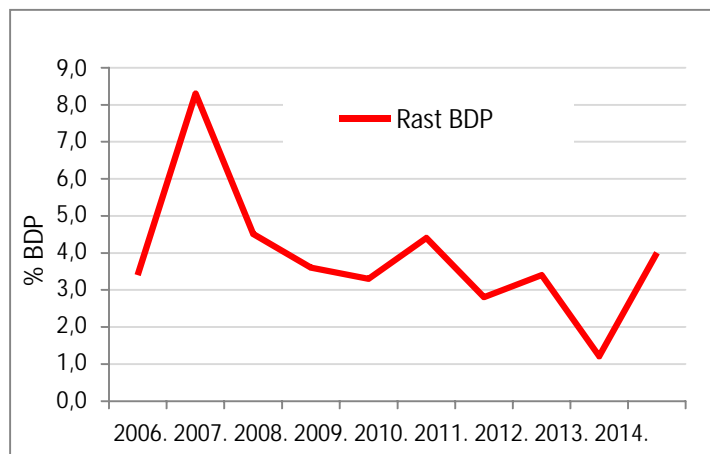
Smernice politika PrER Kosova: Poboljšati tačnost predviđanja, ojačati tehničke kapacitete aktera koji pripremaju makro fiskalni okvir, ojačati kapacitete skupštinskog nadzora u oceni planiranja budžeta i njegovog izvršenja, kao i u oceni fiskalnih rizika, preduzeti prve korake ka osnivanju nezavisnog fiskalnog tela.

tek delimično sprovedene u delo. Druga tranša Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) kasni zbog potcenjenih troškova uvođenja novih beneficija za ratne veterane, što predstavlja značajan rizik za fiskalnu stabilnost Kosova. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Kosova i Evropske unije je stupio na snagu i njime se trajno uređuje slobodna trgovina sa EU. Ukoliko SSP prate konkretne reforme, to će dovesti do ekonomskog razvoja na Kosovu.

Makroekonomska stabilnost

Ekonomija Kosova pokazuje znake oporavka, mada nedovoljno značajno da se smanji jaz u razvoju sa

Slika 1. Rast BDP Kosova

zemljama regiona i poveća stopa zaposlenosti. Preliminarni podaci pokazuju da se ekonomski rast povećao na 4% BDP u 2015. godini, što je iznad prosečnog godišnjeg rasta od 3% u toku proteklih pet godina. Potrošnja i investicije su faktori koji najviše doprinose rastu, dok je izvoz i dalje slab. Jaču privatnu potrošnju je pospešio veći iznos doznaka iz inostranstva, veći obim potrošačkog kreditiranja i veće penzije i plate u državnom

sektoru. Povraćaj investicija je podržala tekuća izgradnja autoputa do Skoplja i duplo veći priliv stranih direktnih investicija (SDI). Kosovski model rasta još uvek u velikoj meri počiva na potrošnji i investicijama u infrastrukturu, pošto su drugi proizvodni kapaciteti nerazvijeni. Rast je ostao snažan u prvom kvartalu 2016. godine - 3,8%.

Spoljni disbalansi su se pogoršali u toku 2015. godine, uprkos blagom poboljšanju u trgovinskom deficitu. Tekući deficit se povećao na 9,1% BDP u toku 2015. godine, što predstavlja najveći nivo od 2011. godine. Brzi rast priliv doznaka iz inostranstva (13% BDP u 2015) i trgovinski deficit koji je u blagom padu (30,4% BDP u 2015) nisu bili dovoljni da neutralizuju veliki izliv dobiti SDI i stalni pad transfera centralnih vlasti. Međutim, priliv SDI je više nego dupliran, te čini 5,6% BDP, nakon što je 2014. godine bio na istorijski najnižem nivou - 2,7%. Skoro 60% svih SDI je otišlo direktno na nekretnine, a samo 7,1% na sektor proizvodnje. Nekretnine, finansijsko posredovanje i građevinski sektor su u najvećoj meri privukli SDI. Ovo odražava slabo poslovno okruženje i mali broj prilika za grinfild investicije. Bruto

spoljni dug Kosova je ostao na relativno niskom nivou od 33,4% BDP, te trenutno ne predstavlja razlog za zabrinutost.

Pošto je reč o maloj i otvorenoj ekonomiji, kretanje cena zavisi od uvoznih cena, posebno hrane i cene energenata. Trend inflacija cena potrošačkih proizvoda na Kosovu je u opadanju od 2011. godine, što kao posledicu ima deflaciju od 0,5% u 2015. godini. Inflacija se stabilizovala u prvoj polovini 2016. godine na približno 0%, uprkos sporom oporavku bazne inflacije. Uvozne cene su opale za 1,2% u 2015. godini i dalje za 4,2% u prvoj polovini 2016. godine.

Fiskalna situacija se popravila u 2015. godini, ali donošenje odluka na ad hoc osnovi još uvek ima negativan efekat na javne finansije. Budžetski prihodi su se povećali za 8,9% u 2015. godini usled velikog povećanja poreskih prihoda. Prihod od PDV-a i poreza na dobit preduzeća zbog većeg obrta i profitabilnosti

Smernice politika PrER Kosova: Poboljšati tačnost predviđanja, ojačati tehničke kapacitete aktera koji pripremaju makro fiskalni okvir, ojačati kapacitete skupštinskog nadzora u oceni planiranja budžeta i njegovog izvršenja, kao i u oceni fiskalnih rizika, preduzeti prve korake ka osnivanju nezavisnog fiskalnog tela.

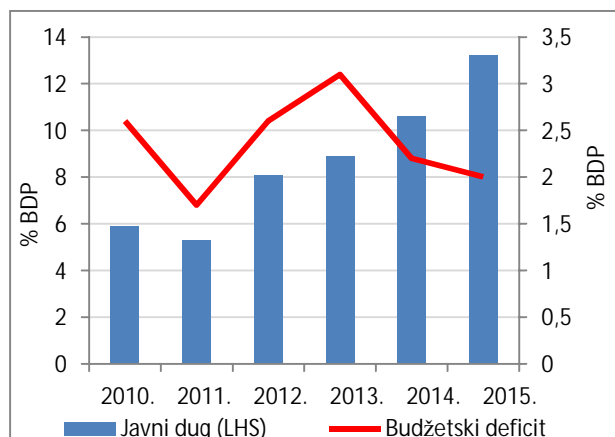

10 najvećih kompanija na Kosovu.

Zamrzavanje i smanjenje rashoda su pratile veće stope naplate PDV-a u visini od 18% i uvođenje nove niže stope od 8% za određenu osnovnu robu. Uvedena su dodatna oslobađanja od plaćanja PDV-a na uvezenu kapitalnu robu kako bi se pospešila domaća proizvodnja.

Slika 2. Fiskalni razvoj Kosova

Smernice politika PrER Kosova:

Identifikovati mere kompenzacije za nedavna povećanja u kategoričkim beneficijama, dok se u isto vreme čuva udeo kapitalnih rashoda i rešava problem permanentnog manjka potrošnje kapitalnog budžeta kroz poboljšanje pripreme projekata i jačanje upravljačkih

Ukupan budžetski deficit je činio 2% BDP (ili 1,5% BPD nakon usklađivanja sa odredbama fiskalnog pravila, što je daleko ispod granice od 2%). 95% planiranih sredstava za kapitalne rashode je iskorišćeno, ali pre svega zbog avansnog plaćanja za izgradnju autoputa br. 6.

Izvršenje budžeta za 2016. godinu karakterišu veći od očekivanih prihoda. Međutim, to može biti dovedeno u opasnost zbog značajnog povećanja kada se radi o rashodima za isplatu beneficija ratnih veterana.

Jači ekonomski rast, efekat promena PDV-a i akciza u toku cele godine, kao i bolja naplata poreskih dugovanja su značajno povećali budžetski prihod. Iako je većina stavki rashoda ostala u okviru budžetskih očekivanja, usled primene kolektivnog sporazuma za radnike u državnom sektoru, povećanja obima socijalne pomoći, primene zakona o državnim penzijskim programima i održavanje većeg obima poljoprivrednih subvencija, očekivano povećanje beneficija za ratne veterane izaziva ozbiljnu zabrinutost. Ovo povećanje takođe odražava loše budžetsko planiranje i manjak procene uticaja na budžet. Budžet za 2016. godinu ima za cilj da ostvari fiskalni deficit od 1,6% BDP, daleko u okviru granice fiskalnog pravila.

Kosovo ima relativno nizak nivo javnog duga. Ukupan iznos javnog duga je nastavio trend povećanja, te dostigao nivo od 13,5% u toku 2015. godine, uz veći obim blagajničkih zapisa koje izdaje Kosovo. Mudra fiskalna politika je ključna, uzevši u obzir zavisnost Kosova od kratkoročnog domaćeg finansiranja i kredita međunarodnih finansijskih institucija, kao i nemogućnost izdavanja međunarodnog duga u odsustvu kreditnog rejtinga.

Moraju biti ojačani primena fiskalnog pravila i mehanizmi praćenja učinka. Donošenje fiskalnih odluka na ad hoc osnovi predstavlja glavni rizik po javne finansije. Procedure planiranja budžeta nisu bile transparentne, a programi koji se finansiraju budžetskim sredstvima nisu usklađeni sa navedenim prioritetima javnih politika. Novousvojeno platno pravilo, kojim se plate u državnom sektoru usklađuju sa nominalnom stopom rasta BDP će pružiti određenu stabilnost trenutnoj potrošnji. Usvojen je novi izuzetak od fiskalnog pravila, čime se povećava prostor za projekte kapitalnog ulaganja koji se finansiraju sredstvima međunarodnih institucija.

Samim tim što je Kosovo jednostrano usvojilo evro, politike koje stoje na raspolaganju čine samo kombinacija fiskalne politike i strukturnih reformi. Ekonomija Kosova je u stalnom rastu od

⁶ Podaci o javnom dugu ne uključuju udeo Kosova u dugu bivše Jugoslavije prema Pariskom i Londonskom klubu poverilaca.

2003, ali je teško ustanoviti bilo kakvu uzročno-posledičnu vezu između rasta i fiskalne politike. Fiskalnom politikom dominira netransparentan proces donošenja odluka na ad hoc osnovi, uz malu količinu dugoročnog planiranja. Ovo kao posledicu ima stalna povećanja javne potrošnje. I pored toga, budžetski deficit i javni dug su na niskom nivou. Sprovođenje strukturnih reformi je trenutno u ranoj fazi.

Funkcionisanje tržišta proizvoda

Poslovno okruženje

Došlo je do određenog napretka u pojednostavljivanju registracije preduzeća i postupku likvidacije. Stavljanje u operativno stanje 29 lokacija na kojima se mogu obaviti sve usluge je smanjilo vreme za registraciju preduzeća na 3 dana. Najavljena registracija putem interneta se,

Smernice politika PrER: Sprovesti Akcioni plan Strategije za borbu protiv neformalne ekonomije. Posebno ubrzati procene rizika, fokusirajući se na sektore i grane privrede koje su najpodložnije neformalnom poslovanju kako bi se otkrile i primenile adekvatne korektivne mere.
---

međutim, još uvek ne sprovodi. Glavne prepreke su glavna i neodgovorna uprava, nerazvijena infrastruktura (posebno kada se radi o nepouzdanom snabdevanju električnom energijom), slab nivo vladavine prava, korupcija, širokoraštrana neformalna ekonomija i slabo obrazovanje. Došlo je do povećanja od 4,6% u broju novoformiranih preduzeća, pre svega u sektoru poljoprivrede. Očekuje se da novousvojeni Zakon o stečaju poboljša izlaz iz poslovanja i ubrza isplate poveriocima.

Uprkos tome što je došlo do određenog napretka kada se radi o pravnim propisima koji regulišu poslovanje, njihova primena još uvek nije na zadovoljavajućem nivou. Slabi institucionalni kapaciteti sprovođenja zakona, zajedno sa široko rasprostranjenom korupcijom, i dalje ima negativne posledice po poslovno okruženje. Pravosudni sistem pati od lošeg pristupa, neefikasnosti i kašnjenja. Nije došlo do velikih pomaka u smislu smanjenja broja zaostalih nerešenih predmeta (400 000 u julu 2015. godine). Usvojene izmene i dopune Zakona o izvršnom postupku bi trebalo da doprinesu efikasnosti u privrednim sporovima, poboljšaju izvršenje ugovora i naplate. Neophodno je uložiti dalje napore kako bi se pregledao građanski zakonik o poslovnim tužbama i razvile imovinske (katastarske) baze podataka. Godišnji izveštaj Kancelarije glavnog revizora navodi brojne pravne prekršaje u ministarstvima, opštinama i drugim javnim institucijama. Međutim, protiv odgovornih lica se retko pokreće postupak.

Uticaj države na proizvode na tržištu

Nije ostvaren napredak u razvoju institucionalnih kapaciteta za kontrolu državne pomoći. Subvencije se još uvek isplaćuju bez adekvatne strategije ili procene. Od preduzeća kojima se upravlja na centralnom nivou, samo dva, Kosovska energetska korporacija i Pošta i telekom Kosova, su nastavila da ostvaruju dobit u 2015. godini. Postupci imenovanja uprave javnih preduzeća su često predmet političkih uticaja. Treba ojačati meritokratske procedure imenovanja članova uprave, kao i mehanizme sprečavanja korupcije. Vlada je nastavila da isplaćuje subvencije i investicione grantove u visini od 46 miliona evra poljoprivrednom sektoru, ali je veza subvencija i produktivnosti i dalje slaba. Nastavljena je praksa izuzeća od plaćanja poreza i carinskih dažbina za određene sektore (sirovi materijali, informacione usluge). Međutim, efekat ovog poteza na investicije i izvoz u 2015. godini je bio ograničenog karaktera. Skupština je usvojila Zakon o strateškom ulaganju. Cilj je da se omogući donošenje odluka kada se radi o projektima u privatnom sektoru za koje Vlada smatra da su od strateškog značaja. Nastavljeno je pružanje finansijske podrške ekonomskim zonama i industrijskim parkovima, ali bez jasnog plana ili transparentne analize efekata i nedostataka. Nastavljen je uticaj Vlade na formiranje cena komunalnih usluga i poštanskih i

telekomunikacionih usluga.

Privatizacija i restrukturiranje

Sve u svemu, došlo je do veoma ograničenog napretka u privatizaciji i likvidaciji preduzeća u društvenom vlasništvu i u restrukturiranju preduzeća u javnom vlasništvu. Iako je Upravni odbor Agencije za privatizaciju imenovan u decembru 2015. godine, privatizacioni plan je stavljen van snage. Nije bilo novih privatizacija. Došlo je do određenog napretka u stavljanju Agencije u funkciju kroz imenovanje novog Upravnog odbora. Međutim, neprikladno mešanje u rad ima negativne posledice po institucionalni kredibilitet i efikasnost. Nerešeni status imovinskih prava i dugo trajanje pravnih postupaka u rešavanju finansijskih sporova po pitanju privatizovane imovine otežavaju proces privatizacije i odlažu isplatu prihoda od privatizacije koji se nalazi u Centralnoj banci.

Funkcionisanje finansijskog tržišta

Finansijska stabilnost

Održavana je stabilnost finansijskog sektora. Bankarski sektor je stabilan, ima veliku količinu kapitala i kapitalnih rezervi. Odnos regulatornog kapitala i rizične aktive je iznosio 18% u avgustu 2016. godine, što je više od propisanog minimuma. Kreditni rizici su niski, pošto je udeo nerealizovanih kredita, koji u potpunosti pokrivaju odredbe banke, na najnižem nivou u regionu i pao je na 5,1% do avgusta 2016. godine, delimično zbog aktivnosti privatnih izvršitelja.

Smernice politika PrER Kosova: Dalje raditi na pravnim i institucionalnim faktorima koji su u osnovi odgovorni za visoke cene kredita i poteškoće u pristupu finansijama kako bi se povećao nivo finansijskog posredovanja u ekonomiji, dok se u isto vreme osniva pouzdan nivo inflacije očekivanja privatnog sektora kako bi se bolje merile promene u cenama.

Pristup finansijama

Finansijska tržišta na Kosovu se oslanjaju na tradicionalno kreditiranje banaka, dok su drugi izvori finansiranja još uvek nerazvijeni. Finansijski sistem Kosova karakteriše bankarski sektor, koji čini 69% ukupne aktive finansijskog sektora. Bankarski sektor je u velikoj meri u stranom vlasništvu (89,9%). Ukupna aktiva u finansijskom sistemu je uvećana za 8,1% i iznosila je 86% BDP u 2015. godini, dok su se aktivnosti kreditiranja ubrzale u poređenju sa prethodnom godinom (rast od 7,3% za ukupan obim kredita). Iako se kreditiranje povećalo, nizak odnos kredita i depozita se povećao tek neznatno na 74,8% sa 72,2% u 2014. godini. To pokazuje da ima dosta prostora za jače bankarske aktivnosti. Prosečna kamatna stopa za kredite je pala u 2015. godini na 7,7% sa 9,3% u 2014. godini, ali je i dalje veća od regionalnog proseka.

Sektorom osiguranja dominiraju kompanije koje se ne bave životnim osiguranjem, a industrija i dalje ostvaruje gubitke. Cena osiguranja motornih vozila je veštački visoka delimično zbog toga što Kosovo nije članica sistema „zelenog kartona“, ali i zato što nisu u potpunosti liberalizovane cene osiguranja od odgovornosti treće strane. Novi Zakon o osiguranju je usvojen u decembru 2015. godine, ali je nadzor u ovom sektoru još uvek slab. Transparentnost mora biti poboljšana kroz objavljivanje godišnjih izveštaja, poboljšanje pouzdanosti revizija kvalifikovanih finansijskih izveštaja i kroz primenu strogih standarda za izdavanja dozvola za rad novim kompanijama.

Funkcionisanje tržišta rada

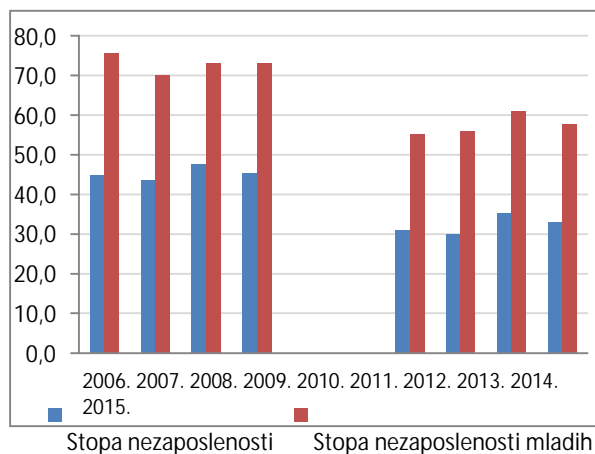
Zapošljavanje je na izuzetno niskom nivou i dosadašnji naponi poboljšanja uslova na tržištu rada su bili ograničeni i neefikasni. Skroman ekonomski rast u proteklih nekoliko godina se nije preneo i na bolji učinak tržišta rada. Prema

Smernice politika PrER Kosova: Usvojiti akcioni plan za borbu protiv nezaposlenosti među mladima na osnovu procene izazova i poboljšanj bolje programe, e kroz obrazovne programa nastavn i pružanje podrške programima prelaska iz obrazovnog sistema na tržište rada. Osigurati da Agencija za zapošljavanje ima adekvatnih

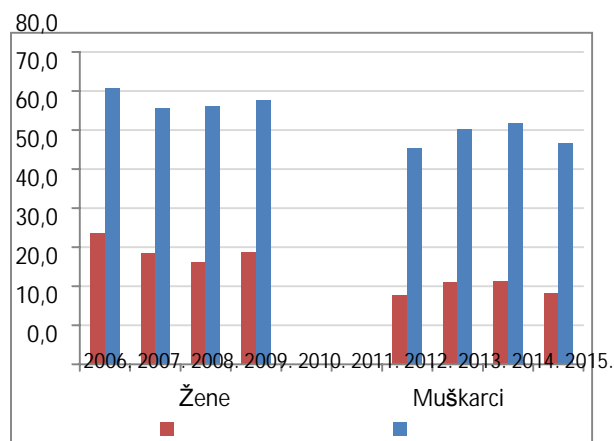
ispitivanjima radne snage iz 2015. godine,
stopa učešća u radnoj snazi je još uvek

izuzetno niska i iznosi 37,6%.

Slika 3. Nezaposlenost na Kosovu (% aktivnog stanovništva)

Slika 4. Stopa učešća na Kosovu (% radne snage)

* Nisu dostupni podaci za 2010. i 2011.

Stopa nezaposlenosti je smanjena na 32,9%, ali je i dalje među najvećim stopama nezaposlenosti u Evropi. Ishodi tržišta rada su posebno slabi za žene (samo je 18,1% žena aktivno i

36,6% je nezaposleno). Udeo nekvalifikovanih radnika u ukupnom broju nezaposlenih (57,1%) i visok stepen nezaposlenosti (57,7%) ukazuju na hitnu potrebu za izradom aktivnijih politika iz oblasti tržišta rada, aktivnijih programa prekvalifikacija i programa stručne obuke. Uska proizvodna osnova nudi ograničen broj prilika za nalaženje posla, posebno u kombinaciji sa lošim obrazovanjem koje nije usklađeno sa potrebama tržišta rada. Sa druge strane, Kosovo nema problem sa zakonodavstvom o zaštiti tržišta rada, porezima ili sistemom socijalne zaštite kojim se obeshrabruje rad. Međutim, postoje dokazi o tome da visok stepen zavisnosti od doznaka iz inostranstva obeshrabruje zapošljavanje.

Finansiranje službi za zapošljavanje i programa stručne obuke je i dalje nedovoljno, ali i usitnjeno u više organa. Najavljeni plan spajanja u novu Agenciju za zapošljavanje još uvek nije sproveden u delo. Statistika tržišta rada nije adekvatna, zastarela je, te otežava adekvatnu analizu tržišta rada.

4.2. Kapaciteti za borbu sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama u okviru Unije

Kosovo je u **ranj fazi** izgradnje kapaciteta za borbu sa pritiscima konkurencije i tržišnim snagama u okviru Unije. **Nije učinjen nikakav napredak** u poboljšanju kvaliteta obrazovanja, što je ključni faktor za poboljšanje dugoročnog rasta i konkurentnosti.

U skladu sa preporukama Programa evropskih reformi i kako bi se pružila podrška dugoročnom razvoju, Kosovo bi u narednim godinama trebalo da posebno obrati pažnju na:

- obezbeđivanje stabilnog snabdevanja energentima, smanjenje gubitaka u prenosu i mere poboljšanja energetske efikasnosti;
- smanjenje jaza u veštinama na tržištu rada;
- sprovođenje Akcionog plan Nacionalne strategije za borbu protiv neformalne ekonomije;
- izradu akcionog plana za borbu protiv nezaposlenosti mladih i fokusiranje na poboljšanje obrazovanja.

Obrazovanje i inovacije

Obrazovanje, istraživanje i razvoj otežavaju nedovoljan nivo javne potrošnje, loša saradnja između stručnih škola i preduzeća, kao i kašnjenja u primeni politika za smanjenje jaza u veštinama. U toku 2015. godine, javna potrošnja na obrazovanje je smanjena na 3,9% BPD sa 4,1% 2014. godine, što je u širem smislu u skladu sa zemljama koje imaju srednji nivo prihoda sličnih starosnih profila. Međutim, uzevši u obzir veliki broj učenika, Kosovo troši značajno manje od nekih susednih zemalja po učeniku u osnovnim i srednjim školama. Pored toga, 75% ukupne potrošnje u obrazovanju odlazi na plate, a povećanja potrošnje u obrazovanju se gotovo u celosti koriste za povećanje plata, a ne poboljšanje obrazovanja (samo je 0,2% potrošnje u obrazovanju odvojeno za obuku nastavnog osoblja). Stopa pohađanja vrtića i predškolskog obrazovanja su i dalje veoma niske (3,7%, odnosno 74%), što podriva napore ujednačavanja veština sve dece pred polazak u osnovnu školu. Kosovo je po prvi put učestvovalo u PISA7 proceni 2015. godine, ali će rezultati biti objavljeni tek na kraju 2016. godine. Javna potrošnja na istraživanje i inovacije je iznosila tek 0,05% BDP, od čega je samo jedna petina bila dodeljena za naučno istraživačke grantove.

Pokušaji rešavanja evidentne nekompatibilnosti veština na tržištu rada do sada nisu doneli pozitivne rezultate. Implementacija usvojene Strategije za stvaranje kvalitetnog preduniverzitetskog obrazovanja na Kosovu za period od 2016. do 2020. godine će zavistiti od stabilnih i adekvatnih finansijskih sredstava, kao i kvalitetnih kadrovskih rešenja. Otprilike 40% učenika koji steknu diplomu stručnog obrazovanja i 35% univerzitetskih diplomaca nemaju veštine koje su neophodne na tržištu rada. Koordinacija stručnog obrazovanja i programa obuke je loša, nema adekvatnih strategija i prioriteta. Stručno obrazovanje i programi obuke ne jačaju strategije ekonomskog razvoja Kosova.

Fizički kapital i kvalitet infrastrukture

Kosovo je učinilo određeni napredak u poboljšanju fizičkog kapitala, ali nije učinjeno ništa na rešavanju preopterećenja energetskeg sektora.. U toku 2015. godine, Kosovo je formiralo Nacionalni odbor za investicije i pripremlilo Jedinstvenu listu projekata (JLP) kako bi se postavili budući prioriteta velikih infrastrukturnih

projekata. JLP bi trebalo da postane ključni mehanizam u planiranju javnih investicija na Kosovu. U 2015. godini je nastavio da se smanjuje udeo investicione potrošnje u budžetu, te je pao na nivo od 25,8% sa 38,2% iz 2011. godine. Većina kapitalne potrošnje je otišla na puteve, a udeo projekta autoputa br. 6 iznosi 35,1%. Slaba primena projekata koje finansiraju donatori odražava institucionalne nedostatke i ograničenja u smislu kapaciteta na centralnom i lokalnom nivou vlasti.

Nepouzdanost energetske snabdevanje na Kosovu je najveća prepreka za razvoj. Visoki distributivni troškovi u elektroenergetskoj mreži i nizak nivo energetske efikasnosti dalje podrivaju energetske bezbednost. Iako su investicije u elektroenergetsku mrežu poboljšale stabilnost i u određenoj meri smanjile tehničke gubitke, i dalje zaostaju za početnim planovima. Izgradnja novog prenosnog konektora od 400kV sa Albanijom je privedena kraju sa kosovske strane. Još uvek traju pregovori o izgradnji nove termoelektrane koja bi energiju dobijala iz lignita.

Sektor železnica je opterećen slabim administrativnim kapacitetima regulatornih institucija i slabim stanjem infrastrukture. Potvrđen je projekat obnove pruge od Prištine do

Smernice politika PrER Kosova: Povećati energetske bezbednost kroz jačanje planiranih mera energetske efikasnosti kako bi se uključili podsticaji za privatni sektor i domaćinstva i kroz usvajanje plana o postepenom usklađivanju energetskeg tarifa sa stvarnim troškovima
--

Mitrovica. Ulaganje u velike autopute do Tirane i Skoplja je preusmerilo novac sa lokalnih puteva koje treba održavati i gde treba poboljšati standarde bezbednosti. Ovo bi moglo da dovede do još bržeg propadanja infrastrukture i još većih troškova održavanja u budućnosti. Planirana investicija od 409 miliona evra u skijalište na Brezovici je propala zbog nemogućnosti investicionog konzorcijuma da obezbedi neophodna investiciona sredstva. Digitalizacija ekonomije polako napreduje: 75,5% domaćinstava imaju internet, a prodor interneta po korisniku je dostigao stopu od 12,35% u poređenju sa 10,51% 2014. godine.

Sektorske i preduzetničke strukture

Nije ostvaren napredak u rešavanju strukturnih slabosti kosovskog privatnog sektora, koji je i dalje usitnjen i nema mogućnosti da poboljša sopstvenu efikasnost. Nije došlo do značajnih strukturnih promena u ekonomiji Kosova od 2008. godine. Udeo poljoprivrednog sektora u bruto dodatnoj vrednosti (BDV) je 13,5% (u poređenju sa 17,5% 2008. godine), odgovoran je za 26,7% ukupnog zapošljavanja i čini oko 12% ukupne vrednosti izvezene robe. Poboljšanja produktivnosti u poljoprivredi su ograničena zbog relativno male veličine parcela, lošeg pristupa većim tržištima i manjka ulaganja u nove tehnologije. Udeo rudarskog, proizvodnog i građevinskog sektora je stabilan na oko 28% BDV, ali izvozom dominiraju osnovni prerađeni metali niske dodatne vrednosti i metalni otpaci. Udeo sektora usluga se popeo na 59% BDV (u poređenju sa 55% 2008. godine). Glavne grane su trgovina, finansije i informacione tehnologije. Međutim, u poređenju sa prosekom razvijenih zemalja, ekonomija Kosova još uvek zaostaje u smislu diverzifikacije sektora.

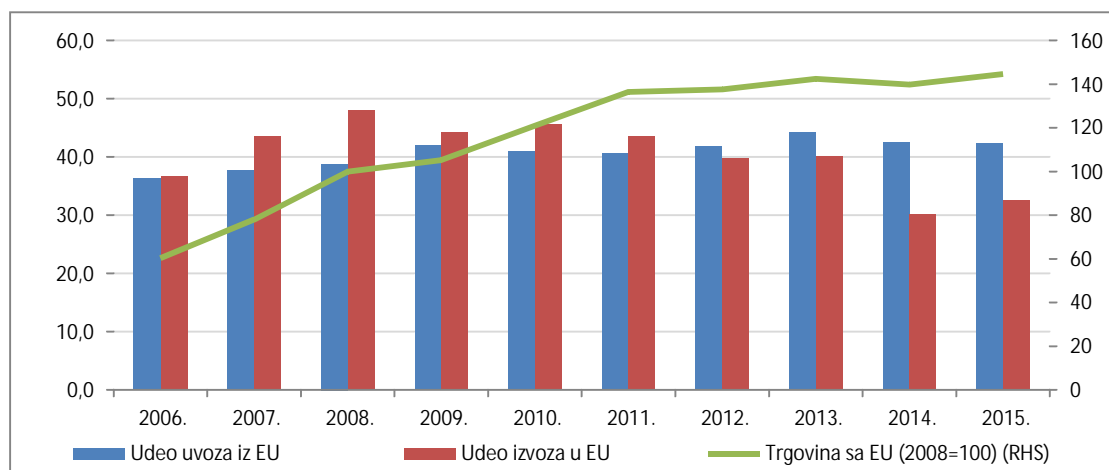
Mikro, mala i srednja preduzeća (MSP) i dalje čine 99% ukupnog zapošljavanja. Najveći broj preduzeća radi u sektoru trgovine (29,9%), nakon čega slede smeštajni sektor, prehrambene usluge i industrija. U januaru 2016. godine, novi Zakon o Kreditnom garantnom fondu je stupio na snagu, a cilj je poboljšanje pristupa finansijama MSP. Program kreditnih garancija je pokrenut u aprilu 2016. godine uz doprinos budžeta Kosova od 3 miliona evra.

Ekonomska integracija sa EU i konkurentnost cena

Nedavno usvajanje SSP će značajno poboljšati trgovinsku i investicionu integraciju sa EU. Ekonomija Kosova u velikoj meri ostaje neintegrisana u globalne trgovinske tokove. Otvorenog trgovine je 74,1% BDP. Većinu izvoza Kosova čine sirovi materijali, osnovni metalni proizvodi i metalni otpaci. EU je najveći trgovinski partner Kosova uz 41,9% ukupnog obima trgovine u 2015. godini, nakon čega slede zemlje članice Sporazuma o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi - CEFTA (30,2%). Uprkos povećanju, ukupan obim trgovine sa EU je i dalje veoma ograničen, te odražava nizak nivo konkurentnosti svojih proizvoda i lošeg pristupa većim tržištima. Implementacija

SSP nudi značajne prilike za poboljšanje pristupa i konkurentnosti kosovskih preduzeća na jedinstvenom tržištu EU. Države članice EU su najveći strani investitori na kosovu (50,9% ukupnih SDI od 2007. godine). Većina SDI koje dolaze iz EU su koncentrisane u sektorima finansija, trgovine i nekretnina.

Slika 5. Kosovo i trgovinska integracija sa EU

5. EVROPSKI STANDARDI

5.1. Interna tržišta

5.1.1. Slobodan protok robe

Kosovo je još uvek u **ranj fazi/ima određeni nivo priprema** za slobodan protok robe. Došlo je do **određenog napretka** u daljem usaglašavanju sa pravnim tekovinama EU u toku perioda izveštavanja. Međutim, trebalo bi ojačati kapacitete i resurse koji su neophodni za stabilnu implementaciju.

U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

→ obezbedi usklađivanje sa pravnim tekovinama EU i počne sa primenom istih u procesu akreditacije, standardizacije, metrologije i praćenja tržišta. Takođe bi trebalo da izmeni i dopuni Zakon o tehničkim kriterijumima za proizvode i procenu usklađenosti;

→ ojača kapacitete Nacionalnog tela za standardizaciju, Nacionalnog metrološkog instituta i Nacionalnog akreditacionog tela;

→ ojača praćenje tržišta i poboljša međuinstitucionalnu koordinaciju kako bi se osiguralo da

Opšti principi

Kada se radi o **opštim principima**, trebalo bi dalje uskladiti okvir za slobodan protok robe. Nacionalni program za implementaciju SSP iz marta 2016. godine takođe pokriva pravne tekovine EU po pitanju slobodnog protoka robe.

Neusklađena oblast

Kosovo je **usvojilo zakonodavstvo sa ciljem usklađivanja** sa članovima 34-36 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Neophodna je strategija, zajedno sa akcionim planom za neusklađene oblasti. Još uvek ne funkcioniše u potpunosti **obaveza za prijavljivanje propisa**.

Usklađena oblast: Kvalitetna infrastruktura

Pravna osnova za tehničke propise, standarde, procene usklađenosti, akreditaciju, metrologiju i praćenje tržišta mora biti dalje usklađena, a administrativna struktura se mora dodatno ojačati. Postoje strategija i akcioni plan za period od 2016. do 2020. godine kojima se predviđa usklađivanje

sa pravnim tekovinama EU u ovoj oblasti, ali još uvek nisu ispoštovani određeni rokovi za potpuno usklađivanje. Pored toga, većina nadležnih organa za kvalitet infrastrukture imaju nedovoljan kapacitet za rad.

Kosovo nije član Međunarodne organizacije za standardizaciju (MOS) niti Evropskog komiteta za standardizaciju/Evropskog komiteta za elektro-tehničku standardizaciju (EKS/EKETS). Kosovo ima jednog pridruženog člana u Evropskom institutu za telekomunikacione standarde (EITS). Na Kosovu postoji agencija za **standardizaciju**, ali nema dovoljan broj osoblja, niti adekvatna sredstva za rad. Agencija nije u potpunosti u mogućnosti da primeni evropske i međunarodne standarde. Kako bi se to ostvarilo, neophodan je dalji institucionalni razvoj i više sredstava, posebno ukoliko novi zakon stvori pravnu osnovu da Agencija proširi svoje delatnosti. Bankarski sektor mora rešiti prepreke za proširenje standarda u internet prodaji (funkcija e-privrede). U 2015. godini, približno 1 400 evropskih standarda je usvojeno u vidu standardnih referenci. Standardi su usvojeni metodom naslovne strane (kroz dodavanje naslovne strane na zvaničnim jezicima na Kosovu).

Trenutno na Kosovu postoji 39 akreditovanih **organa za procenu usklađenosti** : 30 laboratorija za ispitivanje, 1 laboratorija za kalibracije i 8 inspeksijskih organa. Još tri tela su u procesu akreditacije. Njihove kapacitete bi, međutim, trebalo ojačati. Kada se radi o **akreditaciji**, postoji politika i strategija, ali ograničena sredstva i kapaciteti ovih organa i Generalne direkcije za akreditaciju rizikuju potpunu implementaciju.

Kosovska agencija za metrologiju je postala pridruženi član Evropske mreže saradnje o zakonskoj metrologiji (EMSZM) u maju 2016, ali se i dalje suočava sa izazovima poput manjka kvalifikovanog osoblja i neophodne opreme za rad. Kosovo je **usvojilo zakonodavstvo sa ciljem njegovog usklađivanja** sa Direktivom o neautomatskim mernim uređajima. Usklađivanje sa Direktivom za merne uređaje mora biti privedena kraju. Laboratorije za vreme, učestalost, dužinu i sile nisu u potpunosti operativne zbog manjka opreme i radnika.

Kada se radi o **praćenju tržišta**, pravni okvir Kosova za poštovanje bezbednosti i usklađenosti proizvoda u najvećoj meri propisuje Zakon o tehničkim uslovima proizvoda i proceni usaglašenosti, koji propisuje sveobuhvatni okvir praćenja tržišta. Praćenje tržišta se suočava sa problemima u primeni zbog manjka sredstava i nadležnosti. Tržišne inspekcije na Kosovu trenutno rade na opštinskom i centralnom nivou, što i dalje dovodi do izazova u smislu koordinacije. Ministarstvo trgovine i industrije je u maju 2016. godine osnovalo Koordinaciono telo za praćenje tržišta kako bi se osigurala bezbednost proizvoda na tržištu.

U toku 2015. godine, na Kosovu su sprovedene 273 inspekcije za **bezbednost proizvoda**, što predstavlja povećanje od 20% u odnosu na 2014. godinu. Ove inspekcije su identifikovale 3 opasna tipa proizvoda. Kao posledica toga, 255 proizvoda je trajno povučeno sa tržišta.

Usklađena oblast: Sektorsko zakonodavstvo

U kontekstu '**zakonodavstva novog i globalnog pristupa**', izrađeno je nekoliko uredbi čiji je cilj povećanje stepena usaglašenosti sa pravnim tekovinama EU na ovim poljima. Međutim, do danas je samo usvojena samo uredba o niskonaponskoj opremi. Građevinski sektor predstavlja značajnu granu privrede na Kosovu, ali je neophodno uložiti dalje napore kada se radi o usaglašavanju sa Uredbom o građevini EU. Gorepomenuta pitanja kapaciteta kvalitetne infrastrukture takođe znače da još uvek ne postoji potpuna primena usklađenog zakonodavstva.

Nije ostvaren napredak u usklađivanju pravnih tekovina EU '**starog pristupa**', uključujući i Regulativu o registraciji, ispitivanju, odobravanju i ograničenju hemikalija (engleski: REACH). Kosovo bi trebalo da nastavi sa radom na jačanju sopstvenih administrativnih kapaciteta kako bi se osigurala efikasna primena REACH-a.

Usvojene su **proceduralne mere** o obući i tri podzakonska akta o tekstilima kako bi se dalje obavilo usklađivanje sa pravnim tekovinama EU. Međutim, ovo ne se primenjuje sistematski.

5.1.2. *Protok ljudi, usluga i pravo osnivanja poslovnih jedinica*

Kosovo je u **ranofazi** obavljanja priprema za slobodan protok osoba i usluga i pravo na osnivanje poslovnih jedinica. I pored toga što je ostvaren određen napredak u procesu usklađivanja sa pravnim tekovinama EU, posebno kada se radi o poštanskim uslugama, sve u svemu, **nije ostvaren nikakav napredak** na ovom polju u toku perioda izveštavanja. U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

→ izvrši dalje usklađivanje sa direktivama EU o uslugama i profesionalnim kvalifikacijama;

→ osigura da se ostvari napredak u kontekstu ispunjavanja kriterijuma koji su deo Direktive o uslugama EU, poput pojednostavljenja administrativnih procedura i pripreme formiranja mehanizma gde će postojati jedna kontakt tačka;

Kada se radi o **kretanju ljudi**, Ministarstvo rada i socijalne zaštite je potpisalo pilot sporazum u februaru 2016. godine sa Švajcarskom federalnom agencijom za socijalno osiguranje koji bi, ukoliko bude bio uspešno sproveden, mogao da omogući otvaranje pregovora o bilateralnom sporazumu. Nisu zaključeni novi sporazumi o protoku radnika.

Kada se radi o **slobodi pružanja usluga**, usklađivanje sa Direktivom o uslugama EU je započeta, međutim, nalazi se u veoma ranoj fazi. Baza podataka u sektoru usluga Ministarstva za trgovinu i industriju je poboljšana.

Po pitanju **poštanskih usluga**, pravni okvir se postepeno usklađuje sa pravnim tekovinama EU. U toku 2016. godine, Kosovo je snizilo granice maksimalne težine za rezervisane usluge na tržištu. Posledice po tržište su do sada bile ograničene. Neophodno je dalje smanjenje na manje od 20 grama po jednom pismu, pošto se 80% poštanskih usluga nalazi ispod ove granice. Međunarodne poštanske usluge pružaju sve poštanske službe osim Srbije.

Kada se radi o **međusobnom priznavanju profesionalnih kvalifikacija**, zakon trenutno uređuje samo četiri profesije (računovođe, arhitekte, inženjere i advokate). Usklađivanje sa pravnim tekovinama EU na polju priznavanja profesionalnih kvalifikacija i programa profesionalne obuke je u ranoj fazi. Još uvek je neophodno izraditi minimalne kriterijume na osnovu Direktive 200/36/EC za regulisane profesije sa ciljem automatskog priznavanja i neophodno je izraditi mapu puta za usklađivanje zakonodavstva o profesionalnim kvalifikacijama sa pravnim tekovinama EU.

Na polju **finansijskih usluga**, Centralna banka je nastavila da pregleda postojeće zakonodavstvo o finansijskim uslugama. Tržište finansijskih usluga i nadzor sektora osiguranja su još uvek u ranoj fazi razvoja. Na snazi su standardizovan pristup za kreditni rizik i osnovni indikator i standardizovan pristup za operativni rizik u skladu sa 1. stubom standarda „Bazel II“. Zakonski kriterijum za udeo osnovnog kapitala je 12%, ali je stvarni odnos oko 16%. Još uvek nisu uvedeni kapitalni zahtevi za tržišni rizik u skladu sa standardizovanim pristupom. Takođe se mora uskladiti definicija kapitala u skladu sa kriterijumima „Bazel III“. Transparentnost u sektoru osiguranja mora biti poboljšana kroz objavljivanje godišnjih izveštaja, poboljšanje pouzdanosti revizija kvalifikovanih finansijskih izveštaja i kroz primenu strožih standarda za izdavanja dozvola za rad novim kompanijama. Još uvek je neophodno dodatno osiguranje za motorna vozila koja su registrovana u inostranstvu i za vozila sa kosovskim registarskim tablicama koje napuštaju Kosovo, osim za zemlje sa kojima Kosovo ima bilateralne sporazume o osiguranju motornih vozila. Kosovo još uvek nije deo sistema „zelenog kartona“.

Kada se radi o **kompanijskom pravu**, još uvek nije usvojen zakon kojim se uređuju uloga i odgovornosti Agencije za privredni registar na Kosovu. Kada se radi o **korporativnom**

računovodstvu i reviziji,

moraju biti usvojene izmene i dopune nacrtu Zakona o računovodstvu, finansijskom izveštavanju i reviziji. Značajno se mora ojačati institucionalne strukture za nadzor revizije. Kosovo i dalje mora uskladiti svoja pravila sa međunarodnim standardima i standardima EU o računovodstvu i finansijskom izveštavanju, kao i najboljim praksama.

5.1.3. Slobodan protok kapitala

Postoji **određeni nivo priprema** za slobodan protok kapitala. Protok kapitala je u najvećoj meri slobodan. Ne postoje ograničenja o inostranom vlasništvu ili ulaganjima u finansijski sektor, a Centralna banka i dalje ima dovoljno kapaciteta da vrši nadzor sektora. Ostvaren je **određeni napredak**, posebno u nadzoru sistema plaćanja i infrastrukture za uplate u zemlji i inostranstvu. U nadolazećem periodu, Kosovo mora:

→ povećati fokus regulatornog tela na sektor osiguranja, promovisati fer konkurentske prakse i jednake uslove poslovanja;

→ povećati napore u borbi protiv privrednog i finansijskog kriminala:

→ obezbediti jednak tretman državljana EU koji kupuju nekretnine na Kosovu, u skladu sa odredbama SSP.

Protok kapitala na Kosovu je u najvećoj meri slobodan. U decembru 2015. godine je usvojen zakon o opštem osiguranju. Ovaj zakon pokriva pitanja poput minimalnog kapitala, solventnosti i adekvatne kriterijume nadzora na osnovu rizika za osiguravajuća društva. Novim zakonom je propisano da osiguravajuća društva objave svoje godišnje izveštaje, što predstavlja pozitivan korak. I pored toga, trebalo bi ojačati nadzor Centralne banke nad osiguravajućim društvima, posebno na polju transparentnosti i kvaliteta godišnjih izveštaja.

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, koji je usvojen u maju 2016. godine, još uvek nije u potpunosti usklađen sa pravnim tekovinama EU i preporukama Radne grupe za finansijsko delovanje. Neophodno je uložiti dodatne napore kako bi se povećao stepen saradnje među institucijama i kako bi se postigli konkretni rezultati u borbi protiv privrednog i finansijskog kriminala. (*videti 5.3.2 – pranje novca*)

Nije postignut napredak po pitanju kupovine nekretnina od strane stranih državljana. Odredbe dotičnih zakona, podzakonskih akata i administrativnih praksi i dalje predstavljaju prepreku jednakom tretmanu.

Kada se radi o **platnom sistemu**, odobreno je nekoliko regulativa, uključujući standarde za brojčane oznake bankovnih računa i međunarodnog plaćanja. Centralna banka je nastavila da jača nadzor sistema plaćanja i poboljšava SWIFT infrastrukturu za međunarodno plaćanje, kao i IBAN za domaće i međunarodno plaćanje. Primena IBAN-a za domaće plaćanje je privedeno kraju u junu 2016. godine. Neophodni su dalji naponi kako bi se nastavilo sa usklađivanjem sa pravnim tekovinama EU po pitanju usluga plaćanja.

5.1.4. Carine i porez

Kosovo je **srednje pripremljeno** na polju carina i u **ranoj je fazi priprema** na polju poreza. Ostvaren je **dobar napredak**, posebno u borbi protiv korupcije u carini, naplati carinskih prihoda i smanjenju administrativnih troškova izvoza. Kada je reč o porezima, preduzete su mere kako bi se uvele elektronske usluge. Nastavljeni su početni koraci sa ciljem spajanja carine i poreske uprave. Ovo bi trebalo isplanirati i pažljivo sprovesti u delo kako bi se očuvala budžetska stabilnost. Zakonodavstvo u oblasti carina je u velikoj meri u skladu sa carinskim kodeksom EU. U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

- sprovede u delo zakonodavstvo iz oblasti carina u skladu sa praksama EU;
- ojača internu informatičku platformu poreske uprave, njene interne kontrole učinka i borbu protiv korupcije;
- pojača borbu protiv neformalne ekonomije i utaje poreza i spreči neprikladan uticaj na rad carine i poreske uprave.

Carina je dalje poboljšala svoj zakonodavni i organizacioni kapacitet. Uprkos sveukupnom padu uvoza, u 2015. godini je povećana naplata prihoda za 9,2% u toku 2014. godine. Prihodi Carina Kosova su se povećali (+27% do marta 2016. godine) u poređenju sa istim periodom u 2015. godini. Do ovog povećanja je pre svega došlo zbog borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, kao i proceduralnih reformi. Carine Kosova rade na celom Kosovu, doduše u manjoj meri na severu. U martu 2016. godine je uveden pojednostavljen postupak za izvoz. Time su u značajnoj meri smanjeni troškovi i vreme administrativnih procedura. Pokrenut je određen broj elektronskih usluga kako bi se omogućile i pojednostavile administrativne procedure za preduzeća. Pojačana je borba protiv krijumčarenja narkotika i opasnih materijala.

Kosovo nije član Konvencije o zajedničkom tranzitu. Vršiti se razmena automatski izrađenih informacija pred dolazak lica sa svojim susedima. Sprovedene su redovne prekogranične operacije sa Crnom Gorom u borbi protiv nezakonitih prekograničnih aktivnosti.

Nedoslednosti između carinskog i akciznog zakonika i krivičnog zakonika i dalje ometaju borbu protiv krivičnih dela koja se tiču carine. Neformalna ekonomija i krijumčarenje i dalje nanose štetu ekonomiji.

Po pitanju **poreza**, došlo je do određenog napretka u sprovođenju Strategije i Akcionog plana za sprečavanje i borbu protiv neformalne ekonomije, pranja novca i finansiranja terorizma za period od 2014. do 2018. godine. Strateški plan za poresku upravu je odobren u januaru 2016. godine. U septembru 2015. godine, sa ciljem povećanja prihoda i jačanja pravne sigurnosti za poreske obveznike, Kosovo je usvojilo novi Zakon o porezu na dodatu vrednost, koji je u velikoj meri u skladu sa pravnim tekovinama EU i dva zakona o porezu na dohodak, na osnovu Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj.

Došlo je do napretka u uvođenju elektronskih usluga, uključujući povraćaj poreza preko interneta, sistem verifikacije i plaćanja. Sistemom su obuhvaćeni i centri za registraciju preduzeća (šalteri za sve poslove). Međutim, utaja poreza i visok nivo neformalnosti i dalje nastavljaju da usporavaju ekonomiju. Nije učinjen napredak po pitanju modernizacije interne informatičke platforme i razvoja kapaciteta za sprovođenje naplate poreza na severnom Kosovu. Stope naplate su i dalje veoma niske. Postoji sve veći broj zaostalih nerešenih pritužbi protiv carine i poreske uprave. Potpisan je sporazum o dvostrukom oporezivanju.

Preduzete su određene pripreme po pitanju planiranog spajanja carina i poreske uprave. Odobren je novi zakon o poreskoj i carinskoj upravi, a poreska uprava je usvojila novu organizacionu strukturu kako bi se odrazilo spajanje. Imenovanje višeg menadžmenta nove agencije bi trebalo da bude meritokratsko i potpuno oslobođeno bilo kakve vrste političkog uticaja.

5.1.5. Konkurentnost

Kosovo je u **ranj fazi** razvoja na polju konkurentnosti. Učinjen je **određeni napredak** na ovom polju jer su konačno imenovani članovi Komisije za konkurentnost Kosova (KKK), organa koji donosi odluke u okviru Uprave za konkurentnost Kosova (UKK). Međutim KKK i UKK se suočavaju sa značajnim preprekama u vidu kapaciteta vršenja istraživanja i donošenja odluka. Neophodno je uložiti značajne napore kako bi se poboljšalo zakonsko usklađivanje i primena na polju državne pomoći i konkurentnosti.

- osigura da se Zakon o konkurentnosti sprovodi efikasno;
- usvoji novi zakon o državnoj pomoći i uskladi podzakonske akte;
- osigura operativnu nezavisnost Komisije za državnu pomoć i poboljša efikasnost kontrole državne pomoći na svim nivoima.

Sprečavanje monopola i spajanje

Pravni okvir je u širem smislu u skladu sa pravnim tekovinama EU. Zakon o konkurentnosti je u širem smislu usklađen sa čl. 101 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (UFEU) po pitanju restriktivnih sporazuma i sa čl. 102 o zloupotrebi dominantnog položaja. Postoji pravni okvir koji definiše osnovu po kojoj UKK kontroliše spajanja. Podzakonski akti moraju biti dalje usklađeni sa pravnim tekovinama EU.

Kada se radi o **institucionalnom okviru**, UKK je odgovorna za sprovođenje pravnog okvira. KKK, kolegijalno telo za donošenje odluka, upravlja radom UKK. Skupština imenuje članove KKK. Formalno-pravno, UKK je operativno nezavisno telo koje ima nadležnost da pokrene istrage, obavlja terenske inspekcije, propisuje kazne i lekove i vrši zabranu antikonkurentskih spajanja. Nakon gotovo tri godine, u periodu kada UKK nije uspela da ispuni svoj mandat zbog manjka kvoruma, Skupština je konačno imenovala pet članova odbora u junu 2016. godine. Imenovanja su, međutim, obavljena protivno preporukama nadležnog skupštinskog odbora.

Kada se radi o **kapacitetu izvršenja**, UKK ima 13 članova osoblja, ali je njihova stručnost veoma ograničena. UKK je konačno dobila nove prostorije, ali je njen operativni budžet smanjen i još uvek ne postoji dovoljan broj internih procedura i kapaciteta za sprovođenje istraga. Pored toga, sudije i osoblje državnih sudova koji se bave predmetima konkurentnosti i kontrole spajanja još uvek nemaju adekvatne kompetencije na ovom polju.

Kada se radi o **primeni**, UKK nije bio u mogućnosti da donese bilo kakve odluke zbog nemogućnosti imenovanja članova Uprave od 2013. do 2016. godine. Aktivnosti su bile veoma ograničene i fokusirale su se pre svega na sudsko zastupanje prethodnih predmeta. Neophodno bi bilo značajno ojačati aktivnosti javnog zagovaranja.

Državna pomoć

Zakonski okvir je posebno u skladu sa pravnim tekovinama EU, ali još uvek mora biti usklađen sa podzakonskim aktima EU o kontroli državne pomoći. Postojeći Zakon o državnoj pomoći, koji je na snazi još od 2002. godine, u širokom smislu odražava članove 107 i 108 UFEU trenutno se nalazi u postupku izmene i dopune.

Kada se radi o **institucionalnom okviru**, Komisija za državnu pomoć (KDP) je odgovorna za sprovođenje Zakona o državnoj pomoći. Zakon navodi da je KMP organ za donošenje odluka koji ima pet članova, a koji su nezavisni eksperti iz oblasti državne pomoći. Pomoć u radu im pruža Kancelarija za državnu pomoć (KaDP), koja je deo Uprave za konkurentnost Kosova i ima ovlašćenje da kontroliše objavljene mere pomoći, zabrani davanje pomoći, sprovodi naknadnu kontrolu pomoći i povraćaj nekompatibilne pomoći.

Kapacitet sprovođenja nije na zadovoljavajućem nivou, a zaposlena je samo jedna osoba od planiranih šest u okviru sekretarijata ovog organa. Kao posledica toga, u nadolazećem periodu se mora pokazati efikasnost **sprovođenja** Zakona o državnoj pomoći. Do sada su aktivnosti Kancelarije za državnu pomoć bile ograničene na davanje obrazaca za obaveštenje potencijalnim davaocima pomoći. KaDP nema kapacitet da vrši pregled postojećih programa pomoći, kako to zahteva SSP. O određenom broju mera pomoći koja se odobrava na centralnom ili lokalnom nivou, posebno kada se radi o velikim kompanijama u različitim sektorima, poput telekomunikacija, se ne obaveštava. Ne sprovode se adekvatne istrage. Svest o pravilima državne pomoći

među davaocima pomoći je veoma slaba i moraju se znatno pojačati napori promocije javnog zagovaranja. U protekle tri godine nije doneta nijedna odluka o državnoj pomoći.

Liberalizacija

Zakon o konkurentnosti i Zakon o državnoj pomoći se primenjuju na javna preduzeća na Kosovu. Pravila o finansijskim uslugama od opšteg ekonomskog interesa su delimično usklađena sa pravnim tekovinama EU.

Ne postoje monopoli komercijalnog tipa u okviru značenja koje propisuje član 37 UFEU.

5.1.6. *Javne nabavke*

Kosovo je učinilo **određene pripreme** na polju javnih nabavki. Ostvaren je **određen napredak** na ovom polju. Došlo je do daljeg približavanja sa pravnim tekovinama EU i eliminisanja povlašćenog tretmana za domaće ponuđače. Takođe su načinjeni prvi koraci ka korišćenju platforme za elektronske nabavke i dalje proširenje centralizovanih nabavki. Odbor za reviziju nabavki je takođe konačno počeo da radi nakon imenovanja članova odbora. Međutim, efikasna primena i dalje predstavlja izazov i nabavke su i dalje podložne korupciji.

U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

- poboljša transparentnost u svim fazama javnih nabavki, posebno kroz sistematsko praćenje tendera za javne nabavke. Na taj način bi se ojačao sistem kontrole i osiguralo da elektronske nabavke pravilno funkcionišu;
- radi na rešavanju problema ograničenih kapaciteta Centralne agencije za nabavke;
- poveća nivo profesionalizma i odgovornosti institucija za javne nabavke i osigura adekvatne obuke i sertifikaciju službenika za nabavke.

Institucionalni okvir i pravno usklađivanje

Pravni okvir Kosova je u velikoj meri u skladu sa pravnim tekovinama EU. Zakon o javnim nabavkama je izmenjen i dopunjen u martu 2016. godine, te je na taj način dodatno usklađen sa direktivama EU o klasičnim nabavkama i, u određenoj meri, o komunalnim uslugama. U skladu sa SSP, zakon eliminiše povlašćeni tretman domaćih ponuđača i navodi odredbe za nabavke u oblasti bezbednosti i osetljive bezbednosti. Međutim, neophodno je dalje usklađivanje po ovim pitanjima. Postupak ponude cena je postao transparentniji jer je objavljivanje obaveštenja o ugovorima postalo obavezno. Trebalo bi dalje ažurirati podzakonske akte kako bi odrazili trenutne promene. Zakon o koncesijama i javno-privatnim partnerstvima je delimično usklađen sa zakonima EU, ali je neophodno učiniti dalje izmene kako bi se uključile odredbe nove Direktive o koncesijama.

Tek treba da budu usvojeni **strategija** (za period od 2016. do 2021. godine) i akcioni plan (za period od 2016. do 2018. godine) za jačanje sistema javnih nabavki.

Uprava za javne nabavke postoji i čine je tri glavna tela. Regulatorna komisija za javne nabavke je odgovorna za celokupan rad i nadzor sistema javnih nabavki. Ovo telo je takođe odgovorno za organizovanje obuka. Centralna agencija za nabavke je zadužena za centralne i koordinisane kupovine. Revizorsko telo za nabavke (RTN) ispituje sve navode kršenja Zakona o javnim nabavkama. U martu 2016. godine, imenovani su novi članovi i predsednik Upravnog odbora RTN, te je ovo telo i formalno konačno postalo operativno. Međutim, tela za javne nabavke se još uvek suočavaju sa velikim izazovima u vršenju svojih funkcija i odgovornosti na efektivan i efikasan način.

Kapaciteti implementacije i sprovođenja

U 2015. godini su zaključeni ugovori **ukupne vrednosti** od približno 401 milion evra (što predstavlja oko 7% BDP). Od toga, gotovo 76% je zaključeno kroz otvoreni postupak, što predstavlja povećanje od 3% u odnosu na 2014. godinu. Ugovori visoke vrednosti predstavljaju 57% svih ugovora i prosečan broj ponuda po tenderu je pao na 5,8 u 2015. u odnosu na 6,1 u 2014. godini. Otkazivanje obaveštenja o ugovoru u 2015. godini je značajno umanjeno na nešto ispod 14% u odnosu na 30% iz prethodne godine.

Kada se radi o **centralnim nabavkama**, u martu 2016. godine je odobrena nova lista osnovnih stavki koje se nabavljaju na centralnom nivou, uključujući sedam kategorija za lokalni nivo i tri kategorije za centralni nivo. Međutim, prelaz sa starog na novi zakon o nabavkama je doveo do značajnih kašnjenja u potpisivanju i sprovođenju tri ponude koje su ukupne vrednosti od preko 14 miliona evra. Problematični su ograničeni kapaciteti Centralne agencije za nabavke u smislu njenog rada na povećanju potreba za centralnim nabavkama.

Vlada je u martu 2016. godine uvela obavezne **elektronske nabavke** za sve korisnike budžetskih sredstava. Ovo stupa na snagu u januaru 2017. godine i razvijena je potrebna platforma u tu svrhu. Međutim, konkretno sprovođenje elektronskih nabavki se suočava sa preprekama u smislu slabog nadzora, kao i slabih kadrovskih i tehničkih kapaciteta odgovornih Vladinih agencija. Neophodno je obezbediti adekvatna sredstva kako bi se podržalo sprovođenje i održavanje elektronskih nabavki, uključujući i angažovanje i obuku neophodnih tehničkih/informatičkih stručnjaka. U ovom kontekstu je nedavno odobreno šest novih radnih mesta za Regulatornu komisiju za javne nabavke.

I dalje postoje rizici i mane u radu u svim fazama javnih nabavki. Mnoštvo državnih organa (174) donosi povećani rizik od korupcije. Pored slabog planiranja u globalu, implementacija i sprovođenje i dalje predstavljaju velike izazove. Organi za nabavke bi trebalo da proces donošenja odluka o dodeli javnih tendera zasnivaju takođe na najekonomičnijoj ponudi.

U 2015. godini, *ex ante* **praćenje** javnih nabavki je prošireno na sve tendere, što bi trebalo da smanji neregularnosti. Međutim, *ex post* praćenje je smanjeno na ad hoc osnovama gde su tako zahtevali ili organi za nabavke ili ekonomski operateri. Sistematsko praćenje i revizija u toku celokupnog procesa javnih nabavki bi dalje poboljšalo zaštitu od korupcije.

Kada se radi o **kapacitetu vlasti za upravljanje javnim nabavkama**, zakon predviđa obavezne obuke za službenike za javne nabavke. Međutim, dalje se mora ojačati sistem sertifikacije i kapacitet upravljanja javnim nabavkama. Neophodna su dodatna sredstva za Kosovski institut za državnu upravu kako bi se privela kraju ponovna obuka i ponovno izdavanje sertifikata za sve službenike javnih nabavki do kraja 2016. godine, kako i predviđa zakon.

Nedavno izmenjeni i dopunjeni Zakon o javnim nabavkama postavlja nove mehanizme čiji je cilj jačanje **integriteta** u sistemu javnih nabavki. I pored toga, preovladava percepcija korupcije u sektoru javnih nabavki, a primena pravila integriteta i dalje nije zadovoljavajuća. Kao što je to bio slučaj i u toku 2014. godine, budžetske institucije nisu u mogućnosti da uzmu u obzir stavove Agencije za borbu protiv korupcije na Kosovu i Državne revizorske institucije.

Saradnja između Kosovske policije i Tužilaštva je zadovoljavajuća. Međutim, broj adekvatno obučanih tužilaca i pripadnika policije ne zadovoljava potrebe. Nedostatak usklađene informatičke infrastrukture i dalje predstavlja izazov.

Efikasan sistem lekova

Pravo na pravni lek je predviđeno zakonima o javnim nabavkama i koncesijama. Kada se radi o pravnim lekovima, Revizorsko telo za nabavke je primilo 592 žalbe i pregledalo ukupno 567

od tog broja. Od toga, 196 predmeta je vraćeno na ponovnu procenu, dok je u 129 predmeta panel doneo odluku da otkáže ugovore o nabavkama koji su već zaključeni. Najveći deo neregularnosti se i dalje dešava u kriterijumima koji se moraju ispuniti kako bi se učestvovalo u postupku i u kriterijuma dodele tendera, kao i procene tendera. Novi zakon je uveo dvostruki postupak za podnošenje pritužbi, kao i novi sistem naknada. Postoje određene zabrinutosti, međutim, da bi ovo moglo da ograniči pristup MSP procesu pregleda žalbi. Sporna odluka Revizorskog tela za nabavke da ograniči pregled žalbi na dva ponuđača sa najvećom ponudom je povučena. Saradnja između organa za javne nabavke, borbu protiv korupcije, reviziju i drugih organa za sprovođenje zakona mora biti poboljšana. Od ključne je važnosti da se pažnja usmeri na povećanje kvaliteta usluga i transparentnost aktivnosti Revizorskog tela za nabavke koje se tiču ekonomskih operatera i javnosti.

5.1.7. *Zakon o intelektualnoj svojini*

Kosovo je obavilo **određeni nivo priprema** na ovom polju i ostvaren je **određeni napredak** u procesu daljeg usklađivanja sa pravnim tekovinama EU. Međutim, i dalje su neophodni značajni naponi kako bi se pojačala primena, uključujući efikasna sredstva primene prava intelektualne svojine, u skladu sa obavezama koje proizilaze iz SSP. U nadolazećoj godini, Kosovo bi posebno trebalo da:

- izmeni i dopuni podzakonske akte u skladu sa novim zakonima koji se tiču intelektualne svojine;
- osigura carinsko sprovođenje prava intelektualne svojine kroz jačanje tržišne inspekcije, intenziviranje aktivnosti izgradnje kapaciteta svih relevantnih aktera i obezbeđivanje aktivnije uloge Državnog saveta intelektualne svojine.

Po pitanju **autorskih i srodnih prava**, Zakon o izmeni i dopuni Zakona o autorskim i srodnim pravima je usvojen u oktobru 2016. godine. Još uvek se mora uložiti dodatni napor po pitanju primene odredbi protiv privatnih planova umnožavanja i digitalne piraterije. Mehanizmi za određivanje naknada za korišćenje autorski zaštićenog materijala između kolektivne organizacije i emitera moraju biti uspostavljeni bez daljeg odlaganja.

Kada se radi o **pravima industrijske svojine**, još uvek moraju biti izmenjeni podzakonski akti u skladu sa promenama iz 2015. godine u oblasti zakona o patentima, žigu, industrijskom dizajnu i geografskom poreklu i dizajnu porekla. Direktor Agencije za industrijsku svojinu je imenovan početkom 2016. godine. Uprkos ostvarenom napretku u rešavanju zaostalog broja prijavi intelektualne svojine, Agencija se i dalje suočava sa velikim brojem izazova poput neadekvatnih kapaciteta i sredstava. Saradnja između institucija i agencija za sprovođenje zakona je i dalje slaba. Trebalo bi povećati obim aktivnosti za jačanje svesti među vlasnicima i korisnicima intelektualne svojine.

Kada se radi o **primeni**, Carine Kosova su u toku 2015. godine sprovele 230 akcija koje su imale za cilj otkrivanje robe koja krši prava intelektualne svojine; 212 ovih intervencija je usledilo nakon zahteva vlasnika prava. Vrednost zaplenjene robe je bila 1,3 miliona evra. Međutim, i dalje je ograničen kapacitet tržišne inspekcije. I dalje je neophodna specijalizovana policijska jedinica za prava intelektualne svojine. Pravni okvir o merama carine je i dalje neusklađen sa dotičnom regulativom EU.

5.1.8. *Politika zapošljavanja i socijalne zaštite, politika javne zdravstvene zaštite*

Kosovo je u **ranom fazi** usklađivanja sa evropskim standardima. Ostvaren je **određeni napredak** u politikama zapošljavanja, socijalne zaštite i zdravstvene zaštite. Pošto nije urađeno ništa po pitanju većine prošlogodišnjih preporuka, Kosovo bi, u nadolazećoj godini, trebalo da posebno:

je nova agencija za zapošljavanje u potpunosti operativna;

→ izmeni i dopuni Zakon o radu i zakonodavstvo o bezbednosti na radu, te sprovede zakone o inspekcijama sa ciljem smanjenja broja nesreća na radu;

→ pokrene održive finansijske odredbe kako bi se reformisao sektor javnog zdravstva uz adekvatne primarne zdravstvene usluge i obavezno zdravstveno osiguranje;

→ usvoji izmenjeni i dopunjeni Zakon o Ekonomskom i socijalnom savetu.

Kada se radi o **politici zapošljavanja**, moraju se usvojiti i sprovesti u delo sektorska strategija za zapošljavanje i akcioni plan, fokusirajući se na nezaposlenost mladih i mere aktivnog tržišta rada. Služba za zapošljavanje koju trenutno čine opštinske kancelarije za zapošljavanje su poboljšale svoj učinak. Međutim, neophodno je uložiti dodatne napore kako bi se osiguralo da Agencija za zapošljavanje postane u potpunosti operativna.

Iako je veoma visoka, stopa nezaposlenosti je pala na 32,9% u 2015. godini. Stopa nezaposlenosti je i dalje veća među ženama (36,6) nego među muškarcima (31,8%). Sveukupna stopa zaposlenosti iznosi 25,2%, ali samo je 11,5% u formalnom radnom odnosu, dok je kod muškaraca taj udeo 38,7%. Samo 28,4% zaposlenih je u stalnom radnom odnosu, dok 71,6% radi pod ugovorima na određeno vreme. Nezaposlenost je najveća među mladima (15-24 godine). Njihova stopa nezaposlenosti iznosi 57,7% (pad sa 61% 2014. godine). Iako je dve trećine stanovništva radno sposobno (15-64 godine), učešće radne snage je veoma nisko i iznosi 41,6%.

Kada se radi o zakonodavstvu iz oblasti rada, Kosovo i dalje mora izmeniti i dopuniti **Zakon o radu** kako bi isti bio usklađen sa pravnim tekovinama EU, ali i kako bi se poboljšala njegova primena. Dečija radna snaga izaziva zabrinutost. 10,7% dece radi, dok 6,8% radi u opasnim uslovima.

Primena Zakona o **bezbednosti i zdravlju na radu** je neefikasna. U 2015. godini je prijavljeno 56 nesreća na radu, od čega je 9 imalo smrtni ishod. Inspekcija rada mora efikasnije pristupiti borbi protiv neformalnog dela građevinskog sektora i mora imati adekvatna sredstva kako bi ostvarila svoj mandat. Ovo mora biti učinjeno momentalno pre svega kroz povećanje broja inspektora, makar ispunjavanje dozvoljenog broja od 65. Trenutno je zaposleno 47 inspektora.

Kada se radi o **socijalnom dijalogu**, primena Opšteg kolektivnog sporazuma, koji je od ključne važnosti za uspostavljanje prava i obaveza poslodavaca i zaposlenih, je još od 2014. godine na čekanju. Kolektivno pregovaranje se odvija uglavnom na dva nivoa: na centralnom nivou, kroz Socio-ekonomski savet, i na sektorskom nivou. Zakon o Socio-ekonomskom savetu mora biti izmenjen i dopunjen kako bi se ojačali kapaciteti Saveta i poboljšao kvalitet socijalnog dijaloga. Sindikalna zastupljenost je ograničena zbog usitnjenosti sindikata i minimalne zastupljenosti privatnog sektora, koji predstavlja veliki izazov za smislenu pregovaranje u okviru socijalnog dijaloga na centralnom nivou. Mogu se osnivati i registrovati sindikati. Određeni broj njih je to učinio u toku perioda izveštavanja.

Kada se radi o **socijalnoj inkluziji**, Kosovo se mora postarati da opštine imaju adekvatna sredstva kako bi pružile socijalne usluge u njihovoj nadležnosti. Opštine nemaju precizne demografske podatke u smislu pola, starosnih grupa, etničke pripadnosti ili invaliditeta, što se negativno odražava na planiranje i sprovođenje aktivnosti. Nije bilo napretka u inkluziji romske, egipćanske i aškalijske dece i porodica. Kada se radi o osobama sa invaliditetima, Kosovo mora osigurati da deca sa invaliditetima idu u državne škole i uče zajedno sa svojim vršnjacima. Po pitanju **socijalne zaštite**, Kosovo mora sprovesti promene koje su deo Zakona o finansiranju lokalnih samouprava kako bi se obezbedio prenos nadležnosti za upravljanje i pružanje socijalnih i porodičnih usluga na opštinski nivo. Nejasnoće među opštinama u odnosu na lokalni budžet koji je na raspolaganju za socijalne usluge je doveo do značajnih

razlika u nivou pruženih

socijalnih usluga. Stoga, trebalo bi konkretno uključiti finansiranje socijalnih usluga iz opšteg granta u predstojeći nacrt Zakona o finansiranju lokalne samouprave. Budžetska ograničenja su odložile početak primene novog penzionog programa.

Kada se radi o **borbi protiv diskriminacije**, još uvek nisu usvojeni podzakonski akti kojima se sprovodi u delo Zakon o zaštiti od diskriminacije. Vlasti moraju raditi na rešavanju diskriminacije protiv žena, posebno u toku procesa zapošljavanja u privatnom sektoru. U toku perioda izveštavanja, institucija ombudsmana je primila sličan broj pritužbi kao što je to bio slučaj sa prethodnim godinama, a broj istraga po službenoj dužnosti na osnovu diskriminacije je dupliran. Mehanizam praćenja Tužilačkog saveta Kosova bi dalje trebalo proširiti kako bi pokrивao slučajeve svih vrsta diskriminacije, tj. kako ne bi pokrивao samo diskriminaciju po etničkoj osnovi. Učinak institucija u procesuiranju i istragama predmeta koji se tiču diskriminacije je još uvek slab.

Kada se radi o **jednakosti žena i muškaraca**, Kosovo bi trebalo da razmotri reformu sistema porodijskog i roditeljskog odsustva. Ovaj sistem, u svom trenutnom obliku, predstavlja prepreku zapošljavanju žena. Ograničeni pristup predškolskim ustanovama i odsustvo fleksibilnih radnih rasporeda se takođe smatraju preprekama za zapošljavanje žena, pošto su formalne mogućnosti nakon porodijskog odsustva ograničene, a radni rasporedi koji su usklađeni sa porodičnim obavezama ne postoje.

Po pitanju **politike javnog zdravlja**, Kosovo je usvojilo Zakon o mentalnom zdravlju i Zakon o dojenju. Vlada još uvek nije odobrila novu strategiju za sektor zdravstva i akcioni plan za period od 2015. do 2020. godine.

Problematičan je nizak nivo javne potrošnje na zdravstvo. Javna potrošnja u zdravstvu je u velikoj meri okrenuta kapitalnim ulaganjima i bolničkoj nezi; trebalo bi povećati potrošnju na primarnu zdravstvenu zaštitu i usluge. Kao posledica toga, ukupna stopa iskorišćenosti ustanova za primarnu zdravstvenu zaštitu i bolnica ostaje na niskom nivou.

Pripreme za sprovođenje obaveznog zdravstvenog osiguranja su sporo tekle. Planovi za uvođenje ambulantno medicinskih programa lečenja značajno zaostaju sa realizacijom i neće biti pokrenuti do predviđenog početka naplate u januaru 2017. godine.

Mora se sprovoditi zakon o **kontroli duvana**. Infrastrukturu i sistem izveštavanja o **prenosnim bolestima** bi trebalo dalje unaprediti. Po pitanju **krvi, tkiva, ćelija i organa**, mora se početi sa primenom Zakona o transplantaciji tkiva.

Akcioni plan ishrane za period od 2015. do 2020. godine za podršku rešavanju pitanja ishrane je priveden kraju, ali ga Vlada još uvek nije usvojila.

5.1.9. *Obrazovanje i istraživanje*

Pripreme na polju obrazovanja i istraživanja su u **ranoj fazi**. **Nije ostvaren nikakav napredak** u toku perioda izveštavanja na polju obrazovanja, a na polju istraživanja je ostvaren **izvestan napredak**. Kvalitet obrazovanja i dalje mora biti značajno popravljen. Pošto nije urađeno ništa po pitanju prošlogodišnjih preporuka, Kosovo bi ponovo, u nadolazećoj godini, trebalo da posebno:

→ poboljša kvalitet obrazovanja na svim nivoima i poboljša pristup kvalitetnom obrazovanju za marginalizovane grupe, pre svega decu sa invaliditetima i romsku, aškalijску i egipćansku decu;

→ osigura autonomiju i nezavistan rad visokoškolskih ustanova i usvoji novi zakon o visokom obrazovanju na osnovu međunarodnih standarda;

→ ojača kapacitete za istraživanje i inovacije kroz reformu visokoškolskih ustanova i veće ulaganje u istraživanja u javnom i privatnom sektoru.

Po pitanju **obrazovanja**, nastavlja se primena glavnog plana i programa, a 92 škole učestvuju u pilot fazi primene. Međutim, prepreku predstavljaju zastareli udžbenici i nastavni materijal, manjak adekvatno kvalifikovanog nastavnog osoblja i nerazvijeni sistem ocene razvoja učenika. Postoji sistem za obuku nastavnog osoblja. Cilj je poboljšanje kvaliteta osoblja pre ulaska u školski sistem i nakon ulaska u njega, ali još uvek nije došlo do vidljivih rezultata. Vlada je usvojila nacrt zakona o inspekciji u obrazovanju u julu 2016. godine. Nacrt Zakona je u skladu sa evropskim zakonima i međunarodnim standardima, ali je neophodno uložiti dodatne napore kako bi se poboljšala njegova primena. Dodatni napor su neophodni na polju praćenju učinka nastavnog osoblja, ali i u procesu pružanja podrške nastavnom osoblju.

Potrošnja po učeniku opada, a infrastruktura u školama je i dalje loša. Stope upisa u škole su slične sa drugim zemljama u regionu, sa izuzetkom pristupa predškolskom obrazovanju ili ranom obrazovanju dece. Samo 3,7% dece ide u vrtiće (0-5 godina), a 74% dece starosti 5 i 6 godina ide na pripremnu predškolsku nastavu. Obe stope se povećavaju, ali su i dalje daleko ispod stope EU od 95% koju bi trebalo ispuniti do 2020.

Vlada je nastavila sa sprovođenjem mera kako bi se snizila stopa ranog ispisivanja iz škola, posebno za decu iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice. Trebalo bi uložiti veće napore u omogućavanju pristupa kvalitetnom obrazovanju za decu sa invaliditetima. Trebalo bi obučiti veći broj nastavnog osoblja i asistenata. Ministarstvo obrazovanja i nauke je usvojilo administrativno uputstvo o merama i kvotama upisa studenata iz manjinskih zajednica za državne univerzitete. Nakon prve runde prijavljivanja, 96 studenata iz manjinskih zajednica koji su uspešno položili prijemne ispite su upisani u šest državnih univerziteta, što predstavlja povećanje u odnosu na prošlu godinu.

Približno polovina svih učenika završnih razreda osnovnih škola je odabrala stručno obrazovanje. Kosovo je dobilo podršku EU kako bi se reformisao ovaj sektor. Međutim, napredak je spor, veza sa tržištem rada je i dalje slaba, a programi nemaju praktične i primenjene predmete. Samo nekoliko njih ima akreditaciju Nacionalne uprave za kvalifikacije. Uloga i budućnost Agencije za stručno obrazovanje i obuku i obrazovanje odraslih ostaje nejasna. Vlada mora osigurati sprovođenje strategije za kontrolu kvaliteta i uspostaviti mehanizme kontrole kvaliteta na opštinskom nivou.

Agencija za akreditaciju visokoškolskih ustanova je izvršila reviziju svojih kriterijuma, uzevši u obzir standarde EU. Posledica ovoga je manji broj visokoškolskih ustanova i akreditovanih studijskih programa, što šalje jasnu poruku o važnosti kvaliteta. Međutim, tek počinje akreditacija visokoškolskih ustanova i studijskih programa.

Kosovo mora poboljšati transparentnost u radu visokoškolskih ustanova kako bi se rešilo pitanje politizacije zapošljavanja. Baza podataka koja sadrži celokupno akademsko osoblje i njihova radna mesta bi mogla da spreči praksu da univerzitetski profesori imaju više radnih mesta sa punim radnim vremenom. Ostvaren je određen napredak u primeni Sporazuma o priznavanju diploma iz 2011. godine između Beograda i Prištine. Strane su se usaglasile da prošire delokrug sporazuma na preduniverzitetsko obrazovanje. U obrazovanju i dalje postoji visok stepen rizika od korupcije i političkih uticaja, posebno u visokom obrazovanju.

Kosovo je preduzelo tek neznatne korake na razvoju svojih kapaciteta u oblasti **istraživanja i inovacija**. Kvalitet postdiplomskih programa je veoma ograničen. Budžet za istraživanja je nedovoljan i iznosi manje od 0,2% BDP. Zakon o naučno-istraživačkim aktivnostima se ne primenjuje adekvatno zbog manjka finansija. Kosovo bi takođe trebalo da ojača svoje administrativne kapacitete na polju istraživanja i inovacija. Kada se radi o učešću u programu Horizon 2020, programu istraživanja i inovacija, kosovski organi su bili deo više od 50 predloga, od čega je 9 predloga dobilo sredstva. Ovo je pozitivan korak u poređenju sa prethodnim godinama.

5.1.10. Pitanja Svetske trgovinske organizacije

Pripreme koje je Kosovo obavilo su u začecu. Nije učinjen napredak na ovom polju u toku perioda izveštavanja.

Kosovo nije član STO i nije preduzelo bilo kakve zvanične korake u cilju pridruživanja.

5.2. .Sektorske politike

5.2.1. Industrija i MSP

Kosovo je obavilo **određeni nivo priprema** po pitanju politika za industrije i MSP. Uočen je **određeni napredak** na ovom polju, posebno kroz pokretanje programa kreditnih garancija kako bi se pružila podrška MSP. Kao što je već naglašeno prošle godine, Kosovo bi posebno trebalo da:

→ ispoštuje preporuke procene EU za mala i srednja preduzeća;

Kada se radi o **industrijskoj politici i MSP**, napredak sprovođenja kosovske Strategije za razvoj privatnog sektora za period od 2013. do 2017. godine je spor. Strategija za industriju još uvek nije privedena kraju. Oba dokumenta moraju biti usklađena sa Nacionalnom strategijom za razvoj za period od 2016. do 2020. godine, koja je usvojena u januaru 2016. godine. Nije bilo naknadnih mera nakon prošlogodišnjeg izveštaja o proceni EU za mala i srednja preduzeća. Preporuke, poput proširenja i prikupljanja statistike o malim i srednjim preduzećima, komunikaciji i koordinaciji između Kosovske agencije za podršku investicijama i preduzećima (KAPIP) i resornih ministarstava nije ni u najmanjoj meri poboljšana. Ministarstvo trgovine je, u martu 2016. godine, uz podršku nekoliko donatora, formiralo Program kreditnih garancija. To će omogućiti delimično pokriće zaloga kreditnog portfolija MSP kod banaka koje su deo programa.

Manjak procena regulatornih efekata, uključujući i testove MSP, je i dalje ključan faktor u smislu administrativnih poteškoća sa kojima se suočavaju MSP, dok nemogućnost praćenja strategija i akcionih planova podriđa sposobnost Kosova da ostvari stvarni napredak. Kapacitete KAPIP bi trebalo dodatno ojačati kako bi mogla da ostvari svoju misiju i svoje ciljeve. Trebalo bi usmeriti posebnu pažnju na profesionalizaciju institucije i primenu meritokratskih kriterijuma angažovanja novih radnika. Razvoj strategije za promociju izvoza i programa naknadne podrške za strane investicije mora biti stavljena na listu prioriteta. Princip tišina-je-odobravanje za registraciju preduzeća i registracija preduzeća preko interneta još uvek nisu pokrenuti. Glavne prepreke razvoju MSP i daljem rastu su ograničeni pristup finansijama, slabo sprovođenje ugovora, loši propisi u oblasti poslovanja, administrativne prepreke, nefēr konkurencija neformalnog sektora, nefikasno pravosuđe i korupcija.

5.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo

h		č		određene pripreme		I
				Kh		I
		Ka		određenog napretka		č
		Kj		đ		I
h		I		č		I
						W
→						
→		č				I
		č		I		č

→ **Kp**
č
č

politike poljoprivrede i ruralnog razvoja
Kr OMSK I
č OM OP I
č HOP HKj đ I
č I
Km I
č K
Kp I
K

k
Kk
h
I
Kk č
K
Kg K

m OMRK
č
Kh Kg đ
b Kh č
I č đ č
K

m Kl
I Kh
I č
K

m bezbednosti hrane veterine I
Kg K
h
K

k h đ đ
I K
č đ
đ č OMIK Km
č I
Kh
I
K é č I
Kk I p I
K đ č
br Kh
č K

r **fitosanitarnom sektoru** **Kk**
I **K**
j **I** **I** **č** **L** **č**
K

5.2.3. Zaštita životne sredine i klimatske promene

<p>h ranoj fazi priprema Kl određeni napredak Kj đ I č K</p> <p>m ć I h I ć I W</p> <p>→ → č č Kh đ ć I č ć → o đ I br</p>

Životna sredina

h horizontalnom zakonodavstvu **I**
Kp **đ**
č **Ks** **č** **ć** **I**
I **K** **č** **ć**
K **I** **K**

k **K**

r **k** **kvalitet vazduha** **I**
Kj **đ** **I** **đ** **ć** **I**
č **Kl** **ć** **I** **Kf** **h**
đ **Kj** **Km** **đ** **ć**
Kj **đ** **đ**
č **Kg**
đ **č** **č** **I** **K**

m **upravljanja otpadom** **I** **č** **đ** **I**
h **Km** **Kk**
I **ć** **Kj** **đ** **I**
j **č**
ć **Ka** **I** **č** **I**
K

p **Ke**
Ks é
č I
K

k **kvaliteta vode** đ č Kg
K
č
č Kk č é đ
Kj č
Kj
č Kk đ
a č é Ka đ
č I K

r đ br **zaštite prirode** a
I č Kp OMSK
đ Kj đ I
č Kk
é K m I
I
Kl é
č I k OMM

m **industrijskog zagađenja i upravljanja rizicima**
đ é č br Hba I p fffHk
đ č é Km
K

m **hemikalija** đ br K

g a
č K

h p o
đ č
đ č K

h o I KOPIOMR
Kp K

k **zaštiti od buke** Kg đ
Kg K

h č **Mehanizma EU za civilnu zaštitu**
č č Kh
č đ I č
đ Kj đ I é
I K

Klimatske promene

k đ č Kp I
Kp đ br
OPMK
č Km

I d K
 k Kf h I
 r k k
 m OMRK I
 h Kh
 I ě Id p F
 h Kf d p OMRK
 OMPK b KI
 ě d o ě K
 g ě d p I
 p br Ke
 d K d
 d ě I I
 ě K j ě
 ě K

5.2.4. Transportna politika

h ranoj fazi I određeni nivo priprema KI
 određeni napredak I ě
 ě ě K j d I ě
 Kp
 ě Ih ě K
 r ě Ih W
 → ě ě
 → ě ě
 → ě d d Kh d

h br opštem transportu I ě
 I
 br Km
 ě K
 ě ě I KI
 ě K

h drumskom transportu I ě d
 ě K j
 ě ě d K d
 Kh
 Ih d
 K d KI
 Kh d socijalnog zakonodavstva
 K ě
 ě ě
 d br K

m železničkog prevoza I h ě d d
 Ilo Ih Ih ě

č **K** **č** **I** **Kk** **Kh** **h** **fk co** **h l pF** **č** **č** **Kj** **Klj** **Kr** **č** **Ih** **a** **OMOP** **g** **č** **Ko** **đ** **č** **K**

h **vazduhoplovstvu** **h** **č** **č** **đ** **br** **b** **E** **W** **H** **Kh** **E** **WpbpF** **đ** **đ** **pbp** **f** **č** **pbp** **ff** **Kg** **č** **b** **Kl** **đ** **Kj** **đ** **I** **I** **č** **č** **K** **l** **K**

g **kombinovanom transportu** **K**

5.2.5. Energetika

h **č** **određeni napredak** **đ** **č** **Kh** **I** **đ** **I** **ranoj fazi** **Km** **č** **Ih** **I** **č** **I** **W**

→ **č** **br** **č** **I** **lh** **Đ** **č** **lh** **Đ**

→ **č** **I**

→ **č** **br** **I**

→ **lo** **Đ** **č**

→

p **č** **đ** **I** **č** **Km** **č** **I** **č** **Kh** **K**

m **bezbednosti snabdevanja** **č** **Kr** **OMRK** **I** **h** **MMs** **K** **f** **I** **č** **Kh**

č OMRK PNUB Kk
đ
Ko č Kk
b
Kr E F
NMB K

h II SID
č é Kp
OMSK Km p
IId ID I
K

h **unutrašnjem tržištu energije** I č I č I
OMSK
đ é KI
Km đ č
I Kk
Ih ID Ih IDh
é č Ih ID
Kh b
I é
Kk
Ih ID Ih IDh

r I h Kk
đ
č Kf đ I
č é č K
č r o č Ks é
OMRK I č I č é
č é č
Km č r K
m I K

l **obnovljive energije** Kr đ
a OMMK
I č
OMSK Kf
OMPK OMMK đ OM TB
OMMK I h é é
č ORB KI
I E
č F
Kk
II ID č
č OMMK Kp
br Ki
é
Kk
Kg K

energetskoj efikasnosti

OMMK OMUK đ
MBIh é
Kh K
s đ é
Kr I
Kh
é I đ
K

h
nuklearne bezbednosti i zaštite od zračenja Kg
č Kf
đ I
OMRK I
Kc
Kk é é E H
K đ K
m K
f br
Kj č
K

5.2.6. *Informaciono društvo i mediji*

h č **određene pripreme** Km é I
nema napretka Km p
Kk č
Ka đ
Kj đ I
Km đ Ih I
é I W
→ I
→
→ K

k **elektronskih komunikacija i informacionih i komunikacionih tehnologija**
p r o
Eo r bnh H
Kr
é Im h fmh l I d K
m VIB Km
é é TRIRB I
é

NOIPR B Kf OMN K č I
I č é Km
đ č I NOI
I K

g h p
OMPK I j đ
h K

m **informacionog društva**k

OMSK OMMK OMSK I
I s
I K

m **audiovizuelne politike** k č
 č I j đ
 OMRK Kk I
 OMMK I Kk
 I đ I Kh
 br K

g I o h I I đ č K
 k č p o h
 č č I K

5.2.7. *Finansijska kontrola*

h **ranjoj fazi rada** Kr č **određeni napredak**
 I Kj đ I đ
 Egfh F Kk č
 h gfch Kk č đ
 gfch é Kr é I
 h W
 → č đ đ gfch OMRK
 OMIK
 → gfch č
 → č p

g
 h đ gfch OMRK
 OMMK I
 OMSK OMMK Kj đ I
 OMRK K a
 đ gfch Km I p gfch I
 č é đ Kp đ
 č č K

Jedinica za centralnu harmonizaciju Eg e F
 Km I I đ gfch OMRK
 Kf đ I
 I g e Kj đ I č
 K

finansijskog upravljanja i kontrole č
 h j đ
 E Wk l p fKk
 gfch đ Kf K
 h č
 đ č K
 č č Kc
 K

IKo K
r éI č K a K
K

internoj reviziji č đ K
p TOB K
č KI IPOB Kr
I NMM é é
KTM NNR é đ Kp đ
č I
K

b

k h h a o F OMSK K
đ I h a o
fk l p fKr h a o UstavuK

k OMSK KI
đ h Kh institucionalnom kapacitetu h a o
I NS I č
NOM KI Kh
kvalitetu revizorskog rada h a o
č I
Kr
I KI
K

Efekat revizorskog rada Kd
l Kp I đ I
é K
đ p fKh a o
K

br

Usklađivanje br č K br
č č Km
h č I č br č Kj
č Km
đ K

h službu za koordinaciju u borbi protiv prevara č Kj đ I
p b Ka
I č I
đ KSaradnja sa Evropskom komisijom č
h Kk
I č
K K

h usklađivanju br I đ
Kj
č đ KTehničke analize
I é é č I č
j K

č I K
Kk formalni sporazumi b
b Kh č Im OMMD
II

5.2.8. Statistika

h ranoj fazi/ odredeni nivo priprema Kr č
odreden napredakl
OMRK K h E ph F
I đ I č I č
đ č đ K
č I đ
I K
r é Ih W
→
→ é W K I
I I
→ I

m statističke infrastrukturel h
K
č ph Kf
I ph đ
č Kk I
Kk
č K ph
č K ph Ka
Eurostatu ph
đ Kb
Ek b KOF č K
p č đ K
Kg é K

Po pitanju makroekonomske statistike, OMSK
đ b č OMMK ph đ
č Kj đ I é č
Km
I OMPK OM K Kf
č I
Kj č b K
K br
b Kp s Kr
OMSK e č
b č I OMRK K

p poslovna statistika đ č
br I č Kp
đ č I

Kk č đ
đ K
p mol a l j E b F OMRK Kp
br Kp
I
đ K

k **socijalne statistike**
br Km č OMSK
Ko
OMSK Kf đ đ I
Kj Kr OMSK
I ph j I
đ Fp ba Hl
đ fp ba OMN Kd Fo F
I OMRK Km fo
č OMRK Km I I
đ Kp
br Km
đ ph I
Km I ph č č
I fo K

m **poljoprivredne statistike**
OMRK I č é č Kf
č đ Km I
č OMSK Ko
OMRK K
đ K

Statistika iz sektora energije i zaštite životne sredine č
br Kl đ b K
j đ I Kb
č č Kj
đ Kk
đ I
OMSK I Kb č đ K

5.3. Pravda, sloboda i bezbednost

h **ranoj fazi/** **određen nivo priprema** I **dobar**
napredak Kf I I
đ I
č č K I
Kf I đ
č Kh đ
đ I č
K I L č
br Kj đ I
K
r é Ih W
→
k

→ ...č ...ć ...
 → ...č ...đ ...ć ...ć ...č ...
 → ...č ...đ ...ć ...ć ...č ...
 → ...č ...đ ...ć ...ć ...č ...

5.3.1. Vize, upravljanje granicama, azil i migracije

Zakonske i nepropisne migracije

f ...đ

Pravni okvir ...br Kr ...
 ...K ...đ ...
 ...br ...ć ...K

k strategija ...OMPK ...OMUK ...
 ...Kr ...OMSK ...Is ...
 ...I ...ć ...
 ...đ ...Kk ...ć ...K
 ...OMK ...OMRK ...Kr ...
 ...I ...
 ...KI ...I ...Ha j F ...j ...
 ...Ka ...
 ...č ...K

h ...đ

m ...đ ...I ...đs ...
 ...KOsooblje l a j J ...I ...
 ...č ...Kr ...ć ...
 ...I ...
 ...I ...
 ...ć ...
 ...đ ...Kh ...nepropisnih
migranata ...s ...a ...I ...TM ...KI ...
 ...Km ...đ ...I ...
 ...Km ...č ...krijumčara ljudi ...K
a ...č ...Kr ...OMRK ...INO ...
 ...č ...č ...I ...I ...
 ...I ...Kr ...
 ...đ ...OMRK ...OMSK ...VKI ...VM ...
 ...UP ...vraćeni ...EU ...IR ...INR ...
 ...I ...N ...ć ...KS ...ć ...
 ...ć ...Kr ...OMRK ...Ih ...
 ...I ...OPK
p ...g ...o ...j ...K
p ...č ...br ...
 ...Kr ...h ...NP STN ES T T ...ć ...S VO ...
 ...ć ...FK

TP ONR OMRK
S SRR OMSK Ko reintegraciji
OMSKk d h K
I KI
OMRK OSK OMSK INRM
é é c KI é é I
d PPS OMRK SCU OMN K K

Azil

f d

Pravni okvir br K
br
KI I
j Kk
Kj s Kk
I I I I
d K K

h d

h **postupcima za azil**
I K h
I é KIM
OMRK I d OMSK NR Kh
Ks é K
I **prijem, registraciju, smeštaj i kretanje tražilaca azila u okviru centra i van njega**
Kk I
d I d é é
L h K

k č **prinudnog pograničnog vraćanja** Kf
č I é I é
é I K

Vizna politika

h
br K h é NI
E OMSK FK

Šengen i granice

f d

L č h
br d Kk
I d
br I o OMSIPVM Kk
Kk
Hr d FE I Kp fr d OMPK
OMUK d br fr j OMSK K
p d fr j K

h

f
č
Kl
J
N PNU
Km
Kd
č
č
č
Saradnja između agencija
I
K
p
č
K

m
saradnje u regionu
h
OP
Ko
IL
č
d
p
h
Kf
d
I
h
Kj
č
I
Kf
OMSK
Ih
c
I
d
Kf
č
Kl
é
č
č
K

m
č
fr
d
p
Kj
č
I
č
p
č
Ilh
Ilf
Il

5.3.2. Pranje novca

k
OMN K
OMUK
Km
Zakon o sprečavanju pranja novca i borbi protiv finansiranja terorizma
Kr
OMSK
I
d
br
I
Kf
č
é
I
c
é
g
F
I
č
č
cl
g
I
d
é
cl
g
Saradnja
d
cl
g
K
é
p
I
č
é
Km
I
č
č
I
br
i
bh
p
K
Kr
OMRK
PV
E
NM
č
F
č
EV
OMRK
PM
OMRK
HKI
č
S
I
d
NU
OMN K
Kg
d
OMRK
Kr
OMN K
d
K

5.3.3. Narkotici

m
Kk
d
p
OMOK
OMNIK
I
Kf
Kr
d
I
I
K
j
Kg
I

h d b é K
k č Km
č Kf
Kr č K
Kh
I K
h č K

5.3.4. Policija

k h K
h VRMM OMSK I č
UB I NRB p I K
m RPM NMMMM I č
K

m č Km
E K F E K
Km
I Kh
č početnih i stalnih obuka I
J K

Etički kodeks OMRK Kf I
č
Kp d k Ek mF h
d I č
Kmfh OMRK P
č I NOPTKI NSN
d I NMU K

r I d K

p d b é br i bh p Km é
d Km b I
b I č OMSK
č K

p OMOK OMSK
OMNK OMSK
Km č
I
K

5.3.5. Borba protiv organizovanog kriminala

f d

a d h č
Kh č
č č Kf I
d č é
K
I
é I I
K OMRK K

k p E OMK OMK F
OMRK I đ Kh č
K

k p đ
OMNK OMK Km TVB
INPB č I UB Kr OMSK
Ij p
OMSK OMK Kl
č č I
I J I đ
Kk č I
I
Kh I đ OMSK
OMK é K
K

h đ

č h NI NIM
č OMRK OMSK Kl
Kh č I
K é Ka
č đ Kr OMRK MP
I ONN TOOU Kf NI I
Kp đ
I h I
K

h é č č
I č é č
č Evideti 2.3 – borba protiv korupcije Km

k Kh
é
č I
Kj é
K đ é đ K

m č é I
č I č é
Kh
č b č br
Ks I
K

f h
K
č I
K

5.3.6. Borba protiv terorizma

h č Kl PMM
č č I

j d I KI OMRK č K

f

h **pravni okvir** **br** **d**
Kh
č **I** **ONTUJOMN Fp**
r k Ka **č**
Km
I **č**
Kk **é**
r k Kk **I** **č**
č **f** **p** **K**

Strategija **br**
Ka
RTB **I** **PPB** **č** **I** **NMB**
K

d **j** **I**
j **I** **I** **I** **K**
r **h** **Kk**
I
Kh **d**
OMMK **č** **K**

h

r **OMRK** **p** **č** **nasilnog**
ekstremizma i radikalizacije **Kp** **d**
I **I**
Km
I **I** **gradana**
Kosova koji su se vratili **č** **K**

d **I** **d** **I**
Kb **I** **f**
c **é** **K**

h **d**
Km **č** **č**
č **Kr** **OMRK**
OMSK **TU** **č**
RM **I** **PS** **Km** **PP**
Kr **d** **NM**
č **F** **p** **f** **F**
KR **d**
f **p** **f** **Kl** **d**
NP **K**

c **I** **g** **F** **č**
Kj **d** **I** **cl** **g**
Kb **h**
č **Kk** **é** **d**
Kcl **g**
Km
č **E** **č** **é** **F**
č

ANEKS I – ODNOSI IZMEĐU EU I KOSOVA

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju FppmF đ br h NK
OMSK Kppm đ br h Kp
č
I č é đ I I I
I I I Km
p é OMSK K é
č Kk č
processa stabilizacije i pridruživanjaK

h ppmIh h č
Planu evropskih reformi h Km
I I
K

h K
h č
vizne liberalizacijeKl OMK I
h č h E
OMRK OMSK Kh p b
đ h K
b p I č h
K

m é I fm OMRI fm ff I
h fm ORK OMRK br TU
I h I UN K
h br OMRK NN h
RRIOV Kh đ
h J j
h J
Km fm OMS h K

p h OMPK č é h **programima**
UnijeK

h **Specijalne komore i**
Specijalnog tužilaštva č č
NWK Km OMSK
e I č é p
e K

a I s Ih NNP č r k I č é OP
č br K

r I r k
j r k h E k j fh Kl č h ppmK
đ č m
br I L
é K

j h cl o k l
h Kh cl o I SMM K

ANEKS II – STATISTIČKI ANEKS

STATISTIČKI PODACI (zaključno sa 5.10.2016.)

Kosovo

Osnovni podaci	Napo	2003.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Stanovništvo (hiljada)	1)	1 985	1 799b	1 816	1 821e	1 805e	1 772p
Ukupna površina zemlje (km ²)		10 887	10 887	10 887	10 887	10 887	:

Nacionalni računi	Napo	2003.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Bruto društveni proizvod (BDP) (miliona evra)		:	4 815	5 059	5 327	5 568	:
BDP (evra po glavi stanovnika)		:	2 700	2 800	2 900	3 100	:
BDP (paritet kupovne moći (PKM) po glavi stanovnika)		:	:	:	:	:	:
BDP (paritet kupovne moći (PKM) po glavi stanovnika), u odnosu na prosek EU (EU-28 =		:	:	:	:	:	:
Stvarna stopa rasta BDP: promena u odnosu na prošlogodišnji obim BDP (%)		:	4,4	2,8	3,4	1,2	:
Rast zaposlenosti (podaci o nacionalnom računu) u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Rast produktivnosti radne snage: rast BDP (stalne cene) po zaposlenom licu u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Rast troškova jedinice rada u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
**Indeks 3-godišnje promene (T/T-3) u nominalnom rastu troška jedinice rada (2005 =		:	:	:	:	:	:
Produktivnost radne snage po zaposlenom licu: BDP (u PKM) po zaposlenom licu u odnosu na prosek EU (EU-27 = 100)		:	:	:	:	:	:
Bruto dodata vrednost po glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		:	15,6	14,8	14,4	14,3	:
Industrija (%)		:	19,7	19,9	20,3	19,4	:
Građevinska industrija (%)		:	9,2	8,2	7,9	7,3	:
Usluge (%)		:	55,5	57,1	57,4	59,0	:
Konačna potrošnja kao deo BDP (%)		:	103,4	105,2	104,0	105,2	:
Bruto fiksno formiranje kapitala kao udeo BDP (%)		:	30,7	26,0	24,8	23,2	:
Promene u inventarima kao udeo BDP (%)		:	3,3	2,9	2,8	2,6	:
Izvoz robe i usluga kao udeo BDP (%)		:	19,6	18,2	17,4	19,6	:
Uvoz robe i usluga kao udeo BDP (%)		:	56,8	52,4	49,0	50,6	:
Bruto fiksno formiranje kapitala državnog sektora kao udeo BDP (%)		:	:	:	:	:	:

Poslovanje	Napo	2003.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Indeks obima industrijske proizvodnje (2010 = 100)		:	:	:	:	:	:
Broj aktivnih preduzeća (broj)		:	35 897	36 886	34 235	34 962	39 815
Stopa nastajanja: broj novoosnovanih preduzeća u referentnom periodu (t) podeljeno sa brojem aktivnih preduzeća u		:	12,7	9,4	8,5	9,0	11,7
Stopa gašenja: broj ugašenih preduzeća u referentnom periodu (t) podeljeno sa brojem aktivnih preduzeća u toku t (%)		:	4,7	5,5	4,4	6,6	:
Zaposleni u MSP kao udeo svih zaposlenih (u okviru nefinansijske poslovne ekonomije) (%)		:	64,2	65,1	65,9	67,6	67,8
Dodata vrednost MSP (u nefinansijskoj poslovnoj ekonomiji) (miliona evra)		:	:	:	:	:	:
Ukupna dodata vrednost (u nefinansijskoj poslovnoj ekonomiji) (miliona evra)		:	:	:	:	:	:

Stopa inflacije i cene stanovanja	Napo	2003.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Indeks potrošačkih cena (IPC), promena u odnosu na prethodnu godinu (%)	2)	1,3	7,3	2,5	1,8	0,4	-0,5
**Godišnja promena indeksa cena stanovanja (2010 = 100)		:	:	:	:	:	:

Platni bilans	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Platni bilans: ukupno- tekući račun (miliona evra)	3)	-204	-658	-380	-339	-437	-528
Platni bilans - tekući račun: trgovinski bilans (miliona evra)	3)	-941	-2 047	-2 050	-1 996	-2 059	-2 109
Platni bilans - tekući račun: neto usluge (miliona evra)	3)	-14	256	324	312	336	354
Platni bilans - tekući račun: neto prihod (miliona evra)	3)	152	111	154	122	114	78
Platni bilans - tekući račun: neto tekući transferi (miliona evra)	3)	599	1021	1193	1222	1172	1149
od čega transferi Vlade (miliona evra)	3)	490	329	402	342	292	203
**3-godišnji prosek tekućeg stanja na računu u odnosu na BDP (%) u opadanju	3) 4)	:	12,0	11,4	9,5	7,3	7.2e
**5-godišnja promena u udelu izvoza robe i usluga (%)		:	:	:	:	:	:
Neto dotok stranih direktnih investicija (SDI) (miliona evra)	3)	:	387,0	213,3	250,2	123,8	287,3
Strane direktne investicije (SDI) u inostranstvu	3)	:	5,0	15,8	30,0	27,3	37,1
od čega SDI ekonomije koja je predmet izveštaja u grupi EU-28 (miliona evra)	3)	:	0,0	5,2	21,5	10,1	11,2
Strane direktne investicije (SDI) u ekonomiji koja je predmet izveštaja (miliona evra)	3)	:	392,0	229,1	280,2	151,2	324,4
od čega SDI EU-28 ekonomije koja je predmet izveštaja (miliona evra)	3)	:	205,3	123,2	172,2	92,5	112,5
**Neto međunarodni investicioni položaj u odnosu na BDP (%)	3)	:	2,9	5,0	7,0	5,5	2.8p
Godišnja promena bruto dotoka doznaka (u nacionalnoj valuti) od migrantskih radnika (%)	3)	:	0,1	3,6	2,5	11,7	8,5

Javne finansije	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
***Opšti državni deficit/suficit kao udeo BDP (%)		2.2e	:	:	:	:	:
***Opšti državni bruto dug kao udeo BDP (%)	5)	0,0	5.3e	8.3e	9.0e	10,5	12,8
Ukupni državni prihodi kao udeo BDP(%)		:	27,1	30,4	26,8	26,3	29,6
Ukupni državni rashodi kao udeo BDP(%)		:	28,8	29,0	28,2	27,1	28,0

Finansijski indikatori	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Neto strani dug cele privrede kao udeo BDP (%)		:	29,7	30,0	30,2	32,3	:
Bruto strani dug cele privrede kao udeo BDP (%)		:	:	:	:	:	:
Ponuda novca: M1 (banknote, novčići, prekoćni depoziti, miliona evra)		891	:	:	:	:	:
Ponuda novca: M2 (M1 plus depoziti sa vremenom dospeća do dve godine, miliona evra)		1 111	:	:	:	:	:
Ponuda novca: M3 (M2 plus tržišni instrumenti, miliona evra)		:	:	:	:	:	:
Ukupni krediti monetarnih finansijskih institucija za stanovništvo (konsolidovano) (miliona evra)		233	1 841	1 841	1 878	1 957	2 153
**Godišnja promena u obavezama finansijskog		:	:	:	:	:	:

**Protok privatnih kredita, konsolidovano, udeo BDP (%)		:	:	:	:	:	:
**Privatno dugovanje, konsolidovano, udeo BDP (%)		:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa: svakodnevna stopa novca, na		:	:	:	:	:	:
Kamatna stopa kreditiranja (jedna godina), godišnje	6)	:	14,14	13,42	12,36	10,70	:
Kamatna stopa za depozite (jedna godina), godišnje	6)	:	3,49	3,57	3,39	1,07	:
Kurs evra: prosečan period (1 evro = ... u nacionalnoj valuti)		1	1	1	1	1	1
Trgovinski usklađen indeks efektivnog kursa (2010 = 100)		:	:	:	:	:	:
***3-godišnja promena (T/T-3) u trgovinski usklađenom indeksu efektivnog kursa, 42 zemlje (2005 = 100)		:	:	:	:	:	:
Vrednost rezervne imovine (uključujući zlato) (miliona)		:	491	760	724	746	861

Spoljna trgovina robom	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Vrednost uvoza: sva roba, svi partneri (miliona evra)		:	2 437	2 462	2 421	2 538	2 635
Vrednost izvoza: sva roba, svi partneri (miliona evra)		:	306	267	272	325	325
Trgovinski bilans: sva roba, svi partneri (miliona evra)		:	-2 131	-2 195	-2 148	-2 214	-2 309
Uslovi trgovine (indeks izvoznih cena / indeks uvoznih cena * 100) (broj)		:	97	87	97	107	107
Udeo izvoza u EU-28 zemlje, udeo ukupne vrednosti izvoza (%)		:	45,5	41,1	43,5	30,2	32,6
Udeo uvoza iz EU-28 zemalja, ukupna vrednost izvoza (%)		:	41,5	42,6	44,7	42,6	42,2

Demografski podaci	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Sirova stopa nataliteta (prirodni natalitet): broj rođenih minus broj umrlih (na hiljadu stanovnika)		12,8	11.4b	11,3	:	13.2e	12.4be
Stopa mortaliteta dece mlađe od jedne godine (na hiljadu živorođenih)		15,1	13,1	11,4	:	:	:
Očekivani životni vek na rođenju: muškarci (godine)		:	:	:	:	:	:
Očekivani životni vek na rođenju: žene (godine)		:	:	:	:	:	:

Tržište rada	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Stopa ekonomske aktivnosti za osobe starosti 20-64 god: udeo stanovništva starosti 20-64 god. koje je ekonomski aktivno (%)		:	:	42,5	46,4	47,7	42,8
*Stopa zaposlenosti osoba starosti 20-64 god: udeo zaposlenog stanovništva starosti 20-64 god. (%)		:	:	29,7	33,0	31,3	29,1
Stopa zaposlenosti muškaraca starosti 20-64 godina		:	:	46,6	51,5	48,4	44,9
Stopa zaposlenosti žena starosti 20-64 godina (%)		:	:	12,4	14,9	14,5	13,2
Stopa zaposlenosti osoba starosti 55-64 god: udeo zaposlenog stanovništva starosti 55-64 god. (%)		20,1	:	25,8	30,8	29,8	27,2
Izvoz po glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		17,3	:	4,6	5,9	2,6	2,3
Industrija (%)		15,4	:	19,0	16,8	17,7	18,7
Građevinska industrija (%)		11,3	:	9,5	11,4	10,9	9,5
Usluge (%)		56,0	:	65,0	64,1	67,2	68,3
Zaposleni u državnom sektoru kao udeo ukupne zaposlenosti, osobe starosti 20-64 godina (%)		:	:	35,0	31,5	31.4s	32,6
Zaposleni u privatnom sektoru kao udeo ukupne zaposlenosti, osobe starosti 20-64 godina (%)		:	:	65,0	68,5	68.6s	67,4
Stopa nezaposlenosti: udeo radne snage koji je nezaposlen (%)		49,7	:	30,9	30,0	35,3	32,9
Stopa nezaposlenosti među muškarcima (%)		40,3	:	28,1	26,9	33,1	31,8
Stopa nezaposlenosti među ženama (%)		71,9	:	40,0	38,8	41,6	36,6

Stopa nezaposlenosti mladih: udeo radne snage starosti 15-24 godina koji je nezaposlen (%)		74,9	:	55,3	55,9	61,0	57,7
Stopa dugoročne nezaposlenosti: udeo radne snage koja je nezaposlena 12 ili više meseci (%)		21,2	:	18,5	20,7	26,1	23,8
Stopa nezaposlenosti osoba (25-64 god.) sa najviše srednjom stručnom spremom (ISCED 0-2) (%)		:	:	43,9	37,3	44,0	45,5
Stopa nezaposlenosti osoba (25-64 god.) sa visokim obrazovanjem (ISCED 5 i 6) (%)		:	:	12,8	13,4	17,1	17,4

Socijalna kohezija	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Prosečne nominalne mesečne plate i naknade (nacionalna valuta)		:	:	:	:	:	:
Indeks stvarnih plata i naknada (indeks nominalnih plata i naknada podeljen sa indeksom inflacije) (2000 = 100)		:	:	:	:	:	:
GINI koeficijent		:	:	:	:	:	:
Jaz siromaštva (%)		:	:	:	:	:	:
*Rano napuštanje obrazovanja i zanatskih obuka: udeo stanovništva starosti 18-24 god. sa najviše nižim razredima srednjeg obrazovanja koji nisu deo daljeg obrazovanja ili zanatskih obuka (%)		:	:	:	:	:	:

Životni standard	Napo	2003.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Broj putničkih automobila u odnosu na veličinu stanovništva (broj na hiljadu stanovnika)		:	111,2	111,3	124,7	160,1	193,0
Broj mobilnih pretplata u odnosu na veličinu stanovništva (broj na hiljadu stanovnika)		158,7	543,7	532,5	:	487,8	464,3
Penetracija mobilne širokopolasne telefonije (na 100)		:	:	:	:	:	:
Penetracija fiksnog širokopolasnog pristupa (na 100)		:	:	:	:	:	:

Infrastruktura	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Gustina železničke mreže (linije u funkciji na hiljadu km ²)		:	30,6	30,6	30,6	30,6	30,6
Dužina autoputeva		0	38	60	80	80	80

Inovacije i istraživanje	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Javna potrošnja na obrazovanje u odnosu na BDP (%)		:	4,1	4,0	:	4,4	:
*Bruto društvena potrošnja na obrazovanje i istraživanje u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:
Budžet vlade ili vanredno finansiranje istraživanja i razvoja (GBAORD) kao udeo BDP		:	:	:	:	:	:
Procenat domaćinstava koji imaju pristup internetu u domu (%)		:	57	:	:	:	:

Životna sredina	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
*Indeks emisija gasova zelene bašte, ekvivalent CO ₂ (1990 = 100)		:	:	:	:	:	:
Energetski intenzitet ekonomije (ekvivalent kilograma nafte po 1 000 evra BDP na nivou stalnih)		:	553,2	504,7	473,5	432,2	:
Električna energija dobijena iz obnovljivih izvora u odnosu na bruto potrošnju električne energije (%)		:	:	:	:	:	:
Udeo puteva u kopnom teretnom saobraćaju (odnos tona-kilometar) (%)		:	:	:	:	:	:

Energetika	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Primarna proizvodnja svih energetskih proizvoda (ekvivalent hiljada tona nafte)		1 407	1 795	1 749	1 792	1 605	:
Primarna proizvodnja sirove nafte (ekvivalent hiljada tona nafte)		:	:	:	:	:	:
Primarna proizvodnja antracita i lignita (ekvivalent hiljada tona nafte)		1 236	1 545	1 496	1 532	1 342	:

Primarna proizvodnja prirodnog gasa (ekvivalent)		:	:	:	:	:	:
Neto uvoz svih energetskih proizvoda (ekvivalent)		534	700	650	506	523	:
Bruto kopnena potrošnja energije (ekvivalent hiljada)		1 998	2 542	2 384	2 314	2 138	:
Proizvodnja električne energije (hiljada GWh)		3,2	5,7	5,9	6,2	5,3	5,9

Poljoprivreda	Napo	2003	2011	2012	2013	2014	2015
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje robe i usluga (po proizvođačkim cenama) (prethodna)		:	:	:	:	:	:
Poljoprivredno zemljište u upotrebi (hiljada hektara)	7) 8)	:	243e	276	295	414be	421p
Broj grla stoke: živa goveda (hiljada glava, kraj perioda)	8)	:	362e	314	321	270e	259
Broj grla stoke: žive svinje (hiljada glava, kraj perioda)	8)	:	51e	56	49	44e	41
Broj grla stoke: žive ovce i žive koze (hiljada glava, kraj perioda)	8)	:	247e	123	160	233e	218
Proizvodnja i korišćenje mleka na poljoprivrednom gazdinstvu (ukupno punomasnog mleka) (hiljadu tona)		:	:	:	:	:	:
Obrani usevi: žitarice (uključujući pirinač) (hiljada tona)	8)	:	435e	442	540	464e	444
Obrani usevi: šećerna repa (hiljada tona)		:	:	:	:	0	:
Obrani usevi: povrće (hiljada tona)	8)	:	247e	117	185	202e	146

: = ne postoje podaci

b = prekid u nizu

e = procena

p = privremeno

s = procena Eurostata

* = indikator „Europe 2020“

** = indikator procedure makroekonomske neuravnoteženosti (PMN)

*** = Deficit i podaci o dugu zemalja iz procesa proširenja se objavljuju na način na koji su primljeni bez ikakve provere u smislu kvaliteta podataka i pridržavanja pravila ESA.

Fusnote

- 1) 2011: podaci se zasnivaju na rezultatima popisa i procenama koje Agencija za statistiku Kosova (ASK) ima za 3 severne opštine koje nisu učestvovala u popisu i prirodnom priraštaju za period od 15. aprila do 31. decembra 2011. godine.
- 2) Indeksi potrošačkih cena (IPC) su od januara 2015. godine usklađeni i objavljuju se kao usklađeni indeksi potrošačkih cena (UIPC).
- 3) 2011–15: na osnovu priručnika za platne bilanse, 6. edicija (BPM6).
- 4) 2015: procena za prvih devet meseci 2015. godine.
- 5) 2011–15: vrednost BDP je dobijena putem Srednjoročnog okvira rashoda.
- 6) Uključene su isplate naknada koje naplaćuju banke.
- 7) 2014 i 2015: uključujući zajedničko poljoprivredno zemljište.
- 8) 2014: izvor podataka je poljoprivredni popis iz 2014. godine koji je sproveden u 34 (od 38) opština na Kosovu; za četiri opštine na severu Kosova koje nisu učestvovala u popisu se koriste procene podataka.